

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ПРАВА ТА ПСИХОЛОГІЇ

КАФЕДРА
ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА
І ПРОЦЕСУ

КАФЕДРА
ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ
ДИСЦИПЛІН

СПАДКУВАННЯ В УКРАЇНІ

Збірник матеріалів
міжкафедрального круглого столу
(Київ, 10 квітня 2014 року)

Київ - 2014

Редакційна колегія:

Коваленко В.В. – д.ю.н., професор, ректор Національної академії внутрішніх справ, член-кореспондент Національної академії правових наук України, Голова Київської міської організації Союзу юристів України;

Черней В.В. – к.ю.н., доцент, перший проректор Національної академії внутрішніх справ з навчально-методичної та наукової роботи;

Колб О.Г. – д.ю.н., професор, директор навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ;

Бодюл Є.М. – к.ю.н., начальник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ;

Кваша С.С. – к.пед.н., доцент, заступник директора - начальник відділу навчально-методичної та наукової роботи навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ;

Лебідь В.І. – к.ю.н., доцент, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ;

Залізник В.А. – к.ю.н., старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ;

Лов'як С.С. – старший науковий співробітник відділу організації науково-дослідної роботи Національної академії внутрішніх справ.

Рекомендовано до друку вченою радою ННІПП НАВС від 09 квітня 2014 року (про токол № 4)

Організатори конференції не несуть відповідальності за поданий матеріал. Тези доповідей подано в авторській редакції.

М
581   **Спадкування в Україні: Матеріали міжкафедрального круглого столу «Спадкування в Україні», 10 квітня 2014 р.**[Текст] – К: Нац. акад. внутр. справ.–2014.– 107 с.

ВСТУПНЕ СЛОВО

Черній Володимир Васильович,

перший проректор Національної академії внутрішніх справ з навчально-методичної та наукової роботи, кандидат юридичних наук, доцент

Шановні учасники круглого столу!

Щиро вітаю учасників та гостей Міжкафедрального круглого столу «Спадкування в Україні» з початком роботи.

Усі ми сьогодні маєм намір обговорити важливі питання щодо започаткування та проведення правових реформ в Україні. Актуальність обраної для обговорення тематики зумовлена насамперед тим, що наша держава прагне стати частиною європейської політичної спільноти, повинна забезпечити стабільність установ, які гарантують демократію, верховенство права, до тримання прав людини та захист прав меншин.

Надзвичайно важливим для нас усіх є обговорення проблем щодо формування спадкових правовідносин в Україні, а також впровадження здатних забезпечити демократію та верховенства права реформ. Спадкове право являє собою сукупність правових норм, що встановлюють порядок переходу прав та обов'язків померлої особи за правом спадкування до однієї або кількох осіб. Зі смертю людина перестає існувати фізично, але значна кількість цивільних відносин, у яких вона була носієм прав та обов'язків, переживає її. Вони мовби відкриваються, готові перейти під вольовий диктат іншої особи.

Обговорення всіх цих питань у форматі між кафедрального круглого столу за участю представників науково-педагогічних працівників і студентів нашої академії сприятиме формуванню поглядів

щодо найважливіших проблем і виступатиме передумовою прийняття актуальних для нашої держави рішень.

Бажаю всім плідної роботи, натхнення, творчого запалу й віри у власні сили. Маю надію, що результати нашої співпраці будуть вагомим внеском у розвиток спадкування в Україні та вітчизняної науки в цілому.

Дякую за увагу!

НАУКОВІ ДОПОВІДІ НА ПЛЕНАРНОМУ ЗАСІДАННІ

ПІДСТАВИ ЗМЕНШЕННЯ РОЗМІРУ ОBOB'ЯЗКОВОЇ ЧАСТКИ У СПАДЩИНІ

Заїка Ю.О., доктор юридичних наук, професор, начальник кафедри цивільного права і процесу НАВС

З призначенням обов'язкової частки спадщини, як засобу матеріального забезпечення близьких до спадкодавця непрацездатних осіб, пов'язане і питання щодо визначення її оптимального розміру. У сучасних умовах значного зростання доходів окремих осіб, суттєвих відмінностей між мінімальною і максимальною пенсією не може не виникнути ситуація, коли реалізація права на обов'язкову частку буде взагалі суперечити меті цього інституту. Законодавець повинен враховувати, що сьогодні має місце істотний перерозподіл національного багатства, і розмір окремих спадщин обраховується цифрами, якими раніше оперували лише в державному бюджеті, а частка, яку пропонується надавати обов'язковим спадкоємцям, може виражатися астрономічною сумою, і це при тому, що заповідач намагався (можливо, небезпідставно) позбавити їх спадщини. Так, за даними державної податкової адміністрації в Україні у 2002 р. було понад 300 мільйонерів, у 2003 р. – 885, а за підсумками компанії по декларуванню доходів і майнового стану у 2013 р. в нашій державі вже нараховувалось 3770 офіційних мільйонерів та 4 мільярдера. Тому, не випадково, згідно ч. 2 ст. 1241 ЦК України суду надано право зменшувати розмір обов'язкової частки з урахуванням відносин між цими спадкоємцями та спадкодавцем, а також інших обставин, які мають істотне значення, тобто норма про право необхідних спадкоємців на певну, визначену частку спадщини втратила свою імперативність. Проте умови застосування положень ч. 2 ст. 1241 ЦК практично повністю залежать від суддівського бачення обставин конкретної справи, а безмежність таких оціночних понять навряд чи сприятиме єдності судової практики і стане гарантією виключення зловживань з боку суддівського корпусу. Що ж це за «обставини істотного значення» і про які «відносини між цими спадкоємцями і спадкодавцем» йдеться? Деякі практичні працівники висловлюються за конкретизацію цих положень, пропонуючи заповідачу в заповіті зазначити підстави позбавлення права на спадщину спадкоємців. Звичайно, в такій пропозиції є рація, проте в законі немає правових важелів, які б примусили заповідача обґрунтувати в заповіті своє рішення про позбавлення спадщини, а в тих випадках, коли йдеться про секретні заповіти, ця пропозиція взагалі втрачає сенс.

Загальною позитивною умовою, яка має призводити до отримання обов'язкової частки спадщини у повному обсязі, окремі вчені ЦК України називають «добрі стосунки» між спадкодавцем і спадкоємцями та надання спадкоємцям допомоги. Серед інших обставин, які можуть бути підставою для зменшення розміру обов'язкової частки, пропонується вважати: не підтримання спадкоємцем зв'язків із спадкодавцем, незважаючи на потребу останнього в цьому; погане поводження із ним; нездійснення належного догляду, майновий стан спадкоємця; належність виконання сімейних, батьківських обов'язків, зіставлення матеріального стану обов'язкового спадкоємця із матеріальним станом спадкоємців за заповітом.

До позбавлення спадщини спадкоємців за законом заповідача можуть примусити такі негідні вчинки спадкоємців, які не можуть бути підставою для усунення їх від спадщини, проте, водночас, за своїм характером є аморальними, а в певних випадках і протиправними (негідна поведінка в шлюбі, подружжя зрада, ігнорування батьківськими обов'язками тощо).

Ми вважаємо, що при розгляді справ цієї категорії слід акцентувати увагу не лише на наявність доброзичливих стосунків, а й на наявність чи відсутність негідної поведінки з боку спадкоємця. За «добрих стосунків» було б мало ймовірно, щоб спадкоємця позбавляли спадщини. Негативне ставлення до спадкоємця може бути зумовлене і неправомірними вимогами спадкодавця – наприклад, укласти шлюб з конкретною особою, обрати ту чи іншу релігію тощо. Але таке недоброзичливе ставлення не звільняло б спадкодавця за життя від обов'язку утримувати непрацездатних близьких.

Зазначимо, що відповідно до ст. 75 Сімейного Кодексу України один із подружжя, який є непрацездатним і потребує матеріальної допомоги, має право на утримання від іншого подружжя, якщо те може таку матеріальну допомогу надавати. Водночас, якщо подружжя, яке потребує допомоги, негідно поведилося в шлюбних відносинах або стало непрацездатним у зв'язку із вчиненням ним умисного злочину, воно права на утримання не має.

У спадковому законодавстві також доцільно передбачити аналогічну за змістом норму, яка б надавала суду можливість відмовляти у задоволенні позову обов'язкових спадкоємців за умови доведення в судовому порядку їх негідної поведінки щодо спадкодавця, яка не дає можливості віднести його до негідних спадкоємців, проте є аморальною

Обставини, які можуть бути підставою для зменшення розміру обов'язкової частки, необхідно конкретизувати в законі. Це можуть бути заздалегідь неправдиві судові свідчення проти спадкодавця, звинувачення його у вчиненні тяжкого злочину, неповідомлення про те, що готується замах на життя спадкодавця, ненадання йому допомоги

тощо. Волевиявлення спадкодавця у таких випадках цілком виправдане й обмеження волі заповідача за таких обставин може бути аморальним. Обставини негідної поведінки спадкоємця щодо спадкодавця (чи інших спадкоємців) мають бути засвідчені вироком (рішенням) суду, що набуло законної сили.

При вирішенні питання щодо надання спадкоємцям обов'язкової частки необхідно також враховувати їх матеріальне становище. Якщо такі спадкоємці не потребують матеріальної допомоги, то, відповідно, немає підстав і для надання їм обов'язкової частки. Водночас, законодавець має врахувати, що характерною ознакою сучасного етапу розвитку суспільства є наявність у певної категорії населення, незважаючи на їх загальний низький життєвий рівень, нерухомого майна внаслідок приватизації квартир, земельних ділянок.

Обмеження свободи заповіту не повинне бути пов'язане із будь-яким обмеженням прав особи на розпорядження своєю приватною власністю, а зумовлене потребою захисту інтересів найближчих непрацездатних родичів та непрацездатного подружжя, яких спадкодавець за законом зобов'язаний був утримувати. Якщо ж негідна поведінка спадкоємців спонукала заповідача мотивовано усунути їх від спадщини, то майнові інтереси обов'язкових спадкоємців можна захистити і не надаючи їм права на обов'язкову частку спадщини, яка до того ж може значно перевищувати їх соціальні потреби. За таких обставин за рішенням суду обов'язковим спадкоємцям може надаватися аліментування за рахунок спадкового майна на засадах, визначених сімейним законодавством.

Така новела, з одного боку, дозволить б виконати волю спадкодавця, як власника майна, а з іншого – захистить інтереси тих спадкоємців, яким спадкодавець згідно з чинним законодавством, незалежно від свого бажання і ставлення до них, змушений був надавати допомогу за життя.

СПІВВІДНОШЕННЯ СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ ТА ДОГОВОРУ ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ (ДОГЛЯДУ) ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Лебідь В.І., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін ННІПП НАВС

Правове регулювання відносин щодо укладення та виконання спадкового договору здійснюється Цивільним кодексом України (далі – ЦК), зокрема його глава 90 має назву «Спадковий договір», а процедура посвідчення визначений в Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, який затверджено Наказом Міністерства юстиції України 22 лютого 2012 року № 296/5.

Щодо сучасного законодавчого розуміння поняття спадковий договір, то він визначається як зобов'язання за яким одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача (ст.1302 ЦК).

До спадкового договору не застосовуються норми спадкового права. Згідно з ЦК сутність спадкового договору полягає в тому, що за таким договором відбувається розпорядження належним відчужувачеві майном ще за життя, але із набуттям набувачем права власності на майно після смерті відчужувача.

Момент переходу права власності на майно, що є предметом договору відрізняє спадковий договір від договору довічного утримання (догляду), у якому відчужувач передає набувачеві у власність майно (житловий будинок, квартиру, інше нерухоме майно) у момент підписання договору довічного утримання (догляду), а не після своєї смерті як це передбачено ЦК щодо спадкового договору.

У цьому зв'язку суди при визначенні правової природи укладеного між сторонами договору звертають увагу саме на вказівку щодо моменту переходу права власності на майно, яке є предметом договору. Зокрема, між сторонами укладається спадковий договір, але згідно його умов перехід права власності на предмет договору здійснюється у момент підписання такого договору, що за своєю формою та суттю свідчить про укладення між відчужувачем та набувачем договору довічного утримання відповідно до вимог ст.744 ЦК, а не спадкового договору [1].

Виходячи з вказаної конструкції спадковий договір є різновидом зобов'язальних правовідносин, але він розташований саме у книзі шостій «спадкове право», виходячи з того, що цей договір має певне тяжіння до спадкового права [2], яке, зокрема, полягає у переході права власності за даним договором з часу відкриття спадщини, що є категорією саме спадкових правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Див., наприклад: Рішення Корольовського районного суду м. Житомира від 12 березня 2008 року (справа 2-485/08) // <http://www.reyestr.court.gov.ua>
2. Кодифікація приватного (цивільного) права України / За ред. проф. А.С.Довгєрта – К.:Український центр правничих студій, 2000. – 336. – С.288.

ЧИ МОЖЕ СУД ВІДМОВИТИ У ПРИЙНЯТТІ ЗАЯВИ ПРО ВИЗНАННЯ СПАДЩИНИ ВІДУ МЕРЛОЮ?

Бичкова С.С., доктор юридичних наук, професор, заступник начальника кафедри цивільного права і процесу НАВС

Для запобігання ситуаціям, пов'язаним із невідомістю правового режиму майна, яке залишилося після спадкодавця і ніким не

успадковане, законодавець передбачив інститут визнання спадщини відумерлою.

Згідно із ст. 274 ЦПК України заява про визнання спадщини відумерлою у випадках, встановлених ЦК України, подається до суду органом місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини.

Як випливає із ч. 1 ст. 1277 ЦК України, підставами звернення до суду про визнання спадщини відумерлою є відсутність спадкоємців, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, відмова від прийняття спадщини.

Однак для реалізації права на звернення до суду із заявою про визнання спадщини відумерлою наявності визначених у законі підстав замало, адже потрібно, щоб минув щонайменше один рік з часу відкриття спадщини (ч. 2 ст. 1277 ЦК України). У разі подання заяви до спливу цього строку суд має відмовити у її прийнятті (ст. 276 ЦПК України).

На думку І. В. Болокан, можуть бути й інші підстави для відмови в прийнятті відповідної заяви, зокрема, наявність відомостей про перебування майна у володінні і користуванні спадкоємців, які формально не прийняли спадщини; відсутність будь-яких відомостей про розшук спадкоємців нотаріусом та їх повідомлення про відкриття спадщини [1, с. 133].

Не зупиняючись поки що на можливості суду відмовити в прийнятті заяви, зазначимо: для прийняття спадщини потрібно або проживати на час її відкриття разом із спадкодавцем постійно, або подати заяву про прийняття спадщини нотаріусу (ч. 3 ст. 1268, ст. 1269 ЦК України). Законодавець не передбачає «формальне неприйняття спадщини». У разі, коли особа не вважається такою, яка прийняла спадщину, вона володіє і користується майном, що входить до складу спадщини, без достатніх правових підстав. І на відповідні відносини уже поширюються норми іншого, передбаченого гл. 83 ЦК України, правового інституту.

Щодо другої наведеної автором підстави для відмови в прийнятті заяви потрібно звернути увагу на таке. Нотаріус, відповідно до ст. 63 Закону України «Про нотаріат», який одержав від спадкоємців повідомлення про відкриття спадщини, зобов'язаний повідомити про це тих спадкоємців, місце проживання або роботи яких йому відоме. Він також може зробити виклик спадкоємців шляхом публічного оголошення або повідомлення про це у пресі. Із цього положення випливає: по-перше, на нотаріуса покладається указаний обов'язок тільки у випадку, коли його повідомили про відкриття спадщини спадкоємці; по-друге, обов'язок стосується лише спадкоємців, місце проживання або роботи яких відоме нотаріусу; і по-третє, виклик спадкоємців шляхом публічного оголошення або повідомлення про це у

пресі є правом, а не обов'язком нотаріуса, тобто нотаріус не зобов'язаний проводити розшук спадкоємців.

Такої спеціальної підстави для відмови у прийнятті заяви про визнання спадщини відумерлою, як «відсутність будь-яких відомостей про розшук спадкоємців нотаріусом та їх повідомлення про відкриття спадщини», у законі також не закріплено. А отже, у такому разі суд не має права не прийняти подану заяву. Тим більше, на момент прийняття заяви суд не зобов'язаний з'ясувати, чи є такі відомості або вони відсутні. Він має лише перевірити заяву і додані до неї матеріали на відповідність їх вимогам ЦПК України. У подальшому, якщо під час розгляду справи суд встановить факт не виконання нотаріусом покладеного на нього обов'язку щодо повідомлення спадкоємців, він вправі постановити окрему ухвалу (ст. 211 ЦПК України). У спадкоємців, які з'являться після ухвалення рішення про визнання спадщини відумерлою, є право вимагати передання відповідного майна у натурі або, у разі його продажу, – право на грошову компенсацію (ч. 3 ст. 1280 ЦК України).

Повертаючись до законодавчого формулювання ст. 276 ЦПК України, зауважимо, що, як правильно звертають увагу деякі науковці, у цивільному процесуальному праві не передбачено інституту відмови у прийнятті заяви. А тому у випадку подання заяви до спливу встановленого у ч. 2 ст. 1277 ЦК України строку пропонується вести мову про невідомість справи суду, і, як наслідок, про відмову у відкритті провадження у справі [2, с. 338]. Дійсно, подання заяви до закінчення одного року з часу відкриття спадщини можна розглядати в межах визначеної в п. 1 ч. 1 ст. 122 ЦПК України підстави для відмови у відкритті провадження у справі «заява не підлягає розгляду в судах у порядку цивільного судочинства». Хоча доцільним вбачається залишити у ст. 276 ЦПК України спеціальну норму, але внести до неї зміни: замість фрази «суд відмовляє в прийнятті заяви» зазначити «суд відмовляє у відкритті провадження у справі».

Звичайно, інші підстави для відмови у відкритті провадження у справі на цю категорію цивільних справ також поширюються (ч. 2 ст. 122 ЦПК України).

Таким чином, можна підсумувати, що у разі подання заяви про визнання спадщини відумерлою суд має відмовляти у відкритті провадження у справі, а не у прийнятті заяви.

Список використаних джерел:

1.Болокан І. В. Правове регулювання особливостей розгляду судами справ про визнання спадщини відумерлою / І. В. Болокан // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 2. – С. 130–135.

2.Цивільний процес України : [підруч.] / [Ківалов С. В., Мінченко Р. М., Погрібний С. О. та ін.] ; за ред. Р.М. Мінченко, І.В. Андронova. – Х.: Одісей, 2012. – 496 с.

ДО ПИТАННЯ СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ

Бірюков І.А., кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри цивільно-правових дисциплін ННІПП НАВС

Спадкове право України як інститут цивільного законодавства поділяється на дві частини (підінститути) – спадкування за заповітом і спадкування за законом. Але є підстави стверджувати, що загальним видом спадкування є спадкування за законом, а спадкування за заповітом є спеціальним видом спадкування. Дозволивши фізичній особі скласти заповіт, законодавець, при цьому, зобов'язав її дотримуватись норм діючого законодавства, обмежуючи тим самим її волю при вирішенні питань, пов'язаних з визначенням осіб, до яких можуть перейти належні йому майнові та деякі немайнові права у випадку своєї смерті.

Тому, спадкування за заповітом в об'єктивному розумінні можна визначити як складову частину цивільно-правового інституту «спадкове право», норми якої регулюють відносини, що виникають у разі укладання фізичною особою належним чином оформленого правочину щодо зміни встановленого законом порядку переходу до інших осіб належного їй майна або вирішення долі інших належних їй благ у випадку своєї смерті.

Але незважаючи на обмеження прав фізичної особи при укладанні нею заповіту, закон надає їй широкі можливості при вирішенні питань наступного правонаступництва. Іншими словами, у неї є широкі можливості щодо вибору майбутніх спадкоємців, визначення майна, яке буде складати спадщину тощо. Саме за допомогою заповіту фізична особа може вирішувати питання майбутнього переходу її майна до інших осіб, втілюючи таким чином в життя своє суб'єктивне право власника.

Заповіт – це особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті (ст.1233 ЦК). Скласти заповіт – означає визначити осіб, які можуть стати правонаступниками заповідача у разі його смерті. Таке визначення є нічим іншим як волевиявлення. А волевиявлення – це дія. В основі заповіту лежить дія, яка може бути представлена однією або кількома особами. Прикладом укладання заповіту кількома особами є заповіт подружжя. Незалежно від того скільки осіб беруть участь в укладанні заповіту він є одностороннім правочином, хоча сам по собі передбачених наслідків не породжує.

Він виступає лише первинним фактом, який у сполученні з іншими юридичними фактами – відкриття спадщини і згодою спадкоємців прийняти її, приводить до виникнення правовідношення: спадкоємці за заповітом закликаються до спадщини.

В літературі робиться висновок, що заповіт є строковим правочином, оскільки смерть заповідача є неминучою і законом встановлюється строк для прийняття спадщини [1, 573]. Оцінюючи даний висновок, бажано звернути увагу на наступне. Враховуючи, що правочин може бути лише правомірною дією, спрямованою на досягнення певного ефекту, то є очевидним, що заповіт спрямовується не на настання смерті заповідача. Заповідач не сумнівається в тому, що помре. Складаючи заповіт, він ставить перед собою мету – визначити осіб, яким перейде визначене ним майно після його смерті.

Незважаючи на особливості заповіту як правочину, на нього розповсюджується загальні вимоги, додержання яких є необхідним для чинності правочину (ст. 203 ЦК).

Однією з таких вимог є вимога про те, що фізична особа, яка вчиняє правочин повинна мати необхідний обсяг цивільної дієздатності, іншими словами, мати повну цивільну дієздатність. На нашу думку, укладати правочин мають право не тільки повнолітні особи, а й ті кому хоч і не виповнилося 18 років, але їм була надана повна цивільна дієздатність.

Свої особливості має посвідчення секретних заповітів. Найбільш істотною особливістю є та, що нотаріус посвідчує секретний заповіт без ознайомлення з його змістом. При тому, нотаріус повинен роз'яснити заповідачу, що текст заповіту має бути викладений таким чином, щоб розпорядження заповідача не викликало неясностей чи суперечностей після відкриття спадщини.

Посвідчуючи таким чином секретний заповіт, нотаріус діє всупереч вимог ст. 47 Закону України «Про нотаріат», згідно якої для вчинення нотаріальних дій не приймаються документи, які не відповідають вимогам законодавства, або містять відомості, що принижують честь, гідність та ділову репутацію юридичної особи, які мають підчистки або дописки, закреслені слова чи інші незастережені виправлення, документи, текст яких неможливо прочитати, а також документи написані олівцем. Звичайно, зазначені недоліки можуть бути притаманні секретному заповіту, вкладеному в конверт заповідачем, а роз'яснення нотаріуса про дотримання вимог щодо тексту заповіту можуть бути і несприйнятні заповідачем.

Насправді в Україні як і в деяких інших країнах, нотаріус не посвідчує секретний заповіт, а посвідчує лише підпис особи на конверті, зі слів якої можна уявити, що там знаходиться заповіт. Це дає підстави погодитись з висновком Ю. О. Заїки про те, що секретний заповіт укладається у простій письмовій формі, оскільки заповідач сам його складає і особисто підписує. Таким чином законодавець фактично легалізує просту письмову форму заповіту.

Список використаних джерел:

1. Гражданское право. Учебник. Т.3 / Под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М.: ПБОЮЛ «Л. В. Ротников». – С. 573

ПРОБЛЕМИ КОЛІЗІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У МІЖНАРОДНОМУ СПАДКОВОМУ ПРАВІ

Плахотнюк Н.В., кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільно-правових дисциплін ННПП НАВС

У більшості країн світу колізійні питання спадкової правоздатності та дієздатності є загальною цивілістичною категорією та підпорядковані особистому статусу. До визначення права, що застосовується до регулювання спадкових відносин склалося два основних підходи: прив'язка до права країни, громадянином якої був спадкодавець та прив'язка до права країни, у якій спадкодавець мав останнє місце проживання.

Сучасні законодавства країн світу в колізійних питаннях особистого статусу віддають перевагу критерію місця проживання. Пояснюється це тим, що громадянство як таке не призводить до зв'язку спадкодавця із системою власності певної держави, не є тим фактором іноземного елемента, який веде до взаємодії правових систем.

Історично галузь спадкового права була тісно пов'язана як із сімейно-зобов'язальними, так і з речовими правовідносинами, що вплинуло на формування декількох особливих режимів колізійного регулювання. Саме існування відмінних режимів колізійного регулювання спадкових відносин обумовлено неоднаковим ставленням у різних правових системах як до колізійних питань особистого статусу, так і до статусу майна, що входить до спадкової маси.

Сьогодні можна говорити про існування двох основних режимів спадкування залежно від типу спадкового майна. Одним із них є універсальний режим, у законодавствах якого не проводиться різниці між рухомим та нерухомих майном. До визначення права, яке підлягає застосуванню до спадкових відносин, використовується колізійна прив'язка – закон громадянства, закон місця проживання або закон місцезнаходження майна, як рухомого, так і нерухомого.

Другим основним режимом є роздільний режим, у законодавствах якого право, що застосовується до відносин спадкування, визначається залежно від типу спадкового майна (така ситуація має назву розщеплення спадкового статусу). Відповідно, виокремлюються дві групи країн: у першій до спадкових правовідносин щодо рухомого майна застосовується критерій громадянства, у другій – місця проживання. У обох групах країн право, що регулює спадкування нерухомоті, визначається правом країни її місцезнаходження.

До країн універсального режиму, які керуються принципом застосування права держави громадянства спадкодавця, належать Австрія, Албанія, Болгарія, Греція, Єгипет, Йорданія, Іран, Іспанія, Італія, Куба, Німеччина, Польща, Португалія, Сирія, Словаччина, Туреччина, Угорщина, Фінляндія, Чехія, Швеція та ін.

До країн, які використовують прив'язку – місця проживання спадкодавця, незалежно від природи спадкового майна, належать Аргентина, Бразилія, Данія, Ісландія, Колумбія, Норвегія, Чилі, Швейцарія тощо.

Нетиповою є прив'язка до права країни місце знаходження спадкового майна, незалежно від природи такого майна та особистого статусу спадкодавця, прийнята законодавством Уругваю, Панами та деяких інших держав.

До країн, у яких прийнято роздільний режим колізійного регулювання (застосування закону громадянства спадкодавця до спадкування рухомих речей та закону місцезнаходження речі до спадкування нерухомості), належать Камерун, Молдова, Румунія, Таїланд та ін. Колізійний принцип – закон місця проживання спадкодавця до спадкування рухомих речей та закон місцезнаходження речі до спадкування нерухомості знайшов закріплення в законодавстві Австралії, Бельгії, Великої Британії, Ізраїлю, Канади, Кіпру, Нової Зеландії, Росії, більшості штатів США, Франції, України та ін.

Законодавство багатьох країн допускає вибір права, що застосовуватиметься до відносин спадкування, самим спадкодавцем під час здійснення ним заповідальних розпоряджень. Як правило, можливість такого вибору обмежується правом країни громадянства спадкодавця. Також вибір спадкодавцем права держави його громадянства може втрачати чинність, якщо громадянство спадкодавця згодом змінюється.

Як правило, навіть там, де закон ґрунтується на колізійному критерії місця проживання, і спадкодавцю надається певна автономія волі, можливим є лише вибір права держави громадянства спадкодавця. Законодавець не дозволяє широких прав вибору з метою запобігання шахрайського обходу закону та маніпулювання розподілом спадщини.

Як правило, сфера дії права, що застосовується до спадкових правовідносин в цілому, не охоплює колізійні питання здатності до складання заповіту, форми заповіту та акта його скасування, для яких передбачаються спеціальні колізійні норми (Білорусь, Казахстан, Узбекистан та ін.).

Україна належить до країн роздільного режиму, які в цілому виходять з колізійного принципу місця проживання. При цьому дозволяється обмежена автономія щодо вибору застосовуваного права спадкодавцем під час складання заповіту. Статтею 70 Закону України «Про міжнародне приватне право» передбачено: «З урахуванням положень статей 71, 72 цього Закону спадкові відносини регулюються правом держави, у якій спадкодавець мав останнє місце проживання, якщо спадкодавцем не обрано в заповіті право держави, громадянином якої він був. Вибір права спадкодавцем буде недійсним, якщо після складання заповіту його громадянство змінилося». Стаття 71 Закону встановлює: «Спадкування нерухомого майна регулюється правом держави,

на території якої знаходиться це майно, а майна, яке підлягає державній реєстрації в Україні, - правом України». Таким чином, паралельно із рухомим та нерухомим майном, виокремлюється також підкатегорія «майна, що підлягає державній реєстрації в Україні». Сюди належить майно, яке фактично є рухомим (автомобілі, судна, об'єкти права промислової власності тощо), але за спеціальним режимом регулювання прирівняне до нерухомості. До відносин спадкування такого майна підлягає застосуванню право України.

Стаття 72 Закону містить окремі колізійні приписи щодо здатності осіб на складання та скасування заповіту, форми заповіту і акта його скасування.

Сучасне колізійне право України не містить спеціальних приписів щодо визначення права, яке регулює здатність особи бути спадкоємцем. В Україні практика з цього питання ще має скластися.

ЗАПОВІТ У НАДЗВИЧАЙНИХ ОБСТАВИНАХ

Іввіня О.В., кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільно-правових дисциплін ННІПП НАВС

Спадкове право деякою мірою зачіпає інтереси кожної особи, у чому проявляється його особливий соціальний характер. В умовах активних міграційних процесів, коли спадкодавць та спадкоємць нерідко опиняються громадянами різних країн, або виникають ситуації, коли заповіт складається на території іноземної країни відповідно до вимог законодавства, що діє на її території, неодмінно виникає питання вибору норми права, що має застосовуватися до спадкових відносин з іноземним елементом. Стаття 70 Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 року «Спадкові відносини» визначає, що спадкові відносини регулюються правом держави, у якій спадкодавець мав останнє місце проживання, якщо спадкодавцем не обрано в заповіті право держави, громадянином якої він був. У статті 72 цього ж Закону встановлюється, що форма заповіту визначається правом держави, у якій спадкодавець мав постійне місце проживання в момент складання акту або в момент смерті. Заповіт не може бути визнаний недійсними внаслідок недодержання форми, якщо остання відповідає вимогам права місця складання заповіту або права громадянства, або права звичайного місця перебування спадкодавця в момент складання чи акту в момент смерті, а також права держави, у якій знаходиться нерухоме майно. У зв'язку з зазначеним представляє інтерес розгляд питання регулювання законодавством іноземних держав виду заповіту, прямо не передбаченого сучасним Цивільним кодексом України - заповіту у надзвичайних обставинах. Слід зазначити, що в юридичній літературі для позначення заповіту у надзвичайних

обставинах також використовуються інші терміни: «надзвичайний заповіт», «невідкладний заповіт», «заповіт останнього подиху» [1].

Кажучи про необхідність законодавчого впровадження такої форми заповіту як заповіт у надзвичайних обставинах, Ю.К.Толстий пише: «Розпорядження на випадок смерті у вказаних обставинах здійснювалися і до введення у дію частини третьої ЦК, проте їх неможна було підвести під жоден з відомих старому законодавству видів заповітів, оже юридичної сили вони не мали. Проте необхідність узаконення таких розпоряджень та надання ним юридичної сили посилилася після розпаду Союзу РСР, який супроводжувався і супроводжується до сьогодні багатьма екстремальними ситуаціями та соціально незахищеністю значної частини громадян, особливо у районах конфліктів на національно-етнічному ґрунті, невпевненістю багатьох знедолених членів нашого суспільства в завтрашньому дні, коли нерідко ставиться під сумнів, або взагалі заперечується само право людини на життя» [2].

Інститут так званого «надзвичайного заповіту» досить широко відомий спадковому праву інших іноземних країн. При цьому, як правило, для подібних заповітів законодавець передбачив усну форму за участю свідків. Так, Цивільний кодекс Угорщини передбачає, що в особливих умовах при наявності надзвичайної ситуації будь-яка особа, що володіє заповідальною дієздатністю, може виразити свою волю в усній формі.

У деяких випадках Німецьке цивільне укладення закріплює спрощений порядок складання заповіту. Згідно §2250, §2251 особа, що перебуває в місцевості, з якою внаслідок надзвичайних обставин перерване сповіщення, або перебуває в плаванні на німецькому судні, може зробити заповіт у письмовій або в усній формі в присутності трьох свідків. В Іспанії також допускається усна форма заповіту, якщо воно відбувається перед декількома свідками під час бойових дій в умовах неминучої небезпеки. Якщо заповідач залишився в живих і небезпека минула, він повинен скласти заповіт у письмовій формі з дотриманням всіх передбачених законом умов.

Ст.952 ЦК Польщі передбачає можливість складання особливих, спеціальних заповітів, якщо існує побоювання швидкої кончини спадкодавця або якщо внаслідок особливих обставин дотримання звичайної форми заповіту неможливо або пов'язано з надзвичайними труднощами. У цьому випадку спадкодавець вправі виразити свою останню волю усно в присутності не менш ніж трьох свідків.

Відповідно до законодавства Швейцарії, при настанні надзвичайних обставин (зокрема, при наявності серйозної погрози загибелі, відсутності зв'язку, при епідеміях, воєнних діях), спадкодавець вправі вдатися до спрощеної форми свого волевиявлення: оголосити волю в присутності двох свідків і покласти на них обов'язок викласти (або

доручити іншій особі викласти) зміст заповіту на листі (ст.506 ЦК Швейцарії).

Отже, в умовах гармонізації законодавства України з європейським законодавством актуальним є вирішення питання щодо внесення відповідних змін до законодавства України.

Список використаних джерел:

1. Чепига Т.Д. Теоретическая доктрина наследственного права // Актуальные проблемы гражданского права, гражданского и арбитражного процесса. Ч.1. Воронеж, 2002. С.302. Телокина М.В. Указ соч. // Система «Гарант»; Дедов А.А., Дедов А.М., Куличкова Н.А. и др. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации. Часть третья. М., 2003. С.79.

2. Гражданское право: учеб.: в 3 т. Т.3. – 4-е изд., перераб. и доп. / под ред. А.П.Сергеева, Ю.К.Толстого – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – 784 с. – С. 689

ЗАПОВІТ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Лов'як О.О., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри цивільного права і процесу НАВС
Перепічай В.В., студент Кіровоградського відділення ННІЗН НАВС

Розвиток спадкового права в зарубіжних країнах йшло в напрямі вирівнювання положення спадкоємців за законом, що не виключало наявності черг спадкування. Спадкове право цих країн виходить з ідеї свободи спадкових розпоряджень, спираючись на визнання свободи приватної власності, але ця свобода обмежена правилами про обов'язкову частку. Розглянемо деякі особливості заповіту у правових системах зарубіжних країн.

БОЛГАРІЯ. Згідно з законом про спадкування скласти заповіт має право дієздатна особа, яка досягла 18-ти річного віку. Заповідач вправі розпоряджатися усім своїм майном за винятком обов'язкової частки, належної у спадщині відповідним спадкоємцям. Заповіт може бути складений у нотаріальній формі або написаний власноручно самим заповідачем. Власноручний заповіт повинен бути повністю написаний від руки самим заповідачем, підписаний ним та датований. Такий заповіт може бути переданий в заклеєному конверті нотаріусу, котрий складає протокол на самому конверті. Протокол підписують заповідач, нотаріус і відомості про нього заносяться в спеціальний реєстр. Власноручний заповіт, переданий нотаріусу на збереження, може бути вилучений тільки заповідачем особисто. Про повернення заповіту робиться помітка в спеціальному реєстрі і яка підписується заповідачем, двома свідками та нотаріусом [1, с. 49]. УГОРЩИНА. Під заповітом за угорським цивільним правом розуміється розпорядження громадянином своїм майном або його часткою на випадок своєї смерті. Цивільний кодекс Угорщини передбачає три форми письмового особистого заповіту:

1. заповіт, від початку до кінця написаний та підписаний заповідачем;

2. заповіт, написаний другою особою або спадкодавцем, але на друкарській машинці і підписаний у присутності двох свідків, які зобов'язані також його підписати;

3. заповіт, написаний заповідачем або другою особою, підписаний спадкодавцем і переданий ним особисто на зберігання нотаріусу як відкритий або закритий документ.

Усна форма заповіту використовується тільки в особливих випадках, коли є передбачена законом надзвичайна ситуація, наявність якої забезпечує можливість будь-якій особі, яка володіє спадковою дієздатністю, висловити свою волю в усній формі.

Для висловлювання заповіту в усній формі необхідні дві умови:

1) заповідач повинен бути в надзвичайно небезпечному для життя стані;

2) у заповідача повинна бути відсутня можливість скласти письмовий заповіт або його складання має бути пов'язане із значними труднощами.

Формальні умови, які повинні бути дотриманні щодо дійсності усного заповіту, наступні:

1) остання воля повинна бути зроблена в усній формі у повному об'ємі;

2) остання воля повинна бути переказана в присутності двох свідків;

3) свідки повинні розуміти мову, на якій здійснюється волевиявлення;

4) від заповідача вимагається не тільки повідомлення останньої волі на випадок смерті, але й заява про те, що дане волевиявлення є його заповітом [1, с. 63].

НІМЕЦЧИНА. Заповідач може скласти заповіт тільки особисто. Закон передбачає мінімальний вік, із досягненням якого особа вправі скласти заповіт (заповідальна дієздатність) – 16 років. Для складання заповіту не потрібна згода законного представника такої особи. Німецьке цивільне законодавство встановлює дві форми заповіту:

1) власноручний заповіт, тобто письмове викладення волі заповідача, яке зроблено ним власноручно, з вказуванням дати, місця складання заповіту, та скріплений його підписом. У цьому випадку не потребується офіційного посвідчення заповіту та підтвердження його свідками;

2) заповіт, складений у формі публічного акта. Такий заповіт складається нотаріусом на основі усної або письмової заяви заповідача [1, с. 53].

Заповіт надрукований на друкарській машинці або на комп'ютері та підписаний зацікавленими особами вважається недійсним. ІСПАНІЯ. Заповідальною дієздатністю володіють усі особи, яким прямо не

заборонено законом розпоряджатися своїм майном на випадок смерті. Не володіють заповідальною дієздатністю неповнолітні діти до 14 – ти років та особи, які постійно або тимчасово мають психічний розлад здоров'я. Заповіт може складатися в загальній або в спеціальній формі. Загальна форма може бути ологографічною, відкритою і закритою. Спеціальна форма заповіту здійснюється на військовій службі, в морі та за кордоном. Ологографічна форма заповіту – це заповіт, який написаний заповідачем власноручно з дотриманням відповідних вимог. Такий заповіт може складатися лише повнолітніми особами, підписується заповідачем та вказується рік, число та місяць складання. Ологографічний заповіт підлягає реєстрації в суді першої інстанції за останнім місцем проживання заповідача або місцем його смерті. Незареєстрований ологографічний заповіт є недійсним. Особа, в якій зберігається ологографічний заповіт, зобов'язана на протязі десяти днів з моменту, коли стало відомо про смерть заповідача, передати заповіт суду першої інстанції. Не пред'явлення заповіту суду тягне за собою відповідальність. ПОЛЬЩА. Єдиним розпорядженням щодо майна на випадок смерті у Польщі визнається заповіт. Скласти заповіт або відмінити його може лише повністю дієздатна особа.

Передбачаються такі форми заповіту:

Звичайні:

- 1) власноручний заповіт
- 2) у формі нотаріального акту
- 3) усна заява перед посадовою особою

II. Спеціальний заповіт.

Крім звичайних заповітів Цивільний кодекс Польщі передбачає можливість спеціальних заповітів. Відповідно до ст. 952 ЦК Польщі, якщо існує ймовірність швидкої смерті спадкодавця або в причину особливих обставин та надзвичайних труднощів до тримання звичайної форми заповіту не можливо, то заповідач вправі висловити свою останню волю у присутності трьох свідків. ФРАНЦІЯ. Згідно з ст.895 ЦК Франції під заповітом розуміється угода, за допомогою якої заповідач розпоряджається усім своїм майном або його частиною на випадок його смерті.

Скласти заповіт може будь – яка особа, яка не позбавлена заповідальною дієздатності. Не володіють заповідальною дієздатністю неповнолітні діти (не досягли 16 – ти років). Неповнолітні, навіть ті, які і досягли 16 – ти років, не вправі заповідати майно своєму піклувальнику, якщо піклувальник не є його родичем по прямій лінії. В цивільному законодавстві розрізняються власноручна та нотаріальна форми заповіту. Нотаріальна форма в свою чергу може бути секретною та відкритою. Особа, яка бажає скласти секретний заповіт, пред'являє його у закритому вигляді нотаріусу та двом свідкам, або ж доручає закрити та заклеїти його у їх присутності і заявляє, що зміст цього

документу є його заповіт, який підписаний ним особисто. На підставі викладеного матеріалу можна зробити певні висновки, а саме:

1. В деяких країнах, за винятком Італії, де застосовується принцип свободи заповіту, передбачається обов'язкова частка на користь дітей та/або одного з подружжя.

2. Стосовно юридичної форми заповіту, то деякі країни ратифікували Конвенцію 1960 року щодо Колізій Законів стосовно форми заповідальних розпоряджень. В одних країнах вимагається власноручний заповіт (який зберігається у нотаріуса, але ним не засвідчується), а для інших більш зручним є використання надрукованого заповіту.

3. Зазвичай заповіти використовують для заповідання спадщини або майна тому подружжю хто пережив, або для надання частки в спадщини.

4. Що стосується мінімального віку, коли особа може скласти заповіт, то він значно варіюється в різних країнах.

Список використаних джерел:

1. Залесский В.В. Основные институты гражданского права зарубежных стран. Сравнительно-правовое исследование. - М., 1999. - С. 49, С. 63, С. 51

ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ СПАДКУВАННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ

Бірюков В.І., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін ННІПП НАВС

Розвиток ринкових відносин об'єктивно призводить до все більшого поширення корпоративних правовідносин. Одним із проблемних моментів у цьому зв'язку є питання спадкування корпоративних прав, у зв'язку з колізійністю чинного законодавства. Відповідно до ч. 1 ст. 1206 ЦК спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців). Згідно з ст. 1218 до складу спадщини входять усі права й обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. При цьому, у п. 2 ч. 1 ст. 1219 ЦК вказано, що не входять до складу спадщини права та обов'язки, що нерозривно пов'язані з особою спадкодавця, зокрема:

1) особисті немайнові права; 2) право на участь у товариствах і право членства в об'єднаннях громадян, якщо інше не встановлено законом або їх установчими документами тощо.

При цьому, як зазначено в ст. 100 ЦК право участі в товаристві є особистим немайновим правом і не може окремо передаватися іншій особі. З вказаного можна зробити висновок про певну неузгодженість зазначених норм. Якщо корпоративні прав є особистими немайновими правами, то виникає питання навіть окремо вказувати про

неможливість їх спадкування, як це зроблено у ст. 1219 ЦК? Слід сказати, що легальне визначення корпоративного права закріплене у ч. 1 ст. 167 ГК, відповідно до якої такими правами є права особи, членства якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частини прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами.

Як бачимо, більшість повноважень з вказаних прав мають майновий характер. Лише право на участь в управлінні товариством у доктрині відносять до немайнового права при цьому і цей підхід не є одностайним. Зокрема, у доктрині вказується, що визначення права участі у товаристві як особистого немайнового права не погоджується ні з ч. 2 ст. 26 ЦК, що визнає особисті немайнові права такими, що безпосередньо входять до змісту цивільної правоздатності фізичної особи, ні зі ст. 269 - 315 ЦК, присвяченими особистим немайновим правам фізичних осіб [1, 102]

Однак, в будь-якому випадку таке право не можна вважати особистим, адже воно пов'язане не з певною особою, а може належати кожному хто набув право на участь в товаристві і кому належать відповідні корпоративні права, які за своєю правовою природою є оборотоздатними.

Підтвердженням того, що корпоративні права не належать до особистих немайнових є ч. 5 ст. 147 ЦК, відповідно до якої частка у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю переходить до спадкоємця фізичної особи або правонаступника юридичної особи – учасника товариства, якщо статутом товариства не передбачено, що такий перехід допускається лише за згодою інших учасників товариства. Тобто, у вказаній нормі встановлене загальне правило про перехід корпоративних прав спадкодавця до спадкоємців. Натомість, в силу диспозитивного характеру вказаної норми, воно може бути змінено статутом товариства. А з цього випливає, що вказані права не можуть вважатись особистими немайновими. Аби уникнути вказаної колізії необхідно внести зміни до ст. 100 ЦК, зокрема зазначити, що право участі не належить до особистих немайнових прав, шляхом викладення цієї норми у такій редакції: «Право участі у товаристві не може окремо переходити до іншої особи».

В контексті спадкування корпоративних прав необхідно вказати, також ст. 55 Закону «Про господарські товариства», відповідно до якої у зв'язку із смертю громадянина, учасника товариства спадкоємці мають переважне право вступу до цього товариства. При відмові спадкоємця від вступу до товариства з обмеженою відповідальністю або відмові товариства у прийнятті до нього правонаступника (спадкоємця) йому видається у грошовій або натуральній формі частка у майні, яка

належала спадкодавцю. Отже, вказаний закон не передбачає здійснення переходу права на частку в автоматичному порядку. Для цього необхідно отримати згоду товариства. З іншої сторони ч. 5 ст. 147 ЦК України зазначає, що такий перехід здійснюється автоматично, крім випадків коли для здійснення такого переходу вимагається згода інших учасників товариства.

Стосовно вирішення неузгодженостей в чинному законодавстві зокрема присвячений Інформаційний лист Вишого господарського суду України № 01-8/211 від 7 квітня 2008 р. У абзаці 2 пункту 1 вказаного листа зазначено, що при правозастосуванні застосовується не в цілому закон як нормативно-правовий акт, а відповідна правова норма чи її частина, за змістом якої і визначається чи є ця норма (її частина) спеціальною чи загальною. Враховуючи те, що норми ч. 5 ст. 147 ЦК та ст. 55 Закону «Про господарські товариства» мають однаковий рівень узагальнення, вони не можуть співвідноситися між собою як загальні до спеціальних. Тобто варто керуватися принципом про те, що перевагу отримує норма, що була прийнята пізніше, а саме ч. 5 ст. 147 ЦК.

Натомість, на практиці можуть винести складнощі щодо реалізації правила закріпленого у вказаній нормі. Для того, аби спадкоємцю скористатись з корпоративних прав необхідно набути статус учасника товариства. Для цього необхідно відповідне рішення загальних зборів з наступною реєстрацією таких змін. Зокрема таку пропозицію висловлює І.А. Лавріненко [2, 210]. Якщо інші учасники не бажають приймати відповідне рішення, примусити їх буде доволі складно. Більш того, така конфліктна ситуація навряд чи сприятиме успішності фірми. Виходячи з цього, варто передбачити в ЦК правило, згідно з яким спадкоємці набувають право на участь у товаристві у разі наявності відповідної згоди товариства.

Список використаних джерел:

1. Науково-практичний коментар до Цивільного законодавства України. – У 4-х т. Т. 1 / За ред. Ярема А. Г., Карабань В. В., Ротань В. Г.; Академія судів України. – К.: «А.С.К.», 2004. – 832 с.
2. Лавріненко І.А. Спадкування частки учасника ТОВ // Часопис Київського університету права. – № 4. – 2010. С. 206-210.

ПРОБЛЕМНІ МОМЕНТИ ПРИ СПАДКУВАННІ У ФАКТИЧНИХ ШЛЮБНИХ ВІДНОСИНАХ

Шаповал Л.І., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права і процесу НАВС

Останнім часом дедалі більше пар живуть спільно, однією сім'єю без державної реєстрації шлюбу. Тому, на нашу думку, актуально буде зупинитись на деяких юридичних особливостях так званих фактичних шлюбних відносин, а також проблемах, які можуть виникати у зв'язку з такими відносинами.

Мета дослідження: зупинимось у цій статті детальніше на деяких майнових правовідносинах, а також спорах, що випливають із спадкування, коли один з учасників фактичних шлюбних відносин протягом тривалого часу проживає з другою особою або з іншими особами послідовно чи навіть одночасно.

Проблеми, що їх спричиняли фактичні шлюби, існували завжди, але вони рідко ставали об'єктом самостійних правових досліджень. Навіть прийнятий 10 січня 2002 р. Сімейний кодекс України (далі – СКУ) не дав конкретних відповідей на спірні питання, породжені наявністю досліджуваних у цій статті відносин. Однак у контексті кодексу з'явився новий вираз – «жінка й чоловік, які не перебувають у шлюбі між собою». До того ж, ст. 74 СКУ хоч і не повною мірою, але все ж таки намагається прирівняти фактичний шлюб до зареєстрованого. Водночас питання про можливість одночасного перебування у фактичному шлюбі з однією особою та зареєстрованому не припиненому шлюбі з іншою залишилося не вирішеним. Передбачений ст. 25 СКУ фундаментальний принцип шлюбно-сімейних відносин – одношлюбність – досить часто порушується [1].

Подібні негаразди, а також відсутність чіткої системи правового регулювання відносин фактичного шлюбу автоматично виключає єдиний підхід судових органів до вирішення пов'язаних з ним спорів.

За загальними правилами, що до майна осіб, які зареєстрували свій шлюб, встановлений законний режим, суть якого полягає в тому, що майно, яке було нажите чоловіком і дружиною за час шлюбу, є їхньою спільною сумісною власністю. До такого майна відносять усі види доходів, придбане за рахунок цих доходів рухоме й нерухоме чи будь-яке інше нажите подружжям за час шлюбу майно, причому незалежно від того, на чие ім'я воно було придбане або ким із подружжя були внесені грошові кошти.

Що ж до фактичного шлюбу, то тут слід ще раз згадати ст. 74 СКУ, яка встановлює, що якщо жінка й чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними. Зазначену позицію законодавця важко зрозуміти, оскільки механічне застосування цього підходу для будь-яких фактичних шлюбних відносини може призвести до непередбачуваних правових наслідків. Зокрема, труднощі можуть виникнути у випадку швидкого розпаду тимчасового й недовготривалого фактичного шлюбу. До того ж, через відсутність можливостей визначення моменту, з якого власне виникає фактичний шлюб, при використанні згаданого положення можуть постати проблемні питання. Також видається недостатньо обґрунтованим зміст ст. 74 СКУ щодо ситуації, коли, як уже зазначалося, одночасно існують обидва шлюби – і законний, і фактичний [1].

Крім того, навіть якщо особи пізніше зареєструють шлюб, що часто відбувається при народженні спільної дитини, майно, яке було набуте ними за час спільного проживання, але до реєстрації шлюбу, не є спільним майном подружжя (п. 1 ч. 1 ст. 57 СКУ).

Незареєстрований шлюб відрізняється від зареєстрованого також у питаннях спадкування. Так, фактичне подружжя може прожити на спільні кошти, придбаваючи майно (квартири, автомобілі, гаражі, земельні ділянки, меблі, побутову техніку), протягом досить тривалого часу у повному взаєморозумінні та згоді. Однак у разі смерті одного з них, на ім'я якого оформлене це майно, інший може сподіватися на достойний розмір спадщини тільки якщо на його користь був залишений заповіт. Досить поширеною є ситуація, коли особа, яка прожила у фактичному шлюбі не один десяток років, врешті-решт отримує мізерні права на спільно нажите майно або ж не отримує їх зовсім. Як правило, майже вся спадщина померлого переходить до його офіційних родичів. І ось тоді спір між останніми і фактичним чоловіком чи дружиною, які пережили свою другу половину, неминучий. Так, наприклад, наведемо один з прикладів судової практики встановлення факту проживання однією сім'єю. 22.01.2013 року колегія суддів судової палати в цивільних справах апеляційного суду Кіровоградської області розглянула цивільну справу за апеляційною скаргою Іванової С. (тут і далі прізвища вигадані) на рішення Ленінського районного суду м. Кіровограда від 05 листопада 2012 року у справі за позовом Петренка О. до Іванової С. про встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу, визнання права власності на майно, як на частку в спільній сумісній власності та розподіл спільного сумісного майна. На вказане рішення суду відповідач Іванова С. подала апеляційну скаргу, в якій посилялась на необгрунтованість рішення суду першої інстанції, просила його скасувати. Колегія суддів апеляційну скаргу задовольнила, зазначивши в своєму рішенні, що суд першої інстанції, задовольняючи позов, помилково послався на доведеність позивачем обставини, а саме його проживання з відповідачем однією сім'єю без реєстрації шлюбу у період з 1996 року по серпень 2009 року. В матеріалах справи були відсутні докази наявності взаємних прав та обов'язків між Івановою С. Петренком О. Факт спільного проживання позивача та відповідача однією сім'єю з веденням спільного побуту недоведений. Позивачем Петренком О. не доведено та матеріалами справи не підтверджено спільної сплати ним та відповідачем грошових коштів за придбання квартири, що позивач вважав за об'єкт спільної сумісної власності. З матеріалів справи вбачалося, що на підставі договору від 01.08.2005 року, посвідченого приватним нотаріусом Іванова С. придбала квартиру, відносно якої виник спір самостійно і зареєструвала її на себе. Придбання вказаної квартири здійснювалося за рахунок кредитних коштів, отриманих за кредитним договором відповідачкою, яка самостійно сплачувала зобов'язання за кредитним договором та

остаточно розрахувалася у лютому 2007 році [2]. Звісно ж, в подальшому і про спадкування Петренком О. майна Іванової С. тут мова йти не може.

Статтею 1264 ЦКУ осіб, які проживали зі спадкодавцем однією сім'єю не менш ніж п'ять років до часу відкриття спадщини, віднесено до четвертої черги спадкування за законом. Однак, зрозуміло, що навіть за такої умови частка фактичного чоловіка або дружини буде значно меншою, ніж та, яку він або вона могли б отримати в зареєстрованому шлюбі. Тому, як висновок, варто зазначити, що фактичному подружжю варто придбавати майно одразу на двох або обов'язково врегулювати питання спадкування за допомогою заповіту.

Отже, як бачимо, пошуки досягнення ефективної державної політики стосовно правового регулювання фактичного шлюбу потребують глибоких і всебічних досліджень.

Список використаних джерел:

1.Злотник І. Юридичні особливості фактичних шлюбних відносин // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1411>

2.Справа про встановлення фактів, що мають юридичне значення. № провадження 22-ц/781/112/13// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/28983283>

ЯКІ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПЕРЕХОДЯТЬ У СПАДЩИНУ?

Чурпіта Г.В., кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права і процесу НАВС

Інститут права інтелектуальної власності є одним з найбільш важливих інститутів цивільно-правової науки. Охороняючи духовні цінності нашого народу, він створює правові підстави регулювання суспільних відносин, які виникають у процесі творчої та науково-технічної діяльності людей. Відповідно до чинного законодавства України створення творів літератури, науки та мистецтва, винаходів, корисних моделей, промислових зразків та інших об'єктів права інтелектуальної власності є підставою для виникнення у їх автора комплексу особистих немайнових та майнових прав на результат своєї творчої праці. Які ж з цих прав можна успадкувати?

В юридичній літературі з приводу спадкування права інтелектуальної власності була висловлена точка зору, відповідно до якої існують чотири концепції правонаступництва спадкоємців творця: 1) до спадкоємців переходять і вони використовують у повному обсязі всі права інтелектуальної власності померлого автора; 2) у спадщину передаються виключно майнові права інтелектуальної власності, особисті немайнові права автора у спадкову масу не входять, хоча спадкоємці мають право захищати недоторканість твору; 3) право інтелектуальної власності переходить як певний комплекс особистих

немайнових та майнових прав, обсяг яких вужче того, якими наділявся автор; 4) у спадщину переходять тільки ті права інтелектуальної власності, які виникли і не припинилися до смерті автора [1, с. 45].

Аналіз чинного цивільного законодавства України дає підстави стверджувати: за загальним правилом, до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті (ст. 1218 ЦК України). Виходячи з того, що відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 1219 ЦК України особисті немайнові права інтелектуальної власності нерозривно пов'язані з особою спадкодавця, можна дійти попереднього висновку про те, що до складу спадщини входять виключно майнові права інтелектуальної власності.

Водночас, поряд із імперативним правилом щодо невідчужуваності особистих немайнових прав інтелектуальної власності і, як наслідок, неможливості їх спадкування, окремі спеціальні закони у сфері правового регулювання інтелектуальної власності передбачають перехід до спадкоємців творця певних правомочностей щодо захисту його особистих немайнових прав. Так, відповідно до ст. 29 Закону України «Про авторське право і суміжні права», спадкоємці автора наділяються правом захищати авторство на твір і протидіяти перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі та репутації автора. Таким чином, при спадкуванні авторського права до спадкоємців автора, крім майнових прав, переходить право захищати авторство на твір, а також в обмеженому вигляді – особисте немайнове право на недоторканість твору.

Виходячи із зазначеного, ми розділяємо висловлену у юридичній літературі позицію, відповідно до якої при спадкуванні права інтелектуальної власності до складу спадщини, поряд із майновими правами, входять особисті немайнові права автора, які тісно пов'язані з майновими [2, с. 9].

На відміну від особистих немайнових, майнові права інтелектуальної власності входять до складу спадщини у повному обсязі. При цьому, як наголошує Пленум Верховного Суду України у п. 14 своєї Постанови № 7 від 30 травня 2008 р. «Про судову практику у справах про спадкування» до складу спадщини входять майнові права інтелектуальної власності, чинні на час відкриття спадщини (право на отримання винагороди за використання твору, право на відтворення, опублікування і розповсюдження авторських творів, право на оформлення винаходу, корисної моделі тощо). Застереження Пленуму Верховного Суду України щодо переходу в порядку спадкування тільки чинних на час відкриття спадщини майнових прав інтелектуальної власності є слушним з огляду на строковий характер указаних прав. Наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 44 Закону «Про авторське право і

суміжні права» майнові права виконавців охороняються протягом 50 років від дати першого запису виконання. Строк дії патенту України на винахід становить 20 років від дати подання заявки до Установи (ч. 4 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі») тощо.

Таким чином, до складу спадщини входять виключно ті майнові права інтелектуальної власності, які є чинними на момент відкриття спадщини. При цьому слід акцентувати, що спадкоємці творця стають суб'єктами відповідних майнових прав тільки у межах строку їх чинності.

Поряд із строком чинності майнових прав інтелектуальної власності, під час відкриття спадщини необхідно встановити і обсяг майнових прав інтелектуальної власності, що входять до її складу. У деяких нормативно-правових актах майнові права інтелектуальної власності, які переходять у спадщину, навіть безпосередньо перелічуються законодавцем. Так, уч. 5 ст. 44 Закону України «Про авторське право і суміжні права» визначено, що до спадкоємців виконавців і правонаступників виробників фонограм і відеограм та організацій мовлення переходить право дозволяти чи забороняти використання виконань, фонограм, відеограм, публічні сповіщення, а також право на одержання винагороди у межах строку, встановленого законом. Аналогічне положення містить і ЦК України, відповідно до ч. 2 ст. 448 якого, право автора на частку від продажу оригіналу твору переходить до спадкоємців автора твору і спадкоємців цих спадкоємців.

Оскільки обсяг прав інтелектуальної власності не є вичерпним, слід погодитися з Є.О. Рябоконею у тому, що до спадкоємців творця переходять й інші права інтелектуальної власності, які чітко не регламентовані чинним законодавством, зокрема право на одержання авторського свідоцтва [3, с. 224].

У відповідному контексті слід враховувати і той факт, що деякі майнові права інтелектуальної власності не завжди належать спадкодавцеві на час відкриття спадщини, адже були попередньо відчужені ним на підставі одного з договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. У такому випадку до складу спадщини входять тільки ті майнові права інтелектуальної власності, суб'єктом яких на час відкриття спадщини залишився спадкодавець. Якщо ж після спливу строку, на який майнові права інтелектуальної власності були передані за договором, такі права залишаються чинними, вони передаються правонаступникам творця, тобто його спадкоємцям. У такому випадку має місце спадкування майнових прав інтелектуальної власності з відстрочкою їх набуття. При цьому, як відмічається у юридичній літературі, до зазначеного моменту спадкоємці творця стають його правонаступниками за відповідними договорами [4, с. 11].

Таким чином, проведені дослідження дозволяють дійти висновку про те, що у порядку спадкування правонаступникам творця передаються особисті немайнові права автора, які тісно пов'язані з майновими, а також майнові права інтелектуальної власності, (у тому числі й ті, які чітко не регламентовані законодавством України), які є чинними на момент відкриття спадщини.

Список використаних джерел:

1. Никитюк, П.С. Наследственное право и наследственный процесс : Проблемы теории и практики / П.С. Никитюк ; Под ред. О.В. Овчинниковой ; Академия наук Молдавский ССР. – Кишинев: Штица, 1973. – 258 с.
2. Рябоконь, ЄвгенОлександрович. Спадкове праввідношення в цивільномуправі: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Є.О. Рябоконь ;Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К, 2002. – 20 с.
3. Рябоконь Є.О. Авторське право як об'єктспадкового правонаступництва // ВісникНаціон.ун-ту ім. Т.Г. Шевченка. – 2002. – № 45-48. – С. 222–224.
4. Мелузова, Алла Олеговна. Наследование авторских и смежных прав в Российской Федерации: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. / А.О. Мелузова ; Рос.гос. ин-т интеллектуальной собственности. – М., 2003. – 20 с.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВІДМОВИ ВІД ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ

Залізник В.А., кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін ННПП НАВС

Відмова від прийняття спадщини може бути або «безадресною» або зроблена на користь іншого спадкоємця.

При цьому «адресат відмови» визначається залежно від того, хто відмовляється від спадщини.

Якщо відмовляється від спадщини спадкоємець за заповітом, то він має право відмовитися від прийняття спадщини на користь іншого спадкоємця за заповітом. При цьому спадкоємець за заповітом не може відмовитися на користь спадкоємця за законом. Його відмова від спадщини, якщо інших спадкоємців за заповітом немає, може бути, очевидно, лише «безадресною». Подальша доля спадщини вирішується відповідно до положень ЦК про спадкування за законом.

Натомість, спадкоємець за законом має право відмовитися від прийняття спадщини на користь будь-кого з спадкоємців за законом незалежно від його черги.

Відмова від прийняття спадщини може бути лише на користь інших спадкоємців (чи за заповітом, чи за законом).

Це пояснюється тим, що спадкоємець, який відмовляється від прийняття спадщини, розпоряджається лише своїм правом на спадкування, але не спадщиною, і тому не може передати спадкове майно будь-якій іншій особі на свій розсуд. Головною підставою для одержання спадщини спадкоємцями при спадкуванні за заповітом є воля заповідача. Це і підкреслюється в обмеженні права спадкоємця самостійно обирати адресата для відмови на його користь від спадщини.

Визначальною є воля заповідача і в тих випадках, коли він підпризначив спадкоємця. Спадкоємець за заповітом, який бажає відмовитися від спадщини, може відмовитися тільки на користь підпризначеного спадкоємця [2].

Прийняття «адресатом» спадщини, від якої спадкоємець відмовився на його користь, є його правом, а не обов'язком. Тому спадкоємець, на користь якого відбулася відмова від спадщини, має право відмовитися від частки у спадщині спадкоємця, який відмовився від спадщини на його користь.

Відмова від спадщини на користь іншого спадкоємця є одностороннім правочином.

Тому вона має відповідати всім вимогам, що ставляться до правочинів, а недотримання цих вимог може мати наслідком визнання її недійсною судом (ст.ст. 215, 216, 225, 229-231, 233 ЦК). Після цього спадкоємець має вирішити, чи буде він приймати спадщину чи відмовиться від неї без вказівки «адресата» або на користь іншої особи.

Правові наслідки «безадресної» відмови від спадщини встановлені ст. 1275 ЦК, котра передбачає низку ситуацій: відмову від спадщини спадкоємця за заповітом, відмову від спадщини спадкоємця за законом тощо.

Загальним правилом є положення, за яким частка успадкованого майна, що належить спадкоємцям, може бути збільшена за рахунок частки спадкоємця, що відмовився від прийняття спадщини.

У випадку відмови від прийняття спадщини одного зі спадкоємців за заповітом, частка у спадщині, яку він мав право прийняти, переходить до інших спадкоємців за заповітом і розподіляється між ними порівну. При цьому відмова від спадщини одного зі спадкоємців за заповітом може тягнути для інших спадкоємців за заповітом не лише прибутки, але й обтяження. Зокрема, якщо на спадкоємця за заповітом, який відмовився від прийняття спадщини, було покладено заповідальний відказ (ст.ст. 1237-1239 ЦК), обов'язок за заповідальним відказом переходить до інших спадкоємців за заповітом, які прийняли спадщину, і розподіляється між ними порівну [3].

Якщо від прийняття спадщини відмовився один зі спадкоємців за законом черги, яка має право на спадкування, частка у спадщині, яку він мав право прийняти, переходить до інших спадкоємців за законом тієї ж черги і розподіляється між ними порівну.

Список використаних джерел

- 1.Серебровский В.И. Фактическое принятие наследником наследства и отказ его от наследства / В.И. Серебровский // Правоведение. – 1972. - №3. – С. 46-53.
- 2.Орлов І.П. Особливості правочинів, спрямованих на відмову від прийняття спадщини та їх види / І.П. Орлов // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. - №3 (62). – С. 230-238.
- 3.Спадкове право. Практика застосування нотаріусами України / за заг. ред. В.М. Марченка. – Х.: ФО-П Лисяк Л.С., 2012. – 736 с.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ТЛУМАЧЕННЯ ЗАПОВІТУ

Ракул О.В., кандидат юридичних наук, приватний нотаріус Києво-Святошинського районного нотаріального округу Київської області

Питання тлумачення заповіту є одним з актуальних практичних питань спадкового права. Заповіт – розпорядження особи своїм майном на випадок своєї смерті, а це означає, що з'ясувати справжню волю заповідача безпосередньо вже неможливо з більш ніж об'єктивних причин. У той же час, як справедливо зазначає К. Б. Ярошенко, яким би чином не був формалізований порядок складення заповіту, це не виключає ситуації, коли воля заповідача викладена в ньому недостатньо чітко, що призводить до невизначеності або двозначності у змісті заповіту [1, с. 114]. Таким чином, під тлумаченням заповіту слід розуміти з'ясування змісту заповіту як одностороннього правочину.

Проблема тлумачення заповіту виникла ще у римському праві, а саме – з появою письмової форми заповіту. Слід одразу зазначити, що до тлумачення вдавалися лише в разі наявності суперечностей. І тут вже, як зазначив з цього приводу відомий цивіліст К.П. Победоносцев, «для тлумачення заповітів з'явилося в римському праві та римській юриспруденції багато вельми тонких керівних правил» [2, с. 442]. Причому здебільшого такі правила були спрямовані на збереження сили заповіту – *favor testamentorum* [2, с. 504]. Слід зазначити, що сьогодні у законодавстві різних країн питання збереження сили заповіту у разі наявності суперечностей вирішується по-різному. Так, наприклад, § 2084 Цивільного уложення Німеччини, наслідуючи римському *favor testamentorum*, встановлює, що, в разі можливості різного тлумачення, перевага надається такому тлумаченню, за яким розпорядження може бути виконано [3, с. 519]. Іншої позиції дотримується законодавець Ізраїлю, який у статті 54 Закону про спадкування встановлює, що, в разі, коли можливим є різне тлумачення заповіту, такий заповіт має бути визнаний недійсним [4, с. 472].

Щодо законодавства України, то Цивільний кодекс України містить статтю «Тлумачення заповіту», відповідно до якої тлумачення заповіту може бути здійснене після відкриття спадщини самими спадкоємцями. У разі спору між спадкоємцями тлумачення заповіту здійснюється судом відповідно до статті 213 ЦК. Таким чином, спеціальна норма визначає лише суб'єктів тлумачення.

Щодо статті 213 ЦК, то вона встановлює загальні правила стосовно тлумачення змісту правочину. Так, при тлумаченні змісту правочину, перш за все, беруться до уваги однакове для всього змісту правочину значення слів і понять, а також загальноприйняте у відповідній сфері відносин значення термінів. Отже, на перше місце стаття 213 ЦК ставить буквальне тлумачення, що є відображенням так званої теорії волевиявлення, і єдиною метою якого є з'ясування сенсу термінів, що містяться у заповіті.

Далі вказана стаття встановлює, що якщо буквально значення слів і понять, а також загальноприйняте у відповідній сфері відносин значення термінів не дає змоги з'ясувати зміст окремих частин правочину, їхній зміст встановлюється порівнянням відповідної частини правочину зі змістом інших його частин, усім його змістом, намірами сторін. Якщо немає можливості визначити справжню волю особи, яка вчинила правочин, за вказаними правилами, то до уваги беруться мета правочину, зміст попередніх переговорів, усталена практика відносин між сторонами, звичаї ділового обороту, подальша поведінка сторін, текст типового договору та інші обставини, що мають істотне значення. Тобто тут йдеться вже про теорію волі.

Слід зазначити, що у юридичній літературі висловлюються різні позиції стосовно можливості тлумачення змісту заповіту за допомогою інших, ніж заповіт, джерел. Так, на думку М.В.Телюкіної, «положення заповіту порівнюються між собою та з сенсом заповіту в цілому, причому, на наш погляд, воля заповідача може з'ясуватися не тільки з сенсу заповіту та його положень, але й з інших документів (наприклад, висловлений у листі або щоденнику намір передати комусь залишене майно)» [5]. З такою позицією не погоджується Б.С.Антімонов, який вказує, що для встановлення справжньої волі заповідача слід керуватися виключно змістом заповіту, отже «слід вважати невірним тлумачення змісту заповіту, засноване на таких, що мали місце висловленнях заповідача, на надісланих ним (неважливо, до або після складання заповіту) листах та інших документах, на показах свідків тощо» [6, с. 185].

Судова практика виходить з того, що об'єктом тлумачення є виключно сам заповіт, а отже, будь які інші документи, листування, щоденники померлого, чернетки заповіту тощо не можуть розглядатися як додаткова інформація для висновків суду стосовно справжнього змісту заповіту. Так, в ухвалі Верховного Суду України від 27 серпня 2008 року зазначається, що ст. 213 ЦК України не допускає, щоб при тлумаченні правочину здійснювався пошук волі учасника правочину, який не знайшов відображення в тексті самого правочину. При тлумаченні заповіту не допускається внесення змін в сам зміст заповіту, враховуючи що заповіт — це особисте розпорядження фізичної особи щодо належного їй майна, майнових прав і обов'язків на випадок своєї смерті (ст. 1233 ЦК України).

Список використаних джерел:

1. Наследственное право / Ин-т законодательства и сравн. правоведения при Правительстве Рос. Федерации ; [Булаевский Б. А. и др.] ; отв. ред. К. Б. Ярошенко. – М. : Волтерс Клувер, 2005. – 448 с.
2. Победоносцев К. П. Курс гражданского права. Вторая часть. Права семейственные, наследственные и завещательные. Классика российской цивилистики. М. : Статут, 2003. – 639 с.
3. Гражданское уложение Германии : Вводный закон к Гражданскому уложению : пер. с нем / Навч пел А. Л. Макоўскій і лп –навч изл – М : Волтерс Клувер 2004 –816 с.
4. Гражданское законодательство Израиля. Перевод с иврита / Навч. ред.: Лившиц Н. Э.; Сост., предисл. и пер.: Хейфец М.С. – С.-Пб.: Юрид. центр Пресс, 2003. – 633 с.

5. Телокина М.В. Комментарий к разделу V Гражданского кодекса Российской Федерации // Законодательство и экономика. – М., 2002. – № 9. – С. 4-14

6. Антимонов Б. С. Советское наследственное право / Б. С. Антимонов, К. А. Граве. – М.: Юр.лит. – 1955. – 264 с.

ПРАВО НА ЗАПОВІТ

Волківська Т.Ф., викладач кафедри цивільно-правових дисциплін ННІП НАВС

У цивільно-правовій науці право на заповіт розглядається в двох значеннях: об'єктивному та суб'єктивному. Право на заповіт в об'єктивному значенні – це сукупність правових норм, які надають певній особі можливість розпорядитися власним майном на випадок своєї смерті. Об'єктивне право існує незалежно від волі, свідомості суб'єкта, бо виникає і діє поза них. Право на заповіт в суб'єктивному значенні – це встановлена законом можливість певної особи скласти заповіт [1, с. 32]. В юридичній науці особу, яка має право на заповіт, прийнято називати заповідачем.

Історія права різних часів дає можливість констатувати, що право на заповіт не було універсальним, тобто закріплювалося не за усіма суб'єктами цивільно-правових відносин. Ще римське право передбачало, що заповідачами могли бути тільки дієздатні особи. Повна дієздатність складалася з трьох елементів: стан свободи, стан громадянства, сімейний стан. Із зміною того чи іншого статусу змінювалася дієздатність, а разом із цим втрачалося або відновлювалося право на заповіт [2, с. 47]. За Литовськими статутами 1529 р., 1566 р., 1588 р., заповідачами не могли бути неповнолітні, ченці, сини, які не були відокремлені від батьків, залежні люди, еретики, божевільні, невірники, ті, які тимчасово втратили розум, і деякі інші особи [3, с. 151.].

За чинним ЦК України право на заповіт має фізична особа з повною цивільною дієздатністю.

Заповідачем, як і спадкодавцем, може бути тільки фізична особа - людина. Не поширено право бути заповідачем на державу, що є закономірним відображенням об'єктивної дійсності, оскільки воно пов'язане з природним існуванням конкретної людини та її непорушним правом на задоволення її останньої волі [4, с. 244]. Також юридичні особи не можуть виступати як заповідачі, тому що припиняють своє існування шляхом ліквідації та реорганізації. Заповідачами не можуть бути такі учасники цивільних відносин, як Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави, інші суб'єкти публічного права [1, с. 33].

Заповідачем може бути будь-яка фізична особа незалежно від громадянства. Це можуть бути громадяни України, іноземці, особи без громадянства. Так, відповідно до ст. 13 Закону України «Про правовий

статус іноземців та осіб без громадянства» від 4 лютого 1994 р. іноземці та особи без громадянства мають право відповідно до законодавства України мати у власності будь-яке майно, спадкувати та заповідати його.

Слід розрізняти такі поняття як «цивільна дієздатність» та «тестаментоздатність». Заповідальна дієздатність співвідноситься з поняттям повної дієздатності, як спеціальне із загальним. Учений стверджує, що право на заповіт не повинно бути пов'язане зі штучним наданням дієздатності, а з досягненням повноліття, оскільки саме від віку залежить стан фізичного, психологічного, соціального розвитку особи. Тому через недосягнення встановленого вікового цензу особа, якій надається повна дієздатність до досягнення повноліття, має бути позбавлена права на заповіт [5, с 83-85].

Для укладення заповіту 14-річним, який набув повної цивільної дієздатності, існуватимуть перешкоди суто практичного характеру, оскільки відповідно до п. 2 Положення про паспорт громадянина України, цей документ видається особі по досягненню нею 16-річного віку. Такий неповнолітній не зможе посвідчити свою особу при виявленні бажання скласти заповіт. Тому, на думку науковця, мова може йтися про складання заповіту громадянином України, який досяг 16-річного віку [7, с 122]. З такою позицією не можна погодитися. Закон України «Про нотаріат» прямо зазначає, що нотаріуси та інші посадові особи, які вчиняють нотаріальні дії, встановлюють особу громадянина за паспортом або іншими документами, які виключають будь-які сумніви щодо особи громадянина, котрий звернувся за вчиненням нотаріальної дії. У ч. 3 п. 13 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України та в ч. 2 п. 7 Порядку посвідчення заповітів і доручень, прирівнюваних до нотаріально посвідчених законодавець передбачає, що особа громадянина, якому не виповнилось 16 років, встановлюється на підставі свідоцтва про народження за умови підтвердження батьків (одного з батьків) про те, що ця особа є їх дитиною.

Не можна вважати виправданим позбавлення права на складання заповіту осіб, обмежених у дієздатності за рішенням суду, оскільки складанням заповіту обмежено дієздатний не погіршує майнове становище своїх близьких [6, с 85].

Право на заповіт здійснюється заповідачем особисто. Однак відповідно до ст. 1243 ЦК України подружжя має право скласти спільний заповіт щодо майна, яке належить йому на праві спільної сумісної власності.

В юридичній літературі висловлювались пропозиції передбачити в ЦК України для осіб, що сумісно ведуть селянське (фермерське) господарство субінститут сумісного заповіту (за аналогією з заповітом подружжя).

Особи, які спільно ведуть селянське (фермерське) господарство, надати можливість скласти сумісний заповіт. У цьому заповіті

співвласники мали б змогу вирішувати долю всієї землі, що надана їм для ведення селянського (фермерського) господарства [9, с. 15–16]. Однак така пропозиція не знайшла своє відображення в законодавстві.

Фізична особа, яка має право на заповіт, незалежно від того, чи реалізувала вона його чи ні, не повинна зазнавати ніякої дискримінації. Тобто забороняється будь-яке пряме або непряме обмеження прав і свобод заповідача чи встановлення для нього прямих або непрямих переваг.

Список використаних джерел:

1. Ковальчук Я. Право на складання заповіту / Ярослав Ковальчук // Юридичний журнал. – 2006. – № 10 (52). – С. 32–33.
2. С.Я. Фурси. – К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2007. – 1216 с.
3. Заїка Ю.О. Спадкове право в Україні. Становлення і розвиток: мо-нографія / Ю.О. Заїка. – [2-е вид.]. – К.: КНТ, 2007. – 288 с.
4. Васькович Й. Спадкування за заповітом: проблеми вікового цензу / Й. Васькович // Право України. – 2008. – № 4. – С. 121–123.

ПРОБЛЕМИ СПАДКУВАННЯ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Коваленко І.А., викладач кафедри цивільно-правових дисциплін ННІПП НАВС

Треба пам'ятати, що спадкоємці, які бажають прийняти спадщину і не можуть постійно проживати із спадкодавцем, подають до нотаріальної контори за місцем відкриття спадщини заяву про прийняття спадщини.

Законодавець визнав неповнолітніх, малолітніх дітей, а також недієдатних та обмежено дієдатних осіб такими, що автоматично прийняли спадщину незалежно від місця їх проживання і від того чи подавали вони заяву про прийняття спадщини у встановлений законом шестимісячний термін, окрім випадку відмови їх представників від прийняття ними спадщини і згоди опікунської ради на таку відмову. Заяви про прийняття спадщини від малолітніх осіб та осіб, що визнані судом недієдатними, подають їх батьки чи усиновлювачі, опікуни... Неповнолітня дитина, яка досягла 14-річного віку, має право подати таку заяву без згоди батьків або піклувальника.

А ось батьки, за нашим законом, після смерті дітей не мають право на спадкування, у тому випадку, коли вони були позбавлені судом батьківських прав і не поновлені у цих правах на момент відкриття спадщини, а також батьки, повнолітні діти, інші особи, які ухилилися від виконання покладених на них законом обов'язків щодо утримання спадкодавця. Але ці обставини мають бути встановлені судом.

Свобода нотаріальних розпоряджень, відповідно до Цивільного кодексу України [1; ст. 1241], обмежується в інтересах малолітніх, неповнолітніх і повнолітніх, але непрацездатних дітей спадкодавця, а також його непрацездатного подружжя та його непрацездатних батьків. Це обмеження полягає в тому, що згадані особи успадковують,

незалежно від змісту заповіту, половини частки, яка би належала кожному з них у разі спадкування за законом.

Але є випадки, коли особа навіть не має права вибору, стаючи заручником недосконалого законодавства. Згідно з ч.3, ч.4 ст.1273 ЦКУ, неповнолітня особа віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років може відмовитися від прийняття спадщини за згодою батьків (усиновлювачів), піклувальника і органу опіки та піклування. Батьки (усиновлювачі), опікун можуть відмовитися від прийняття спадщини, належної малолітній, недієздатній особі, лише з дозволу органу опіки та піклування. Як відомо, у нас діють популістські традиції та звичаї, які вважаються направленими на соціальний захист прав дітей на майно, тобто практично неможливо отримати згоду органу опіки та піклування на відмову від спадщини малолітньою (неповнолітньою) особою.

Розглянемо гіпотетичну ситуацію, згідно з якою малолітня особа, що проживала разом зі спадкодавцем, фактично примусово успадкувала нерухоме майно - а також одночасно борги на певну умовну суму. Кредитором заявлений позов до такого спадкоємця, і в процесі розгляду справи була призначена товарознавча експертиза, згідно висновків якої вартість успадкованого майна складає рівно умовної суми, в результаті чого позов був задоволений повністю. На перший погляд, інтереси спадкоємця не постраждали – але все насправді не так просто, як здається. При зверненні стягнення на успадковане майно воно буде продано з торгів – і малоімовірно, що не за ту умовну суму а, скоріше всього буде проведена уцінка, і виручена сума буде у найкращому випадку на 10-20% меншою. Після відрахування витрат виконавчого провадження та виконавчого збору кредитор отримає навіть менше вирученої з торгів суми. Різниця, що навіть не дійшла до рук спадкоємця, буде непогашеним боргом спадкоємця, який виникне як наслідок прийняття спадщини – і що цікаво, без будь-якого бажання як цієї особи, так і його законних представників (батьків, або опікуна). Ось такими проблемами може обернутися «захист» майнових прав неповнолітніх громадян. На мій погляд, законодавство у цій галузі потребує реформування.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 40-44. - С. 356.

ПРАВОВА ПРИРОДА ПРАВА СЛІДУВАННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА МОЖЛИВОСТІ ЙОГО СПАДКУВАННЯ

Самсін Р.І., аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін ННПП НАВС

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільно-правових дисциплін ННПП НАВС *Ісвіня О.В.*

Значні політичні та економічні перетворення, що відбулися в Україні наприкінці минулого століття, посилення ролі приватного права призвели до глобального реформування практично всіх галузей національного законодавства. Одним з провідних напрямів цієї реформи стало оновлення та подальший розвиток законодавства у сфері інтелектуальної власності. Причому, на відміну від радянського законодавства, коли увага здебільшого приділялася правовому регулюванню в сфері промислової власності, нарешті гідна увага починає приділятися і авторському праву.

Прийнятий 23 грудня 1993 року Закон України «Про авторське право та суміжні права» (далі – Закон про авторське право) поклав початок формування національного законодавства у відповідній сфері, що мало істотно покращити правове становище авторів, сприяти розвитку національної культури та забезпечити нашій країні гідне місце у світовому співтоваристві, оскільки питання охорони та захисту інтелектуальної власності набувають у зазначеній період особливої ваги у всьому світі.

Однією з новел Закону про авторське право стало запровадження специфічного авторського права – права слідування, як невідчужуваного права автора протягом життя, а після його смерті – права спадкоємців, на одержання п'яти відсотків від ціни кожного наступного продажу щодо проданих автором оригіналів творів образотворчого мистецтва впродовж дії авторського права [1, ст. 23]. Зазначене право збереглося і в наступній редакції Закону, запровадженої у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про авторське право і суміжні права» [2, ст. 27].

В залежності від природи авторського права традиційним є поділ авторських повноважень на особисті немайнові та майнові.

В юридичній літературі зустрічаються різні позиції стосовно правової природи права слідування. З першого погляду воно є різновидом майнових прав автора, і саме такої позиції дотримується більшість науковців.

Так, Е.П. Гаврілов зазначає: «Немає сумнівів в тому, що майновим правом є право слідування» [3]. Як різновид прав, пов'язаних з економічною вигодою, а відповідно – майнових, розглядає право слідування П. Попова [4, с. 88].

У свою чергу А.М. Семіолкова вважає, що право слідування має змішану природу, оскільки, з одного боку, воно є майновим правом, головним правовим наслідком реалізації якого є виникнення у визначеної законом особи обов'язку здійснити грошову виплату на користь автора, забезпечуючи таким чином безперервність винагороди. З іншого боку, право слідування включає такі елементи особистих немайнових прав, як невідчужуваність, неподільність, неможливість передачі іншим особам [5]. Позиції щодо змішаної правової природи права слідування дотримується і О.О. Штефан, зазначаючи, що «йому притаманні як елементи охорони, що характерні для майнових прав інтелектуальної власності на твір, так і елементи, що визначають специфіку правового режиму особистих немайнових прав автора твору. Так, з одного боку, право слідування є невідчужуваним, що властиво особистим немайновим правам авторів творів. Законодавче закріплення невідчужуваності права є правовою гарантією запобігання вимушеній відмові автора від свого права. З іншого боку, строк дії права слідування встановлений такий же, як і для майнових прав інтелектуальної власності на твір» [6, с. 98].

Слід зазначити, що питання майнової чи змішаної природи права слідування має не лише теоретичне, а й практичне значення, оскільки пов'язано, зокрема, з питанням можливості успадкування цього права. Так, наприклад, ч. 4 статті 38 Зведеного Закону Данії про авторське право [7] встановлює, що після смерті автора право слідування переходить до його подружжя та нащадків. У разі відсутності у автора подружжя та нащадків, право слідування переходить організаціям, визначеним міністром культури Данії. За законодавством Франції право слідування може успадковуватись лише спадкоємцями за законом, тоді як спадкоємці за заповітом та інші правонаступники виключаються з кола осіб, що можуть користуватися цим правом. Коментуючи зазначене положення французького законодавства Р. Дюма зазначає: «оскільки право слідування має аліментну основу, то завдяки цієї причині немає підстав надавати його спадкоємцям, які не мають права вимоги по аліментним зобов'язанням або не мають права на обов'язкову частку» [8, с. 181]. Водночас українське законодавство не містить подібних обмежень щодо успадкування права слідування, хоча й наголошує на його невідчуженості.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 року № 3792-ХІІ / Відомості Верховної Ради України від 29.03.1994 – 1994 р., № 13, стаття 64
2. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 11 липня 2001 року № 2627-III / Відомості Верховної Ради України від 26.10.2001 – 2001 р., № 43, стаття 214

3. Гаврилов Э. П. Наследование интеллектуальных прав // Патенты и лицензии. – 2008. – № 4. – С. 27-34
4. Попова П. А. Право следования по отношению к произведениям изобразительного искусства в России, Великобритании, США и странах СНГ Интеллектуальная собственность: теория и практика: Сб. докл. научно-практической конференции «Петербургские коллегиальные чтения – 2010» (Санкт-Петербург, 24–25 июня 2010 г.) – СПб.: Изд-во СПбГЭУ «ЛЭТИ», 2010. – 131 с.
5. Семиволкова А. М. Право следования: особенности структуры и правовой природы / А. М. Семиволкова // Юрист ВУЗа. – 2011. – №11. – С. 63-67
6. Право інтелектуальної власності: Акад. курс: Підруч. для студ. вищих навч. закладів / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.; За ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – 696 с.
7. Consolidated Act on Copyright 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=191420
8. Дюма Р. Литературная и художественная собственность. Авторское право Франции.–2-е изд.: Пер. с фр.– М.: Междунар. отношения, 1993.–384 с.

ДО ПИТАННЯ ПРО СПАДКУВАННЯ У ВІДНОСИНАХ УСИНОВЛЕННЯ

Косенко Н.П., здобувач кафедри цивільного права і процесу НАВС
Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права і процесу НАВС *Тімуш І.С.*

Законом встановлено, що усиновлені та їх нащадки мають право спадкування після смерті усиновлювачів та їх родичів. При спадкуванні майна в Україні застосовуються два основних порядки визначення спадкоємців та розподілу майна: спадкування за заповітом і спадкування за законом [1, с. 15]. Науковці вказують, що при спадкуванні за заповітом – підставою спадкування є заповіт і до спадкування закликаються ті особи, яких заповідач називає як спадкоємців. Спадкування за законом має місце тоді, коли воно не змінене заповітом, тобто спадкодавець у заповідальному розпорядженні не призначив спадкоємців особисто. У цьому випадку спадкове майно розподіляється між особами, які названі у числі спадкоємців у відповідних статтях ЦК України. Такі особи називаються законними спадкоємцями або колом спадкоємців за законом [2, с. 14]. В силу ст. 1261 ЦК України, спадкоємцями першої черги є: діти, подружжя, батьки, а також діти, які народилися після смерті спадкодавця. Аналіз зазначеної норми дозволяє говорити, що до числа спадкоємців першої черги входять і усиновлені діти, так само як після смерті усиновленого усиновлювачі є спадкоємцями першої черги поряд з батьками. При визначенні осіб, які належать до дітей (у тому числі усиновлених), подружжя, батьків (у тому числі усиновлювачів), а також дитини померлого, яка народилася вже після його смерті, безумовно, слід керуватися саме нормами сімейного законодавства. Спадкодавець вживає термін «дитина» не в розумінні певного правового статусу фізичної особи, передбаченого ст. 6 СК України, в якій зазначено, що

правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття, а як факт походження особи від певних батьків і наявність між ними споріднення першого ступеня.

Як уже зазначалось, до дітей спадкодавця прирівнюються усиновлені діти, які спадкують після свого усиновлювача і вже не вважаються спадкоємцями за законом рідних батьків. Вони вибувають із колишньої сім'ї і не спадкують за відсутності заповіту не лише після своїх батьків, а й інших кровних родичів по низхідній лінії, а також братів та сестер усиновленого. Усиновлені та їх нащадки після смері усиновлювача або його родичів прирівнюються до дітей усиновлювача та їх нащадків. Відповідно усиновлювачі та їх родичі після смерті усиновленого або його нащадків прирівнюються до батьків і інших кровних родичів усиновленого. Досліджуючи зазначені питання, Ю.О. Заїка робить висновок, що після усиновлення не допускається спадкування за законом між: усиновленим та його батьками; усиновленим і нащадками його батьків, тобто його братами і сестрами; нащадками усиновленого (його дітьми, онуками) та його батьками; нащадками усиновленого і його рідними, єдинокровними та єдиноутробними братами і сестрами; нащадками усиновленого і нащадками його братів та сестер [3, с.151].

Окремі фахівці вважають, що усиновлені ні за яких обставин не стають спадкоємцями своїх братів і сестер, діда та баби з боку усиновлювача [4, с.14]. Спірною уявляється і позиція В.М. Співака та В.С. Гопанчука, які стверджують, що не виникає ніяких прав та обов'язків між усиновленим та іншими дітьми усиновлювача, тому що дитина усиновлювача і усиновлена дитина не перебувають у правових відносинах брата або сестри [5, с.165, 166]. З нашої точки зору, неправильність таких висновків підтверджується аналізом ч. 3 ст. 232 СК України. Усиновлення – це юридичний факт, що зумовлює настання певних правових наслідків, і є, як нами уже підкреслювалось, водночас правопріпиняючим і правоутворюючим юридичним фактом. Сімейно-правові відносини, що виникають між усиновленим та усиновлювачем є тотожними з тими, які існують між батьками і дітьми за походженням. Між усиновлювачем і усиновленим виникають взаємні особисті та майнові права, які існують між батьками і дітьми і не лише у сфері сімейного права, а й в інших галузях права (цивільному, трудовому, житловому, праві соціального забезпечення тощо). У цьому сенсі варто приєднатися до позиції Ю.О. Заїки, який наголошує, що правова природа усиновлення поступово змінюється. Якщо раніше традиційно кровноспоріднена сім'я завжди базувалася на біологічному походженні, то сьогодні батьками дитини вже можуть вважатися й особи, які не мають з нею генетичного зв'язку [3, с. 152].

Сімейне законодавство не виключає можливості усиновлення лише одним із подружжя. У цьому випадку спадкові правовідносини можуть виникнути лише між усиновленим та цим із подружжя. Спадкових

зв'язків між усиновленим та іншим з подружжя не виникає. Наприклад, якщо дружина зі згоди чоловіка усиновила дитину, остання буде спадкоємцем за законом після смерті своєї названої матері та її родичів, але не є спадкоємцем її чоловіка, оскільки усиновлений у цьому випадку зберігає право успадковувати спадщину свого рідного батька. Аналогічні наслідки наступають, коли дружина (чоловік) усиновлять дитину і без згоди іншого подружжя, відповідно до умов ч. 2 ст. 220 СК України. Крім того, якщо усиновлення буде припинено шляхом визнання його недійсним чи скасоване, воно втрачає значення юридичного факту і щодо спадкування.

Список використаних джерел:

1. Заїка Ю.О. Спадкування за законом у новому Цивільному кодексі України / Ю.О. Заїка // Підприємництво, господарство і право. – 2003. - № 7. – С.15-17.
2. Заїка Ю.О. Зміна черговості при спадкуванні за законом за новим Цивільним кодексом України / Ю.О. Заїка // Підприємництво, господарство і право. – 2004. - № 7. – С.12-14.
3. Заїка Ю.О. Спадкове право в Україні: становлення і розвиток. – Монографія. – 2-е вид. – К : КНТ, 2007. – 288 с.
4. Кривоносова З. Наследники по закону / З.Кривоносова // Сов.юстиция. – 1965. - № 23. – С. 14-15.
5. Співак В.М., Гопанчук В.С. Законодавство України про шлюб та сім'ю. – К.: Наукова думка, 1998. - 240 с.

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ ЗА ДОГОВОРОМ КОНТОКОРЕНТУ ЄДИНОГО РАХУНКУ

Копитова О.С., здобувач кафедри цивільного права і процесу НАВС
Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор, начальник кафедри цивільного права і процесу НАВС *Заїка Ю.О.*

На теперішній час в діяльності українських банків широко використовуються відомі практично кожному громадянину договірні конструкції, а саме договори банківського вкладу або рахунку, зарахування, клірингу, кредиту та інші. Разом з тим українські комерційні банки в своїй діяльності застосовують і не поіменовані договори, які не передбачені в чинному ЦК України, але які не заборонено використовувати і одним з таких договорів є договір контокоренту, походження якого має давню історію в банківській практиці України та зарубіжних країн.

Контокорент, контокорентний рахунок (від італ., conto-corrente, англ. current account – поточний рахунок) – це єдиний рахунок, на якому відображаються всі операції банку з клієнтом, у деяких країнах – розрахунковий рахунок [3, с. 259].

Враховуючи, що під договором контокоренту слід розуміти договір, який передбачає існування єдиного рахунку то в цьому випадку постає закономірне питання: чи можливе спадкування за договором контокоренту та які його особливості? Враховуючи, що договір

контокоренту в Україні не набув значного розповсюдження, а тому і відповідні норми в чинному законодавстві відсутні, але якщо діяти за аналогією права та врахувати особливості спадкування за договором банківського рахунку то можемо зазначити, що з одного боку, спадкування здійснюється за законом або за заповітом (стаття 1217 Цивільного кодексу (ЦК) України). З іншого боку, стаття 1228 ЦК України передбачає специфічні форми розпорядження банківським вкладом (єдиним рахунком). Так, відповідно до названої норми вкладник-спадкодавець може розпорядитися своїм банківським вкладом (єдиним рахунком) не тільки шляхом складання заповіту, а й залишивши відповідне розпорядження (заповідальне розпорядження) банку. Таке заповідальне розпорядження може бути включено в умови договору банківського вкладу (договору контокоренту) або складено у формі окремого документа. При цьому, в останньому випадку на заповідальному розпорядженні має бути вказана дата, а сам документ повинен бути засвідчений підписом уповноваженого працівника банку згідно з пунктом 10.15 Інструкції НБУ від 12 листопада 2003 року №492 «Про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземній валютах» [1].

Також слід звернути увагу, що в разі коли власником-спадкодавцем єдиного рахунку залишено заповідальне розпорядження, необхідно брати до уваги, що право на єдиний рахунок у банку (фінансовій установі) входить до складу спадщини, а виплата за єдиним рахунком, незалежно від наявності заповідального розпорядження, здійснюється на підставі: свідоцтва про право на спадщину; дозволу нотаріуса на одержання спадкоємцем частини єдиного рахунку спадкодавця (оскільки в даний момент питання не до кінця врегульоване, нотаріус має право, але не зобов'язаний, видавати такий дозвіл на одержання вкладу до закінчення шести місяців в особливих випадках); рішення суду.

Отже, за договором контокоренту єдиний рахунок входить до складу спадщини, а свідоцтво про право на спадкування єдиного рахунку у банку, щодо якого вкладник зробив розпорядження банку або склав з приводу його заповіт, видається нотаріусом на загальних підставах, а його видача спадкоємцем має здійснюватися на підставі свідоцтва про право на спадщину, дозволу нотаріуса за обставин, що мають істотне значення або за рішенням суду.

Список використаних джерел:

1. Постанова Правління Національного банку України 12.11.2003 № 492 «Про затвердження Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах» // Офіційний вісник України від 02.01.2003 р., № 51, том 1, стор. 316, стаття 2707
2. Лист Національного банку України від 18.08.2004 р. № 18-111/3249-8378 «Про деякі питання застосування Цивільного кодексу України в банківській діяльності» - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v8378500-04/card6#Public>
3. Юридическая энциклопедия / Под общ. р. А. М. Ю. Тихомирова. — М.: Юринформцентр, 1997. - 526 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ АКТИВНИХ КРЕДИТНИХ ЗОВОВ'ЯЗАНЬ У ПОРЯДКУ СПАДКУВАННЯ

Ткачук А.К., студент магістратури ННІЗН НА ВС

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін ННІПП НА ВС *Залізняк В.А.*

Приймаючи спадщину, спадкоємець повинен бути готовим до прийняття не лише активів, а й боргових зобов'язань померлого. Можливість спадкування боргу прямо передбачена спадковим законодавством, а саме ст. 1218 ЦК України. Винятком з цього правила є лише зобов'язання боржника, які припиняються зі смертю фізичної особи [1]. Відповідно до ч.1 статті 608 ЦК України, зобов'язання, нерозривно пов'язані з особою боржника, не можуть бути виконані іншою особою. У всіх інших випадках до спадкоємців переходять відповідні боргові зобов'язання спадкодавця. Право та порядок пред'явлення вимог кредитора до спадкоємця регулюються ст. 1281 ЦК України, а кореспондуючий обов'язок спадкоємця задовольнити такі вимоги ст. 1282 ЦК України [2].

Проте, слід зазначити, що існують певні прогалини у врегулюванні даних правовідносин, зокрема, щодо порядку та черговості задоволення вимог кредиторів. Якщо кредитори пред'являють свої вимоги до спадкоємців у різний час, спадкоємці мають право задовольняти їх добровільно за фактом пред'явлення вимоги і в межах вартості спадкового майна. У цьому разі вимоги одних кредиторів можуть бути задоволені повністю, других – частково, а третім у цьому взагалі буде відмовлено. Однією з причин такої невизначеності є те, що законодавством не покладено обов'язок на учасників спадкових правовідносин з'ясувати наявність усіх боргів, які мав спадкоємець за життя, та всіх кредиторів, які мають право вимоги за такими боргами.

Отже, у випадку, коли вартість успадкованого майна менше, ніж сума боргу, то кредиторам доведеться задовольнитися частковим погашенням боргових зобов'язань, що дорівнюють вартості успадкованого майна. Вимагати від спадкоємця повного внесення грошових коштів за рахунок його особистого майна кредитори не мають права [4].

Поряд з цим слід наголосити на можливості обмеження обсягу вимог кредиторів в частині стягнення відсотків та неустойки. Так, відповідно до п. 32 Постанови Пленуму Верховного Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин» від 30 березня 2012 р. № 5, спадкоємці несуть зобов'язання погасити нараховані відсотки і неустойку тільки в тому випадку, якщо вони вчинені позичальникові за життя. Інші нараховані зобов'язання фактично не пов'язані з особою позичальника і не можуть присуджуватися до сплати спадкоємцями [3]. Це роз'яснення

встановлює виняток із загального правила, при цьому слід враховувати, що згідно з положенням ч. 2 ст. 1231 ЦК України до спадкоємця переходить обов'язок сплатити неустойку (штраф, пеню) за умов, що судом було прийнято рішення з призначенням певної суми до виплати кредиторю, а боржник (спадкодавець) не виконав такого рішення суду.

Тому слід ретельно перевірити, чи мало місце пред'явлення кредитором вимог до спадкодавця щодо погашення боргу за його життя, чи були додатково нараховані до суми боргу відсотки та чи було рішення суду про стягнення неустойки зі спадкодавця за його життя.

Що стосується безпосередньо способів задоволення вимог кредиторів, їх можна реалізувати в грошовому еквіваленті шляхом:

- укладення з кредитором мирової угоди, за якою спадкоємець повертає кредиторю суму боргу в грошовому еквіваленті, виходячи з оціночної вартості успадкованого нерухомого майна, що підтверджується висновком експертної установи;

- оформлення нотаріально завіреної заяви (про проведення розрахунку), а саме про те, що кредитор отримав від спадкоємця грошову суму, яка відповідає сумі позовних вимог у відповідній справі, визнає належне виконання спадкоємцем боргового зобов'язання.

Але навіть задовольнивши в такий спосіб інтереси одного кредитора, спадкоємець не застрахований від того, що інші кредитори в майбутньому не звернуться до нього з вимогами про виконання кредитних зобов'язань. За такої ситуації основними інструментами захисту інтересів спадкоємця буде рішення суду, мирового угода, квитанція про перерахування суми боргу кредиторю та висновок експертної установи щодо оціночної вартості нерухомості, прийнятої у спадщину. Якщо грошова сума, еквівалентна вартості прийнятого у спадщину нерухомого майна, була повністю перерахована кредиторю для погашення суми боргу, то задоволення вимог інших кредиторів буде неможливим. Якщо ж спадкоємець сплатив частину зазначеної грошової суми для повного погашення боргу перед кредитором, то наступні кредитори можуть пред'являти вимоги лише в межах вартості спадкового майна, яке залишилося [5].

Незважаючи на детальне врегулювання спадкових відносин, існують прогалини в питаннях визначення обсягу боргу спадкодавця, за яким спадкоємці притягуються до відповідальності, покладених на них несприятливих наслідків, а також порядку і черговості задоволення правонаступниками вимог кредиторів спадкодавця. Необхідність заповнення цих прогалин у законі очевидна, адже цілком можливі ситуації, за яких коштів на оплату всіх боргів спадкодавця буде недостатньо, а задоволення кредиторських вимог повинно здійснюватись на засадах рівності учасників.

Список використаних джерел:

1. Лист Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних та кримінальних справ від 16.05.2013 № 24-7530/4-13.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003.

3. Постанова Пленуму Верховного Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин» від 30 березня 2012 р. № 5.

4. Спадкування в Україні / Л.М.Горбунова, С.В.Богачов, І.Ф.Іванчук, Н.А.Кубар; М-во юстиції України. – К.: «Поліграф-Експрес», 2013. – 68 с.

5. Цивільне право України: Навч. посіб. / Ю.В. Білоусов, С.В. Лозінська, С.Д. Русу та ін. - За ред. Р.О. Стефанчука. - К.: Наукова думка, Прецедент, 2013. - 420 с.

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ МАЙНОВИХ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Клімчук О.В., студент магістратури ННІПП НАВС

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільно-правових дисциплін ННІПП НАВС *Ієвіня О.В.*

Конституція України у ст. 41 встановлює право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами інтелектуальної та творчої діяльності [1]. Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності можливе двома основними способами: недоговірними та договірними. Можливість вибору способу залежить від волі правоволодільця. Недоговірний спосіб розпорядження майновими правами інтелектуальної власності знаходить свій прояв у передачі їх у спадщину.

Нині в незалежній Україні правовому регулюванню відносини спадкування майнових прав інтелектуальної власності приділяється замало уваги. В Цивільному кодексі України (далі ЦК України), як в книзі 4 «Право інтелектуальної власності», так і в книзі 6 «Спадкове право» про особливості спадкування цих прав нічого не вказується. В таких спеціальних нормативних актах як ЗУ «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», ЗУ «Про охорону прав на промислові зразки» зазначається лише, що право на одержання патенту переходить до правонаступника винахідника чи автора промислового зразка (в тому числі й до його спадкоємця).

Кожен об'єкт інтелектуальної власності має свої особливості, які обумовлюють і специфіку спадкування цих об'єктів. Так, наприклад, особливістю спадкування майнових прав інтелектуальної власності на знак (торговельну марку) є те, що спадкоємцю необхідно не лише прийняти таку спадщину, а й належним чином оформити право на об'єкт [4]. Це в першу чергу зумовлено потребою в державній реєстрації передання прав інтелектуальної власності на знак. Так, відповідно до ч. 2 ст. 1114 ЦК України, факт передання виключних майнових прав інтелектуальної власності, які відповідно до цього Кодексу або іншого закону є чинними після їх державної реєстрації, підлягає державній реєстрації [2]. Така реєстрація, як відомо, здійснюється Державною службою інтелектуальної власності України. Але для того, щоб її здійснити, необхідно подати документ, який підтверджував би факт передання прав. Таким документом є свідоцтво про право на спадщину,

в якому має бути визначено, який саме знак успадковується, із зазначенням номера та дати охоронного документа – відповідного свідоцтва на знак для товарів та послуг.

Слід зазначити, що для видачі нотаріусом свідоцтва про право на спадщину, пред'явлення одного лише свідоцтва на знак спадкоємцями є недостатнім. Для цього потрібна додатково виписка з відповідного державного реєстру, оскільки дія свідоцтва могла бути припинена або свідоцтво могло бути визнано недійсним, воно також може бути відсутнє у спадкоємців, або знаходитися в одного зі спадкоємців, який заперечує факт його існування чи не бажає надавати свідоцтво нотаріусу.

Для одержання свідоцтва про право на спадщину спадкоємець, крім подання заяви про прийняття спадщини нотаріусу з одержаною випискою з відповідного державного реєстру, має звернутися до професійного оцінщика за проведенням майнової оцінки прав інтелектуальної власності на знак. Без такої оцінки нотаріус не видасть свідоцтво про право на спадщину, оскільки знак є об'єктом цивільних прав, який має свою вартість, і розподіляється однаково з іншими об'єктами спадкування при розподілі спадщини.

Специфічною є й процедура успадкування авторського права. Авторське право складається з виключних прав, які формують його зміст і включають: особисті немайнові права автора, і права майнового характеру. Особисте немайнове право автора є сутнісним, оскільки містить перелік прав, відсутність яких привела б до втрати змісту авторства, немайновим, оскільки його не можна оцінити у грошовому вираженні, а також абсолютним [5, с. 7-8].

ЗУ «Про авторське право і суміжні права» містить статтю про спадкування авторських і суміжних прав. Ст. 29 цього Закону «Перехід авторського права у спадщину» проголошує: майнові права авторів та інших осіб, які мають виключне авторське право, переходять у спадщину. Не переходять у спадщину особисті немайнові права автора [3]. Законодавцем забороняється перехід особистих (немайнових) прав у спадщину і не зазначається про виняток з цього загального правила. Разом з тим, спадкоємці відповідно до цього Закону наділяються правом захищати авторство на твір, протидіяти перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посягання на твір, що може завдати шкоди честі та репутації автора. Відповідно до п.4 ст. 14 цього Закону дії такого характеру є особистим (немайновим) правом автора. Дане твердження викликає певні суперечності, оскільки, в такому разі спадкоємці будуть захищати вже свої власні права та інтереси [6, с. 43].

Щодо спадкування майнових прав на винахід, промисловий зразок та корисну модель, то слід зазначити, що в свідоцтві про право на спадщину може бути не згадано про перехід прав на патент, і, у зв'язку з цим, на практиці таке свідоцтво є недостатнім. Тому спадкоємці зобов'язані одержати у нотаріуса спеціальне свідоцтво про право

спадкування патенту, в якому має бути зазначено, хто та у якій частці успадковує патентні права. Але нотаріус може й не видавати окремого свідоцтва, а зазначити про перехід патенту у спадщину в тому свідоцтві, яке стосується всього майна спадкодавця.

В чинному законодавстві зазначається, що власник патенту може передавати на підставі договору право власності на винахід (корисну модель, промисловий зразок) будь-якій особі, яка стає його правонаступником. Також право власності на зазначені об'єкти може бути передано не лише за договором, а й в порядку спадкування за заповітом (тобто одностороннім правочином) та за законом.

Практично можуть виникнути наступні ситуації при спадкуванні прав інтелектуальної власності на винахід (корисну модель, промисловий зразок):

- спадкування прав, що вже захищені патентом;
- спадкування права на одержання патенту, якщо спадкодавець лише подав заявку;
- спадкування права на одержання патенту, якщо спадкодавець заявку ще не подавав.

Підсумовуючи, ще раз зазначимо, що особливістю спадкування результатів інтелектуальної та творчої діяльності є те, що до складу спадщини можуть бути включені лише майнові права на об'єкт права інтелектуальної власності. В загальному передається не сам об'єкт, а лише комплекс майнових прав. Основною проблемою виступає, те що у книзі 4 ЦК України не має згадки про такий недоговірний спосіб розпорядження майновими правами як спадкування, тому потрібно звертатися до низки підзаконних нормативно-правових актів.

Отже, сьогодні важливим є внесення змін до книги 4 ЦК України саме в контексті спадкування майнових прав інтелектуальної власності, оскільки це специфічний спосіб розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, оскільки, він не завжди залежить від волі правовласника.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: від 28 червня 1996р. / Відомості Верховної Ради України. – 1996р., № 30 – 141 с.
2. Цивільний кодекс України: від 16 січня 2003 р. / Відомості Верховної Ради України від 03.10.2003 – 2003 р., № 40, 356с.
3. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993р. (з відповідними змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64.
4. Шгепа О.О. До питання про спадкування прав інтелектуальної власності на знак для товарів і послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2011/Pravo/3_82830.doc.htm
5. Харитонов С.О., Цибульська О.Ю. Особливості спадкування деяких особистих немайнових та майнових прав автора: тези доповідей круглого столу [Проблеми права інтелектуальної власності] / за ред. О.І. Харитонової. – О.: Фенікс, 2008. – 76 с.
6. Фомічова Н.В. Спадкування (правонаступництво) авторських прав, [Проблеми права інтелектуальної власності] / за ред. О.І. Харитонової. – О.: Фенікс, 2008. – 76 с.

МЕТА СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ ТА ЙОГО ПЕРСПЕКТИВИ У ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Клименко А.О., студент ННПП НАВС

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін ННПП НАВС *Залізняк В.А.*

Спадковий договір є одним з найбільш суперечливих його інститутів. Обґрунтування доцільності створення спадкового договору у ЦК України було пов'язане з необхідністю розширення правоздатності учасників договірних відносин і цілком вписувалося у ідею збільшення типів договорів. При цьому розробники проекту ЦК України звертали увагу на те, що сфера застосування спадкового договору на практиці не буде широкою, вона стосуватиметься, головним чином, подружжя та інших осіб, які спільно проживають і не мають дітей [2, с.22].

Натомість сучасний стан розвитку цього інституту засвідчує постійне збільшення кількості спадкових договорів, що посвідчуються нотаріусами, а також те, що сторонами цього договору нерідко виступають інші особи, окрім зареєстрованого та фактичного подружжя: батьки і діти, особи, не пов'язані між собою кровною спорідненістю тощо [3, с.62-63].

Підстави усе зростаючої популярності спадкового договору потрібно шукати в його правовій природі, в тих можливостях, які створюються цим договором для його учасників.

За визначенням спадкового договору «одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача» (ст. 1302 ЦК України).

Дана норма у сукупності з іншими положеннями глави 90 ЦК України дозволяє відмежувати спадковий договір від інших, зовнішньо схожих на нього, договірних конструкцій, насамперед, від договору довічного утримання (догляду) та договору ренти.

По-перше, на відміну від зазначених договорів, де право власності переходить до набувача з укладенням договору, у спадковому договорі набувач одержує право власності з моменту смерті відчужувача. Відтак, відчужувач може бути більшою мірою впевнений у заінтересованості набувача у виконанні зобов'язання, ніж відчужувач за договором довічного утримання та одержувач ренти.

По-друге, у спадковому договорі більш широко, потенційно безмежно виписані обов'язки набувача, які можуть полягати у вчиненні «певної дії майнового або немайнового характеру», при цьому зобов'язання можуть здійснюватись набувачем як до, так і після смерті відчужувача, як шодо нього особисто, так і на користь третьої особи.

По-третє, оскільки із змісту глави 90 ЦК України не випливає інше, спадковий договір підпадає під дію ч. 1 ст. 638 ЦК України, відповідно

до якої договір вважається укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору. Отже, на відміну від договорів довічного утримання та ренти, які є реальними (ч. 1 ст. 731, ст. 744 ЦК України), спадковий договір належить до числа консенсуальних договорів.

В підсумку усе це свідчить про те, що спадковий договір є корисною правовою конструкцією, адже він містить такі механізми його виконання та захисту, які не притаманні іншим, подібним до нього договорам.

При запровадженні у вітчизняне законодавство спадкового договору в юридичній літературі висловлювалась думка, яка ставила під сумнів законність самої конструкції спадкового договору.

Так, Т.П. Коваленко висловила позицію про те, що спадковий договір обмежує цивільну правоздатність відчужувача, адже не дозволяє йому скласти заповіт на майно, що є предметом спадкового договору [1, с.15].

Наведена позиція є принаймні спірною з таких міркувань. По-перше, єдиною нормою, яка свідчить про перевагу спадкового договору над заповітом, є ч. 2 ст. 1307 ЦК України, яка встановлює, що заповіт, який відчужувач склав щодо майна, вказаного у спадковому договорі, є нікчемним. Але нею не передбачено жодних обмежень прав для власника майна. Така особа не позбавляється самого права на складання заповіту як елементу цивільної правоздатності особи (ч. 1 ст. 27 ЦК України) і жоден нотаріус не може відмовити власнику у його складанні і посвідченні. Посилання ж у законі на «нікчемність» такого заповіту не є точним, адже воно створює помилкове враження про те, що заповіт повністю або в частині відповідних розпоряджень є недійсним з моменту його укладення (посвідчення) (ч. 2 ст. 215 ЦК України). Насправді ж ніхто не може заздалегідь вважати цей заповіт недійсним саме через те, що і в ньому, і в спадковому договорі згадується аналогічне майно. Пов'язане це з тим, що на час складання заповіту не відомо, яке майно буде власністю заповідача на час відкриття спадщини, а яке - ні. Саме з цих міркувань у ЦК України існує ч. 4 ст. 1236, за якою чинність заповіту щодо складу спадщини встановлюється на момент відкриття спадщини. З цього моменту і буде відомо, яке майно належало заповідачу і, відповідно, є об'єктом заповідальних розпоряджень, а яке - не належало і виключається зі складу спадщини. Тому більш вдало було б викласти норму ч. 2 ст. 1307 ЦК України у наступній редакції: «Заповіт, який відчужувач склав щодо майна, вказаного у спадковому договорі, не набирає чинності, за винятком випадків, коли спадковий договір було припинено, визнано недійсним або змінено у відповідній частині розпоряджень».

По-друге, твердження про те, що спадковим договором обмежується правоздатність заповідача, є некоректним, якщо провести паралелі з іншими аналогічними правочинами, які укладаються особою,

що склала заповіт. Посвідчення заповіту жодним чином не обмежує особу як власника в укладенні будь-яких правочинів. Аналогічно з укладенням спадкового договору власник-заповідач може відчужити майно, охоплено заповітом, й іншими шляхами: укладенням договорів купівлі-продажу, дарування, довічного утримання, ренти тощо. Цілком природно, що якщо виявиться, що одне і те ж майно було одночасно предметом і цих договорів, і заповіту, перевага віддається договорам, а заповіт у частині розпорядження цим майном є нечинним.

Не будучи інститутом, який обмежує цивільну правоздатність особи, спадковий договір водночас не є і типовим «договором про спадкування», як його розуміють зарубіжні правові системи [4, с.1151-1159]. У зв'язку з цим Верховний Суд України у пункті 28 постанови Пленуму «Про судову практику у справах про спадкування» відзначив, що на правовідносини, які виникають з укладення спадкового договору, не поширюються норми, що регулюють умови і порядок спадкування (ст. ст. 1216 - 1301 ЦК України). Зокрема, з майна, яке переходить у власність набувача зі смертю відчужувача, не вираховується обов'язкова частка, на набувача не може бути покладений обов'язок щодо задоволення вимог кредиторів відчужувача.

Оскільки спадковий договір не є підставою виникнення у набувача права на спадкування, подальше збереження його в межах глави 90 не є доцільним. Тому норми ст. ст. 1302-1308 ЦК України мають бути вилучені з цієї глави і розташовані в межах новоствореної глави 56-1, поруч з договорами ренти та дарування.

Список використаних джерел:

- 1.Коваленко Т.П. До питання про запровадження «Спадкового договору» // Адвокат. - 1999. - №1. - С. 14-15.
- 2.Передмова до ЦК// Українське право. - 1996. - число 2. - С. 3-25.
- 3.Рябоконь Є.О. Новітні тенденції судової практики у справах щодо спадкових договорів // Нотаріат для Вас. - 2010. - № 10. - С. 62-69.
- 4.Рябоконь Є.О. Спадковий договір // Цивільне право України. Особлива частина: підручник / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, Р.А. Майданика. - 3-тє видання, перероб. і допов. - К.: Юрінком Інтер, 2010. - 1165 с.
- 5.Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № № 40-44. - Ст. 356.

ПОНЯТТЯ КОМОРИЄНТІВ У СПАДКОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Гульятєва М.П., слухач Кіровоградського відділення ННІЗН НАВС
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри цивільного права і процесу НАВС
Лов'як О.О.

Спадкуванням є відносини правонаступництва, за яких відбувається перехід прав та обов'язків від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців). Об'єктом відносин

спадкування виступають права та обов'язки спадкодавця у їх сукупності, що належали йому на момент смерті (спадщина, спадкове майно, спадкова маса). Норми цивільного права, що регулюють умови і порядок спадкування, складають окремий інститут цивільного права — «спадкове право».

Спадкове правонаступництво є універсальним, оскільки до спадкоємців померлої особи переходять у сукупності його права та обов'язки, що не припинилися внаслідок його смерті. Це означає, що спадкоємець не може прийняти окремо права, а від обов'язків відмовитися, чи навпаки.

Суб'єктами відносин спадкування є спадкодавець та спадкоємець. Спадкодавцями можуть бути тільки фізичні особи — громадяни України, іноземці та особи без громадянства

Спадкоємці — це вказані у заповіті або у законі особи, до яких переходять цивільні права і обов'язки спадкодавця. Відносини спадкування виникають на підставі факту смерті фізичної особи або оголошення її померлою у встановленому законом порядку.

Стосовно терміну «коморієнти», то можна зазначити, що — це особи, які померли одночасно. В спадковому праві, вказано, що особи, які померли протягом однієї календарної доби, але у різні години доби (так звані коморієнти, тобто особи, які померли одночасно), час відкриття спадщини є однаковим. Оскільки спадщина після кожної з таких осіб відкривається одночасно, то вони не успадковують одна після одної, а натомість є окремими спадкодавцями.

Важливим є регулювання питання про можливість спадкування у випадках одночасної (в межах однієї доби) смерті осіб, кожна з яких могла б стати спадкоємцем після смерті іншої (так званих комморієнтів). У такому випадку виникає питання про юридичну долю спадкових прав: чи перейдуть вони до власних спадкоємців кожної з померлих осіб або до правонаступників лише тієї з них, яка померла пізніше, якщо є переконливі докази цього.

Відповідно до ч. 3 ст. 1220 ЦК України особи, які могли б спадкувати одна після одної, але померли протягом однієї календарної доби, не спадкують одна після одної. Частина 4 цієї статті встановлює презумпцію одночасності настання смерті тих осіб, які померли під час спільної для них небезпеки (стихійного лиха, аварії, катастрофи тощо).

Таким чином, між комморієнтами, які померли в межах однієї календарної доби, спадкового правонаступництва не виникає навіть у випадку, коли існують переконливі докази неодночасності настання їх смерті (різниця може бути значною і становити більше двадцяти трьох годин). Оскільки ніхто з них не став спадкоємцем після смерті іншого, спадщина відкривається одночасно і переходить окремо до кожного з їх власних спадкоємців. До того з комморієнтів, який помер, хоча і пізніше спадкодавця, але протягом тієї ж доби, право на прийняття спадщини не переходить.

Це правило є універсальним і не залежить від виду спадкування. Тому при одночасній (в межах однієї календарної доби) смерті заповідача і особи, на користь якої складено заповіт, для останньої та її спадкоємців такий заповіт анулюється, не маючи юридичної сили і не породжуючи юридичних наслідків. Водночас, у разі смерті першого з коморієнтів наприкінці однієї доби, а другого - на початку наступної, внаслідок того, що йдеться про настання біологічної смерті в межах різних діб, друга особа вважається спадкоємицею першої, а її спадкоємці матимуть право на успадкування майна особи, що померла раніше, за правилами спадкової трансмісії (ст. 1276 ЦК України).

Отже, можна зазначити, що у спадковому праві мають місце спадкові відносини коморієнтів (осіб, які померли протягом однієї календарної доби), так як часто виникають питання щодо спадкування у подібних випадках.

Спадкове правонаступництво між подружжям, яке померло протягом однієї календарної доби не виникає навіть у випадку, коли існують переконливі докази неодночасності настання їх смерті. Оскільки ніхто з них не став спадкоємцем після смерті іншого, спадщина відкривається одночасно і переходить окремо до кожного з їх власних спадкоємців, якщо такі існують.

КОЛІЗІЙНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО СПАДКУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ІНОЗЕМЦЯМИ

Дудченко Т.О., студент ННІПП НАВС

Науковий керівник: викладач кафедри цивільно-правових дисциплін ННІПП НАВС *Волківська Т.Ф.*

У нормах національних законодавств та нормах вітчизняного законодавства, що регулюють питання спадкування у цілому та спадкування нерухомості зокрема, досить часто спостерігаються чимало колізій, що ускладнює практичне застосування цих норм, дає широкі можливості для зловживання ними. Ускладнюються ситуація може наявністю у цих відносинах іноземного елемента.

Зміни в спадковому законодавстві останнім часом відбулися не лише в Україні, а й в деяких інших країнах. І все частіше норми, які зазнали змін, співпадають, що загалом відповідає тенденції сьогодення зі зближення законодавств. Так, зокрема, змішані були норми щодо неможливості фактичного прийняття нерухомого майна. За Цивільним кодексом України (ст. 1297) спадкоємець, який прийняв спадщину, у складі якої є нерухоме майно, зобов'язаний звернутися до нотаріуса за видачею йому свідоцтва про право на спадщину на нерухоме майно [5]. Крім цього, якщо у складі прийнятої спадщини є нерухоме майно, спадкоємець зобов'язаний також зареєструвати своє право на спадщину.

Навіть встановлена імперативна норма про момент набуття права власності – право власності на нерухоме майно виникає у спадкоємця з моменту державної реєстрації майна [1].

Необхідно зазначити, що відповідно до ст.79 Земельного кодексу України, яка регулює правовий статус земельної ділянки як об'єкта права власності, земельна ділянка – це частина земельної поверхні з установленними межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами. Право власності на земельну ділянку поширюється в її межах на поверхневий (грунтовий) шар, а також на водні об'єкти, ліси і багаторічні насадження, які на ній знаходяться, якщо інше не передбачено законом та не порушує права інших осіб. Право власності на земельну ділянку розповсюджується на простір, що знаходиться над та під поверхнею ділянки на висоту і на глибину, необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд. Згідно з ч. 2 ст. 81 цього ж кодексу іноземні громадяни та особи без громадянства можуть набувати права власності лише на земельні ділянки несільськогосподарського призначення в межах населених пунктів, а також земельні ділянки несільськогосподарського призначення за межами населених пунктів, на яких розташовані об'єкти нерухомого майна, що належить їм на праві приватної власності [4]. При цьому ч.3 цієї статті уточнює підстави набуття іноземними громадянами та особами без громадянства права власності на земельні ділянки, серед яких є прийняття спадщини. Частина 4 цієї статті встановлює імперативну норму, згідно з якою землі сільськогосподарського призначення, прийняті у спадщину іноземними громадянами, а також особами без громадянства, протягом року підлягають відчуженню. Аналогічний обов'язок покладається на іноземних юридичних осіб (ч.3 ст. 82 ЗК України) [2].

Таким чином, законодавство не передбачає реальних можливостей у зазначених суб'єктів виконати покладені на них ЗК України обов'язки щодо відчуження земельних ділянок сільськогосподарського призначення. Відповідно до ст. 55 Закону України «Про нотаріат», правочини про відчуження майна, що підлягає реєстрації, посвідчуються за умови подання документів, що підтверджують право власності на майно, що відчужується. Стаття 132 ЗК України містить подібну норму, яка вимагає при укладенні угод про перехід права власності на земельні ділянки подання документа, що підтверджує право власності на земельну ділянку. Ситуація ускладнюється тим, що, згідно з ч.2 ст. 1299 ЦК України, право власності на нерухоме майно виникає у спадкоємця з моменту державної реєстрації цього майна [3].

Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що землі сільськогосподарського призначення не можуть передаватись у власність іноземців, слід визнати, що видача такого документа

(свідоцтво про право на спадщину) нотаріусом не засновується на законі. Виникає колізія норм, одна з яких (ч.4 ст. 81 ЗК України) допускає прийняття сільськогосподарських земель у спадщину, а інші (ч.2 ст.81, ч.2 ст.82 ЦК України) не допускають виникнення права власності на ці ділянки.

Таким чином, вважаю, що чинне законодавство унеможливило відчуження земельних ділянок сільськогосподарського призначення, успадкованих іноземцями, особами без громадянства та іноземними юридичними особами. Укладення будь-яких правочинів, спрямованих на відчуження землі зазначеними особами, є прямим порушенням закону.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року//Голос України. – 2003. - №47 – 48.
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 року//Відомості Верховної Ради України, - 2002. - №3 т.4.
3. Закон України «Про нотаріат» від 02.09.2003 року// ВВР. 2003. №39.
4. Міжнародне приватне право: Навч. посібник /За ред. В.М. Гайфоронського, В.П. Жушмана. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 368 с.
5. Заїка Ю.О. Проблеми, що виникають при застосуванні спадкового законодавства // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – 3. – С. 30-35.

ФОРМА ЗАПОВІТУ: НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Луценко М.В., студент ННІЗН НАВС

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор, начальник кафедри цивільного права і процесу НАВС *Заїка Ю.О.*

У ст. 1217 Цивільного кодексу України передбачено два види спадкування: за заповітом або за законом. Цивільне законодавство України, як і законодавство багатьох європейських держав, приділяє особливу увагу спадкуванню за заповітом. Однією з умов дійсності заповіту є його форма. Форма заповіту передбачена законом і носить імперативний характер. У ст. 1247 ЦК «Загальні вимоги до оформлення заповіту» передбачено, що заповіт складається у письмовій формі і має бути посвідчений нотаріусом або іншими посадовими особами, визначеними у статтях 1251-1252 ЦК. Порядок укладання і посвідчення заповітів детально регламентує Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України від 12 лютого 2012 р.

Складання заповіту в письмовій формі дає можливість заповідачу серйозно обдумати свої наміри, уникнути поквалпливості, поспіху, прийняття необдуманих поспішних рішень [1, С. 378]. Питання щодо правового регулювання форми заповіту досліджували у своїх працях низка вітчизняних вчених (Ю.О. Заїка, С.Я. Фурса, Є.О. Рябоконе, Л.В.Шевчук та ін.), проте проблематика спадкування за заповітом та форми заповіту на сьогодні не є вичерпаною. В законодавстві окремих європейських країн передбачено дещо спрощену форму заповіту.

Так, наприклад, за наявності виняткових обставин, Німецьке цивільне уложення визнає дійсним просту письмову форму заповіту чи усну заяву спадкодавця в присутності трьох свідків, щодо розпорядження свого майна, якщо заповідач перебуває у місцевості, з якою внаслідок надзвичайних обставин перервано зв'язок або на німецькому судні в дальньому плаванні. Спрощена форма допускається, якщо існує небезпека того, що заповідач помре раніше моменту нотаріального вчинення заповіту; його може посвідчити бургомістр за місцем знаходження заповідача в присутності двох свідків. Також до таких обставин належить епідемія. Якщо протягом трьох місяців з моменту складання заповіту в спрощеній формі спадкодавець залишається живим, то такий заповіт втрачає силу [2, С. 513-514]. Ст. 11 англійського закону 1837 р. також допускає складання заповіту моряком, який перебуває у плаванні в цьому випадку заповіт може бути вчинено також в усній формі та в присутності свідків або письмові заповіти без підписання чи посвідчення їх свідками. Вчинення привілейованих заповітів передбачено й Цивільним законом Латвії 1937 р. у разі , якщо заповідач через надзвичайні обставини не має можливості скласти письмовий приватний чи публічний заповіт. У такому разі спадкодавець висловлює свою останню волю усно. Вона виголошується у присутності свідків. Якщо надзвичайні обставини припиняють свою дію і у спадкодавця є можливість скласти письмовий заповіт, тоді усний заповіт втрачає силу протягом трьох місяців після припинення зазначених обставин.

Можна згадати і положення цивільного законодавства Польщі (ст. 952 Цивільного кодексу), яке також передбачає можливість усної форми заповіту як однієї із спеціальних. Згідно законодавства усний заповіт може бути складений лише в разі небезпеки швидкої смерті спадкодавця, або у випадку неможливості дотримання звичайної форми заповіту або є дуже ускладненим, то спадкодавець може висловити усно свою останню волю в одночасній присутності щонайменш трьох свідків. Зміст усного заповіту може бути підтверджений в такий спосіб, що один зі свідків або третя особа напише волевиявлення спадкодавця протягом одного року з моменту складення такого заповіту із зазначенням місця і дати волевиявлення, а також дати і місця написання заповіту, а текст заповіту повинен бути підписаний спадкодавцем і двома свідками або всіма свідками. Якщо зміст усного заповіту не буде підтверджено таким способом, то протягом шести місяців з дня відкриття спадщини його можна підтвердити через складення відповідних свідчень в суді.

Зазначимо, що в США існує інститут пробації, який немає аналогів у європейському праві, тобто, посвідчення спеціальним судом із спадкових справ дійсності заповіту [3, С.160].

Отже, в Україні допустимою є лише письмова форма заповіту і в жодному разі не допускається складання заповіту в усній формі. Більше

того, законодавець надав заповіту як односторонньому правочину, набагато більший ступінь правового захисту, передбачивши обов'язковість його посвідчення нотаріусом або іншими посадовими, службовими особами. Але якщо детальніше розглядати заповіт як правочин, то можна дійти до певної колізії, адже згідно ч. 2 ст. 219 ЦК України йде мова, що суд може визнати такий правочин дійсним, якщо буде встановлено, що він відповідав справжній волі особи, яка його вчинила, а нотаріальному посвідченню правочину перешкоджала обставина, яка не залежала від її волі. Виходячи з цього можна зробити висновок, що законодавство не забороняє усну форму заповіту, але й не зазначає її в законодавстві.

Порівняльно-правовий аналіз спадкового законодавства зарубіжних країн, дозволяє зробити висновок про необхідність вдосконалення національного законодавства шляхом запозичення окремих позитивних правових конструкцій в сфері спадкових правовідносин. З метою розширення заповідальної свободи і захисту спадкових прав вважаю доцільним в ст.1247 ЦК України «Загальні вимоги до оформлення заповіту» передбачити можливість складання заповіту за надзвичайних обставин в усній формі в присутності свідків.

Список використаних джерел

1. Цивільне право України. Загальна частина : Підручн. / За ред. І. А. Бірюкова, Ю.О. Заїки. – К.: Алерта 2014. – 510 с – С.378
2. Основные институты гражданского права зарубежных стран. Сравнительно-правовое исследование / Под ред. В.В. Залесского. – М. НОРМА, 2000. – 648 с. – С. 513–514
3. Валах В.В. Наследственные отношения в Украине, Российской Федерации, Франции, Германии и США: сравнительно-правовое исследование. Монография. – Х.: Бурун-Книга, 2012. – 320 с.– С.160

ПОРЯДОК СПАДКУВАННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ

Дашков І.І., студент ННІПП НАВС

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін ННІПП НАВС *Залізняк В.А.*

Перехід України до нової ринкової економіки. розвиток нових економічних відносин, набуття державою статусу незалежної зумовило виникнення нових об'єктів спадкування, в тому числі таких як, авторські та суміжні права.

Ці питання в нашій країні ще не були достатньо досліджені, але за останній час неодмінно набули більшої актуальності.

Спадкоємні відносини регулюються Цивільним кодексом України. Серед законів про інтелектуальну власність лише Закон України «Про авторське право і суміжні права» містить статтю про спадкування авторських і суміжних прав в спадщину. Стаття 29 цього Закону «Перехід авторського права у спадщину» проголошує: «Майнові права авторів та інших осіб, які мають виключне авторське право, переходять

у спадщині. Не переходять у спадщину особисті немайнові права автора». Разом з тим спадкоємці відповідно до цього Закону наділяються правом захищати авторство на твір, протидіяти перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі та репутації автора.

Інші закони про інтелектуальну власність не містять норм про перехід майнових прав суб'єктів права інтелектуальної власності у спадщину, проте це зовсім не означає, що майнові права суб'єктів права інтелектуальної власності не можуть передаватися у спадщину.

Отже, авторські права поділяються на майнові та особисті немайнові. Закон чітко встановлює, що в спадщину переходять лише майнові права авторів та інших осіб, які мають виключне авторське право. Саме тому, як об'єкт спадкування доцільно розглядати не права автора взагалі, а зокрема майнові авторські права.

Двома підставами для спадкування залишаються закон та заповіт.

Не допускається прийняття спадщини під умовами або із застереженнями. Спадкоємець не може які-небудь права або обов'язки прийняти, а від яких-небудь прав або обов'язків відмовитися: він повинен прийняти або всі, або від усього відмовитися. Тому про спадкування окремо авторських прав питання не стоїть.

Прийняття спадщини є правочином, тобто актом, що здійснюється у певній формі. Існує два способи прийняття спадщини: 1) шляхом спільного проживання спадкоємця разом із спадкодавцем; 2) шляхом подання заяви про прийняття спадщини.

Для оформлення свідоцтва про право на спадщину нотаріусом перевіряються юридичні факти, які є підставою спадкування у осіб, що подали заяву про його одержання. – факти смерті спадкодавця, наявності родинних зв'язків певного ступеня, перебування у шлюбі зі спадкодавцем або на його утриманні протягом встановленого законом строку при спадкуванні за законом, факту складання заповіту при спадкуванні за заповітом, час і місце відкриття спадщини, склад спадкового майна, на яке видається свідоцтво про право на спадщину. На підтвердження цих обставин нотаріус вимагає від спадкоємців відповідні документи.

За наявності у складі спадщини авторського права, окрім встановлених законом документів, нотаріус, як правило, вимагає від спадкоємця надання довідки, підтверджуючої той факт, що спадкодавець був автором. Таку довідку можна отримати в будь-якому видавництві, що публікувало твори автора.

Документом, підтверджуючим факт прийняття спадщини, є свідоцтво про право на спадщину, що видається нотаріусом у будь-який час після закінчення 6-місячного терміну з дня відкриття спадщини. Зголом ланий документ буле підставою для того, щоб користувачі, що бажають використовувати твори спадкодавця точно знали, хто є

правонаступником автора і, відповідно, з ким необхідно укласти договори.

На жаль, на практиці інколи доводиться стикатися з неправильним оформленням нотаріусами свідоцтв про право на спадкування авторського права. Наприклад, успадковується авторське право в цілому, а в свідоцтвах вказується, наприклад, лише право на здобуття винагороди за використання творів за кордоном та інше.

Такі документи, що завдають шкоди інтересам спадкоємців, необхідно переоформляти.

Реєстрацію авторського права в Україні здійснює Державна служба інтелектуальної власності. Подати заявку на реєстрацію авторського права може автор, його спадкоємець або їхній правонаступник, як фізична, так і юридика особа, як самотійно, так і через довірену особу. Розгляд заявки і прийняття рішення про реєстрацію авторського права здійснюється протягом місяця від дати надходження правильно оформлених документів заявки. Якщо заявка відповідає встановленим вимогам, приймається рішення про реєстрацію авторського права. В іншому випадку заявнику надсилається обґрунтоване рішення про відмову в реєстрації. На підставі рішення про реєстрацію та за наявності документа про сплату збору за оформлення і видачу свідоцтва до Державного реєстру свідоцтв про реєстрацію авторського права на твір заносяться відомості про реєстрацію авторського права на твір. Видача свідоцтва здійснюється Державною службою інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України в місячний строк від дати реєстрації. Свідоцтво видається безпосередньо заявнику, його довіреній особі або надсилається на адресу, зазначену в заяві.

Можна зробити висновки, що по-перше, при спадкуванні авторських прав в спадщину можуть переходити лише майнові права автора, по друге, законодавство встановлює лише загальний порядок спадкування такого об'єкту, не враховуючи його специфічні особливості. Отже, було б доцільно внести певні зміни в ЦК Країни та Закон України «Про авторське право і суміжні права», і встановити які саме права автора можуть переходити у спадщину.

СПАДКОВИЙ ДОГОВІР У КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Бєжан О.О., слухач Кіровоградського відділення ННІЗН НАВС
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри цивільного права і процесу НАВС
Лов'як О.О.

На сьогодні небагато українців знають, що, крім спадкування за заповітом або за законом, майно може перейти до іншої особи після смерті власника на підставі спадкового договору. Перед цивільно-

правовою наукою нині постало ряд теоретичних і практичних завдань. Це пов'язано з тим, що процес вдосконалення цивільного законодавства, який триває, в кінцевому підсумку має сприяти повному і чіткому регулюванню суспільних відносин, зміцненню і охороні прав та інтересів суб'єктів цивільних правовідносин.

Особливе значення в цьому процесі відведено спадковому праву, норми окремих інститутів якого відіграють важливу роль як в плані розвитку цивільного законодавства, так і підвищення його ефективності в цілому. Між тим, серед раніше широко відомих цивільно-правових відносин у Цивільному кодексі (ЦК) України з'явилися і такі, які суттєво відрізняються від типових договірних. До таких належить раніше не відомий вітчизняній спадковій системі інститут спадкового договору.

Позитивною стороною правового інституту спадкового договору є забезпечення гідного життя особам, які самостійно реалізувати таке право не мають змоги, а також захист їх майнових та немайнових прав. Спадковий договір – це договір, згідно з яким одна сторона (набувач) бере на себе обов'язок виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача), і за це отримує право власності на майно відчужувача після його смерті. Відчужувачем за спадковим договором може бути будь-яка фізична особа. Набувачем – будь-яка фізична або юридична особа.

Відповідно до статті 1304 Кодексу спадковий договір укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню. Змістом спадкового договору може бути зобов'язання набувача виконати будь-які дії майнового або немайнового характеру. Зазначені дії здійснюються, у залежності від розпоряджень відчужувача, до або після настання його смерті і можуть полягати у організації та проведенні похорон спадкодавця, наданні певним особам утримання, охороні майна відчужувача до явки спадкоємців тощо. Набувач здійснює покладені на нього договором обов'язки за свій рахунок і не має права на відшкодування витрат та сплату винагороди за рахунок майна, призначеного йому відчужувачем, або іншого майна відчужувача. Набувач виконує дії відповідно до змісту спадкового договору самостійно. Однак договором може бути передбачено право набувача передоручати виконання дій за договором повністю або частково третій особі. При цьому незалежно такого передоручення набувач залишається відповідальним перед відчужувачем або іншими особами за належне виконання договору (ч. 3 ст. 1307 ЦК). Дії, виконання яких доручається відчужувачем набувачеві, повинні бути правомірними, не можуть обмежувати цивільну правоздатність набувача і не повинні суперечити моральним засадам суспільства. Приклади таких дій не можуть за аналогією запозичуватися з інституту умовних заповітів. Неможливо, наприклад, зобов'язати набувача проживати в певному місці, взяти або розірвати шлюб, здобути освіту тощо. Вчинити такі дії може бути зобов'язаний спадкоємець за заповітом з умовою, адже заповідач має

право пов'язати спадкоємця практично будь-якою умовою, поставивши від цього в залежність набуття ним права на спадкування. При цьому, оскільки заповіт є одностороннім правочиним, такі обов'язки можуть бути потенційним спадкоємцем не виконані, і при цьому він не вважається таким, що порушив зобов'язання через відсутність останнього, адже підставою виникнення цих відносин є одностороннє волевиявлення спадкодавця. Відтак, обтяження спадкоємця за умовним заповітом, наприклад, обов'язком народити дитину, є можливим саме тому, що така вказівка заповідача не створює для нього обов'язку і спадкоємець може не виконати її, при цьому він не несе цивільної відповідальності. Якщо набувач за спадковим договором не виконує вказівки відчужувача, він тим самим порушує договір, що може призвести до його розірвання та інших невідповідних для нього наслідків, які охоплюються поняттям цивільної відповідальності. Розірвання спадкового договору в односторонньому порядку здійснюється тільки через суд.

Договір може бути розірваний відчужувачем, якщо набувач не виконує свої обов'язки. Набувач може вимагати розірвання договору, якщо з його боку стало неможливим належне виконання розпоряджень відчужувача. У разі смерті фізичної особи - набувача або ліквідації юридичної особи - набувача за спадковим договором нотаріус, за письмовою заявою відчужувача, припиняє дію цього договору, про що на всіх його примірниках робиться відповідний напис. У цьому випадку спадкоємці набувача мають право вимагати від відчужувача відшкодування витрат, яких вони зазнали при виконанні спадкового договору в тій частині зобов'язань, які були виконані набувачем до його смерті. Проте слід зазначити, що спадковий договір, передбачений ст. 1302 ЦК, за своєю суттю не є «договором про спадкування», оскільки спрямований на встановлення, передусім, не спадкових, а зобов'язальних відносин. (У зв'язку з цим варто згадати, що у вітчизняній юриспруденції вже цілком слушно зверталася увага на сумнівність розміщення його у книзі 6 ЦКУ).

З характеристики спадкового договору, яка міститься у ст. 1302 ЦК, випливає, що його ознаками є:

1) наявність домовленості сторін про особливий порядок визначення долі майна після смерті його власника;

2) спеціальний суб'єктний склад такої домовленості;

3) виникнення на підставі спадкового договору сукупності зобов'язальних та речових відносин (зобов'язальних - до смерті відчужувача, речових - після його смерті);

4) виникнення права власності на майно відчужувача на підставі складної юридичної сукупності: укладення договору, виконання набувачем дій відповідно до розпоряджень відчужувача, смерть відчужувача;

5) поетапне виникнення прав та обов'язків у його сторін (у набувача виникає обов'язок виконувати розпорядження відчужувача вже після укладення договору, а права власника на майно відчужувача він отримує лише після смерті останнього).

Цивільні правовідносини у спадковому договорі складаються з приводу певного майнового права – права власності. Об'єктами цивільних правовідносин у спадковому договорі можуть бути речі, гроші, цінні папери, а також майнові права. Спадковий договір є різновидом договору про передання майна у власність від однієї особи до іншої. Громадяни, які звертаються до нотаріуса з питань укладання спадкового договору, виявляють намір врегулювати відносини, спрямовані на перехід права власності на майно після смерті власника, без подальшого оформлення спадкових прав на це майно. Отже, метою договору є отримання майна у власність. Спадковий договір має подвійну правову природу: він одночасно є і розпорядженням на випадок смерті, і договором, змістом якого обумовлюються його істотні умови. Отже, виділені питання цілком невіршених частин існуючої загальної проблеми відносяться до числа наріжних, таких, що містять багатогранні та різноякісні аспекти науки спадкового права. Вивчення цих та багатьох інших питань сприятиме глибокому розумінню теоретичної сутності та практичного призначення одноіменної правової конструкції в архітектоніці спадкового права. Уявляється, що необхідність та наукова обґрунтованість розробки цих питань ні в якому разі не може бути зведена винятково до теоретичних досліджень, оскільки практика має не менш суттєву цінність як для нормотворчої, так і для правозастосовної практики. Отже, спадковий договір має подвійну правову природу: він одночасно є і розпорядженням на випадок смерті, і договором, змістом якого обумовлюються його істотні умови.

ПРОБЛЕМА СКЛАДАННЯ ЗАПОВІТУ НЕПОВНОЛІТНІМИ ОСОБАМИ

Баранкевич Н.Р., студент ННПП НАВС

Науковий керівник: викладач кафедри цивільно-правових дисциплін ННПП НАВС *Волківська Т.Ф.*

Спадкове право - це сукупність правових норм, які регулюють порядок переходу майна померлого до інших осіб. Зі смертю людина перестає існувати фізично, проте її права та обов'язки можуть переходити до інших осіб. Дана правова процедура називається спадкуванням. Спадкування може відбуватися як за законом так і за заповітом. Більшч перевагу зараз надають заповіту, адже це наче останнє бажання померлого.

Заповітом є особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті відносно належного йому майна зокрема, окремої речі, сукупності речей, а також майнових прав та обов'язків (наприклад, право на отримання винагороди за використання твору, право на відтворення, опублікування і розповсюдження авторських творів, право на оформлення винаходу, корисної моделі тощо).

Актуальною проблемою нашого законодавства є саме проблема складання заповітів особами, які не досягли 18-річного віку. Цивільний кодекс України передбачає, ч.1 ст. 1234, що право на заповіт має фізична особа з повною цивільною дієздатністю. А відповідно до ст. 34 Цивільного кодексу України повну цивільну дієздатність має фізична особа, яка досягла вісімнадцяти років (повноліття), у разі реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття, вона набуває повної цивільної дієздатності з моменту реєстрації шлюбу, у разі припинення шлюбу до досягнення фізичною особою повноліття набута нею повна цивільна дієздатність зберігається, у разі визнання шлюбу недійсним з підстав, не пов'язаних з протиправною поведінкою неповнолітньої особи, набута нею повна цивільна дієздатність зберігається.

Проте ми знаємо, що особа віком від 14 до 18 років, може отримувати стипендію, має право влаштуватися на роботу і розпоряджатися своїм майном. Отже, вона повинна мати право на розпорядження його у спадку. Можемо зробити висновок, що в даному випадку виникає колізія: з одного боку, неповнолітній має право розпоряджатися своїм заробітком, стипендією, а з іншого – у нього немає можливості розпорядитися зазначеними коштами шляхом складання заповіту. Поділяючи погляди вчених, на думку яких неповнолітні у віці від 14 до 18 років мають право заповідати свій заробіток, стипендію, авторський гонорар, майно набуте за рахунок цих джерел, оскільки законодавець надає їм можливість розпоряджатися ними, даний аргумент можна використати, надаючи таку ж можливість складати заповіт малолітнім віком до 14 років щодо належних їм грошових вкладів.

Заповіти малолітніх є недійсними, оскільки законодавство передбачає досить жорсткі межі самостійності даної категорії осіб цивільного права: укладення дрібних побутових угод і розпорядження ними грошовими вкладами.

Якщо брати до уваги практику західних країн, то можна побачити, що законодавство Франції передбачає, що заповітом визнається будь-який документ, зі змісту якого очевидна воля особи вчинити заповідальне розпорядження. Зокрема, право скласти заповіт має особа, яка досягла повноліття або емансипована неповнолітня особа, котра досягла 16 років. Не емансиповані неповнолітні, що досягли 16 років, можуть скласти заповіт на 1/2 частину майна, яке належить їм на праві власності, і яким вони можуть розпоряджатися тільки по досягненню повноліття. Питання визначити долю майна таких осіб вирішується

органами опіки та піклування, а за певних обставин – і судом. А законодавством Німеччини - заповіт може укладати особа, що досягла 16 років. Недійсним буде заповіт, укладений особою, котра внаслідок душевної хвороби не спроможна зрозуміти та оцінити значення розпоряджень, які в ньому містяться. Неповнолітні особи (від 16 до 18 років) можуть скласти заповіт лише у вигляді усної заяви чи передачі письмової заяви нотаріусу.

Отже, з наведеної вище інформації можна зробити висновок, що цивільне законодавство України є досить-таки невідосконалим і потребує змін, зважаючи на ситуацію в країні, що більшість молоді працює, та має свої певні доходи.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СПАДКУВАННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ УЧАСНИКІВ ТОВАРИСТВ З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

Гончар В.М., студент ННПП НАВС

Науковий керівник: викладач кафедри цивільно-правових дисциплін ННПП НАВС *Волківська Т.Ф.*

Багато проблемних питань виникає внаслідок суперечливості процедури спадкування корпоративних прав учасників ТОВ. Невизначеність в цьому важливому аспекті не додає гарантій сталому розвитку корпоративної сфери в Україні. Отже, необхідним вважається проведення комплексного дослідження зазначеного явища.

Згідно ст. 147 Цивільного Кодексу України (далі - ЦКУ) частка у статутному капіталі ТОВ переходить до спадкоємця учасника товариства, якщо статутом товариства не передбачено, що такий перехід допускається лише за згодою інших учасників товариства.

Орієнтуючись на положення ЦКУ, можна зробити висновок, що до правонаступника переходять майнові права учасника ТОВ, якщо інше не передбачено статутом. Відповідно до ст. 55 закону «Про господарські товариства» в зв'язку зі смертю громадянина – учасника ТОВ у спадкоємців виникає переважне право вступу до цього товариства. Право участі автоматично до правонаступників не переходить. Проте, їм надається можливість вступу до ТОВ та отримання корпоративних прав. На це необхідно дві умови: бажання спадкоємця вступити до ТОВ та згода товариства прийняти його до своїх учасників. Використання поняття «переважне право» в даному випадку не несе жодного змістовного навантаження, адже ніхто крім правонаступників до ТОВ вступити не може. При відмові спадкоємця вступити до ТОВ, або відмові товариства у прийнятті його до складу учасників, останньому видається у грошовій або натуральній формі частка у майні, яка належала учаснику, що помер. Вартість цієї частки визначається на день смерті учасника. В даному випадку бачиться ще один доказ єдності

майнового та немайнового елемента корпоративних прав. Якщо у правонаступника не виникає немайнового права участі, то, власне, і майнових теж. Втім, право на частку не припиняється, а трансформується у право на отримання останньої. ЦКУ вказує, що у такому випадку розрахунки спадкоємцями здійснюється як з учасником ТОВ, що вийшов з його складу.

Законодавством не встановлений строк, протягом якого спадкоємці мають виявити своє бажання вступити у товариство чи відмовитись від вступу до нього. Непоодинокі випадки, коли спадкоємці не вказують свого ставлення щодо участі у товаристві. В такому разі ТОВ не може прийняти рішення про неприйняття спадкоємця, адже відсутня правова підстава відмови (заява про бажання вступити). Положень щодо строків для прийняття чи відмови у прийнятті до ТОВ спадкоємців померлого учасника чинне цивільне законодавство також не містить. В свою чергу така невизначеність може призводити до зловживань з боку учасників ТОВ. За доцільне вважається, використавши досвід інших держав, зокрема РФ, закріпити нормативно строк для надання згоди учасниками ТОВ на вступ спадкоємців до товариства, у разі, якщо статутом передбачена необхідність такої згоди. Такий строк міг би становити 30 днів з моменту подання спадкоємцем заяви про намір вступити до ТОВ. В свою чергу слід зазначити в законі і строк для подання заяви спадкоємця про намір вступити до ТОВ в 30 днів з дня отримання свідоцтва про право на спадщину [3].

Іншим важливим питанням є фактична неможливість спадкоємців вступити у володіння корпоративними правами протягом шести місяців після відкриття спадщини. ч.1 ст. 1298 ЦКУ встановлює, що свідоцтво про право на спадщину видається через 6 місяців після її прийняття. Маючи право на спадщину спадкоємець перші шість місяців не може його реалізувати через відсутність доказів наявності цього права [4].

Тому необхідно змінити положення ст. 147 ЦКУ та сь. 55 ЗУ «Про господарські товариства», і зазначити механізм реалізації спадкоємцями корпоративних прав, які вони отримали внаслідок спадкування, порядок відступлення корпоративних прав, участь у ТОВ до відкриття спадщини, а також строки прийняття чи відмови у прийнятті до ТОВ спадкоємців померлого учасника.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV; Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, NN 40-44, ст.356
2. ЗУ «Господарські товариства» від 19.09.1991 № 1576-XII; Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 49, ст.682
3. Єсауленко Н.В. Проблеми спадкування частки у статутному капіталі ТОВ //Юридичні і політичні науки. Держава і право. – 2006. - Вип. 35. С.–363-369
4. Голодницкий Э. Как получить компанию в наследство. Проблемы наследования корпоративных прав на Украине // Юридическая практика. — 2005. — № 19 (385). — С. 24-35

⁵ http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis.64.exe?

C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z2IID=&Image_file_name=DOC/2007/07zyos pu.zip

ЗАПОВІДАЛЬНИЙ ВІДКАЗ, ЯК ЗАПОВІДАЛЬНА ФОРМА РОЗПОРЯДЖЕННЯ МАЙНОМ

Клочков Б.І., студент ННПП НАВС

Науковий керівник: викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
ННПП НАВС *Волківська Т.Ф.*

Актуальність обраної теми зумовлена досить складним механізмом реалізації заповідального відказу при укладанні заповіту та неоднозначності доктринальних досліджень. Відтак, проведення потребує диференційований аналіз норм законодавства з метою встановлення авторської точки зору.

Згідно із ст. 1237 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України) заповідальний відказ — це право заповідача на надання визначеним безпосередньо ним особам певних прав у зв'язку з відкриттям спадщини, що до якої і складено заповіт.

Суб'єктний склад даних правовідносин є специфічним і передбачає наявність трьох суб'єктів — спадкодавець, спадкоємець, відказоодержувач. Коло осіб, які можуть бути відказоодержувачами, законом не обмежується, і ці особи можуть як входити, так і не входити до числа спадкоємців за законом.

Заповідальний відказ стосується права третьої особи вимагати у спадкоємця задоволення зробленого на її користь заповідального відказу та покладає обов'язок на спадкоємця, який прийняв спадщину, виконати цю вимогу і одночасно здійснити волю заповідача.

В контексті даного питання слід говорити про захист відказоодержувача, як сторони, яка вчиняючи юридично значущі дії набуває для себе юридичних обов'язків, що випливають із розпорядження майном, отриманим відповідно до заповіту.

Видаючи свідоцтво про право на спадщину за заповітом, в якому зроблений заповідальний відказ, нотаріус посвідчує юридичний факт набуття права власності в порядку спадкування, і цей факт має бути безспірним.

Спираючись на ст. 1238 ЦК України предметом заповідального відказу може бути передання відказоодержувачеві у власність або за іншим речовим правом майнового права або речі, що входить або не входить до складу спадщини.

Отже, предметом заповідального відказу, крім речей, які входять до складу спадщини, можуть бути права, що не входять до складу спадщини, а також речі й речові права на них, які теж не входять до складу спадщини.

Включення майнових прав або речі, які не входять до складу спадщини, до такого заповідального відказу у свідоцтві про право на спадщину спричиняє складність реалізації свого права власності не тільки самим спадкоємцем, але й відказоодержувачем.

Механізму реалізації права на такий заповідальний відказ закон не передбачає, особливо такого, який би стосувався позасудового безспірного порядку його реалізації. Доктринально визначено декілька шляхів – врегулювання відносин у письмовій формі за допомогою договору, або ж усне врегулювання.

Суперечливим є питання моменту виконання заповідального відказу. Очевидно, що такий заповідальний відказ має бути виконаний до видачі свідоцтва про право на спадщину. У випадку відображення у свідоцтві про право на спадщину на майно, право на яке підлягає державній реєстрації, або яке підлягає державній реєстрації, заповідального відказу, який має разовий характер, будь-яка спроба спадкоємця, який отримав таке свідоцтво, розпорядитися таким майном буде залежати від волі відказоодержувача, навіть якщо заповідальний відказ цей відказоодержувач отримав.

Зважаючи на зазначені особливості, маючи намір зробити в заповіті заповідальний відказ, заповідачу слід подумати про призначення виконавця цього заповіту, особливо, якщо спадкоємців декілька, а відказоодержувач не входить до кола спадкоємців взагалі.

На нашу думку, вирішення цих питань лежить в правовому полі з метою захисту як прав відказоодержувача, так і прав спадкоємця щодо успадкованого ним майна. Це може бути видача відказоодержувачу документа (свідоцтва та ін.), що був би підтвердженням його права і підставою для пред'явлення вимог до спадкоємця, видача свідоцтва про виконання заповідального відказу на підставі спільної заяви спадкоємця та відказоодержувача, що дало б можливість добросовісному спадкоємцю не залежати від суб'єктивних чинників, що впливають на поведінку відказоодержувача.

Список використаних джерел:

1. Цивільний Кодекс України: від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України – 2003. – № 40 – №44 – С. 356.

2. Окремі думки щодо реалізації заповіту із заповідальним відказом // О. Дячук // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // stride.com.ua/stride/men/data/men01_2012_c188_

ЗАПОВІТ ПОДРУЖЖЯ – НОВЕЛА ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Коваль К.В., студент ННІПІ НАВС

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін ННІПІ НАВС *Залізняк В.А.*

Відповідно до ст. 1233 Цивільного Кодексу - заповітом є особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті, а тому кілька осіб скласти єдиного заповіту не можуть [1]. Проте існує виняток - заповіт може складати подружжя відносно майна, що належить йому на праві спільної сумісної власності.

Можливість укладення такого заповіту є нововведенням Цивільного кодексу України, який вступив у дію 16 січня 2003, до того часу цей заповіт був невідомий цивільному законодавству нашої країни. Перевагою заповіту подружжя, на думку З.В. Ромовської є те, що:

1) майно, яке було спільною сумісною власністю, спадкується тією особою, яка була обрана за домовленістю подружжя;

2) той з подружжя, який пережив, продовжує жити у звичному для нього майновому середовищі.

Причини, які спонукали законодавця впровадити заповіт подружжя у систему сучасного цивільного законодавства, важко до кінця зрозуміти, і ставлення науковців та правників до впровадження заповіту подружжя не є однозначним. Деякі фахівці критикували цю норму. Зокрема, на думку Т.П. Коваленко, спільний заповіт подружжя не тільки не створює якихось зручностей, переваг порівняно з укладенням кожним із подружжя окремого заповіту, а навпаки, він може стати підставою для неабияких життєвих ускладнень [2].

Проте неузгодженості виникають не тільки з визначення сутності заповіту подружжя, а й при складанні та виконанні такого документа.

Детальний аналіз положень цивільного законодавства України що до заповіту подружжя приводить до висновку, що, в цілому, цю новелу Цивільного законодавства України, навряд чи можна назвати вдалою за наступних підстав:

1. Зазвичай, подружжя володіє не лише спільним сумісним майном, а й певним майном, яке належить йому на праві приватної власності. Так, правовий режим роздільності майна поширюється на майно, набуте в порядку дарування, спадкування, на особисті кошти, речі індивідуального користування. Роздільною приватною власністю дружини (чоловіка) є страхові суми, одержані ними за обов'язковим або добровільним страхуванням тощо. До роздільного майна подружжя можуть входити і майнові обов'язки дружини, чоловіка, наприклад, обов'язок відшкодування майнової шкоди або сплати особистого боргу.

Таким чином, спільний заповіт подружжя не охоплює всього належного на праві власності майна, тому кожен із подружжя повинен скласти ще й заповіт, в якому визначити долю такого майна на випадок своєї смерті. За таких обставин складання спільного заповіту не лише пов'язане із зайвими витратами, а й взагалі позбавлено сенсу.

2. У ст. 1243 Цивільного Кодексу, яка передбачає складення спільного заповіту подружжям, порушує принцип відкликання (скасування) заповіту, що не може вважатися допустимим. Особа, на користь якої складено заповіт, після смерті одного з подружжя може поводитися негідно (але в межах закону, що не дозволить усунути її від спадщини за заповітом), але чинне законодавство позбавляє заповідача, який ще живий, в цьому випадку скасувати заповіт, оскільки заповіт подружжя може бути скасований одним з подружжя лише за життя обох з подружжя.

3. Конструкція статті 1243 Цивільного кодексу України передбачає, що після смерті одного із подружжя частка у праві спільної сумісної власності переходить до другого з подружжя, який його пережив. У разі смерті одного з подружжя нотаріус накладає заборону відчуження майна, зазначеного в заповіті. Після смерті останнього подружжя право на спадкування набувають особи, визначені подружжям у заповіті. За умови складення спільного заповіту інше подружжя, яке може пережити загибле подружжя на 20-30 років, вже позбавлено можливості розпорядитися майном, на яке накладено заборону, а при укладенні нового шлюбу і народженні дітей сам факт існування заповіту, який не можна скасувати і який визначив долю майна, стане причиною сімейних непорозумінь і конфліктів.

4. Законодавчо невизначеною залишається доля спадкового майна, на яке було складено спільний заповіт подружжя, після смерті одного з подружжя і накладення на майно заборони, відповідно до вимог ЦК України, якщо особа, яка призначена спадкоємцем у спільному заповіті, також помирає.

5. Законодавець не дає прямої відповіді, які правові наслідки настануть у випадках, коли після смерті одного з подружжя, шлюб буде визнано недійсним. Закріплення в цивільному законодавстві заповіту подружжя дало можливість забезпечити гарантії недоторканості майна зазначеного в заповіті для обох з подружжя, а також для особи, яка вказана заповідачами. Це також сприяє покращенню родинних відносин та зміцненню інституту сім'ї. Але, в той же час, маючи бажання скласти спільний заповіт подружжя має бути достатньо обізнаним і про його недоліки, які ми вказали вище і які, в найближчий час навряд чи будуть усунені. Тому в нотаріальній практиці на сьогоднішній день склалася ситуація, коли заповіти подружжя практично не посвідчуються, а посвідчуються найрізноманітніші заповіти від кожного з подружжя окремо.

Закріплення в цивільному законодавстві заповіту подружжя дало можливість забезпечити гарантії недоторканості майна зазначеного в заповіті для обох з подружжя, а також для особи, яка вказана заповідачами. Але, в той же час, особливістю спільного заповіту є те, що після смерті одного з подружжя цей заповіт змінювати вже не можна. Кожен з подружжя має право відмовитися від спільного заповіту лише за життя обох, при цьому така відмова підлягає нотаріальному посвідченню. У разі складення спільного заповіту частка у праві спільної сумісної власності після смерті одного з подружжя переходить до другого з подружжя, який його пережив та нотаріус накладає заборону відчуження майна, зазначеного в заповіті подружжя. У разі смерті останнього з подружжя право на спадкування мають особи, визначені подружжям у заповіті. А заборона відчуження успадкованого майна нотаріусом знімається при одержанні повідомлення про смерть

другого з подружжя (на підставі свідцтва органу цивільного стану про смерть). [3]

Отже, заповіт подружжя є конструкцією, яка покликана захищати майнові інтереси того з подружжя, який пережив іншого. Утім, при складанні, виконанні заповіту подружжя на практиці виникають певні ускладнення, тому ці питання потребують подальшого дослідження і належного законодавчого врегулювання.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон від 16.01.2003 № 435-IV// Голос України.–2003р. - № 45
2. Заповіт подружжя – новела цивільного законодавства України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://my notary.info/informacia/statt/zapov.html](http://mynotary.info/informacia/statt/zapov.html)
3. Спільний заповіт подружжя. Всі за і проти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://legalaid.in.ua/news_6_29_SPILNIYZAPOVITPODRUJYA\(vsziaiproti\).html](http://legalaid.in.ua/news_6_29_SPILNIYZAPOVITPODRUJYA(vsziaiproti).html)

ЗАПОВІТ ПОДРУЖЖЯ ЯК НОВЕЛА УКРАЇНСЬКОГО ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Ігнатенко Т.О., курсант юридичного факультету Інституту кримінально-виконавчої служби НАВС

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри загально-юридичних дисциплін Інституту кримінально-виконавчої служби НАВС *Губарев С.В.*

Спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців) [1].

Поряд із спадкуванням прав та обов'язків за законом, законодавством України передбачено можливість спадкування за заповітом. З прийняттям Цивільного кодексу України у регулюванні майнових праввідносин громадян на випадок смерті з'явився новий правовий інститут – заповіт по дружжя [2].

Законодавством передбачено, що подружжя має право скласти спільний заповіт щодо майна, яке належить йому на праві спільної сумісної власності [3]. Спільна сумісна власність це – майно, придбане подружжям під час шлюбу, якщо інше не передбачено законом або шлюбним договором, а також майно придбане в результаті спільної праці членів сім'ї, якщо інше не передбачено письмовою угодою між ними. Майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу). Вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, а отже і предметом заповіту [4].

Особливістю спільного заповіту є те, що після смерті одного з подружжя цей заповіт змінювати вже не можна. Кожен з подружжя має

право відмовитися від спільного заповіту лише за життя обох, при цьому така відмова підлягає нотаріальному посвідченню [5].

У разі складення спільного заповіту частка у праві спільної сумісної власності після смерті одного з подружжя переходить до другого з подружжя, який його пережив, і нотаріус накладає заборону відчуження майна, зазначеного у ньому [6].

Згідно із Законом України «Про нотаріат» ця нотаріальна дія може вчинятися лише державними нотаріусами, а в населених пунктах, де немає державних нотаріусів, посадовими особами виконавчих комітетів сільських, селищних, міських рад [7].

У разі смерті останнього з подружжя право на спадкування мають особи, визначені подружжям у заповіті. А заборона відчуження успадкованого майна нотаріусом знімається при одержанні повідомлення про смерть другого з подружжя (на підставі свідоцтва органу цивільного стану про смерть), що склали спільний заповіт.

Судова практика України на даний час є досить об'ємною та свідчить про те, що подружжя, які складають спільний заповіт, не до кінця розуміють правову суть та наслідки цього інституту спадкового права і його ефективності для того з них, хто пережив другого з подружжя [8].

Беручи до уваги все вищевикладене, ми дійшли до наступних висновків.

Перевагами заповіту подружжя є те, що: 1) майно, яке було спільною сумісною власністю, спадкується тією особою, яка була обрана за домовленістю подружжя; 2) той з подружжя, який пережив, продовжує жити у звичному для нього майновому середовищі.

Проте дану новелу Цивільного законодавства України, навряд чи можна назвати вдалою за наступних підстав:

– зазвичай, подружжя володіє не лише спільним сумісним майном, а й певним майном, яке належить йому на праві приватної власності;

– діюча редакція статті, яка передбачає складення спільного заповіту подружжям, порушує принцип відкликання (скасування) заповіту, що не може вважатися допустимим;

– Конструкція статті 1243 Цивільного кодексу України передбачає, що після смерті одного із подружжя частка у праві спільної сумісної власності переходить до другого з подружжя, який його пережив, та нотаріус накладає заборону відчуження майна, зазначеного в заповіті;

– законодавчо невізначеною залишається доля спадкового майна, на яке було складено спільний заповіт подружжя, після смерті одного з подружжя і накладення на майно заборони, відповідно до вимог ЦК України, якщо особа, яка призначена спадкоємцем у спільному заповіті, також помирає;

–законодавець не дає прямої відповіді, які правові наслідки настануть у випадках, коли після смерті одного з подружжя, шлюб буде визнано недійсним [9].

Отже, закріплення в цивільному законодавстві заповіту подружжя дало можливість забезпечити гарантії недоторканості майна зазначеного в заповіті для обох з подружжя, а також для особи, яка вказана заповідачами. Це також сприяє покращенню родинних відносин та зміцненню інституту сім'ї. Але, в той же час, маючи бажання скласти спільний заповіт подружжя має бути достатньо обізнаним і про його недоліки, які ми вказали вище і які, в найближчий час, сподіваємося, будуть усунені. Тому в нотаріальній практиці на сьогоднішній день склалася ситуація, коли заповіти подружжя практично не посвідчуються, а посвідчуються найрізноманітніші заповіти від кожного з подружжя окремо.

Список використаних джерел:

- 1.Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 435-IV.
- 2.Цивільне право України. Загальна частина: підручник / за ред. І.А. Бірюкова, Ю.О. Заїки. – К.: КНТ, 2006.
- 3.Цивільне право : підручник : у 2 т. / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, Т. І. Бєгова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – Х. : Право, 2011. – Т. 1. – 656 с.
- 4.Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. / За відповід. ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. - К., 2005.
- 5.Цивільне право України: підручник / Є.О. Харитонов, Н.О. Саниахметова. – К.: Істина, 2003.
- 6.Заїка Ю.О. Заповіт подружжя// Право України - 2004 - №4.
- 7.Про нотаріат: закон України від 02 вересня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 3425-ХІІ.
- 8.Дякович М.М. Заповіт подружжя: правове регулювання та аналіз судової практики [Електронний ресурс] / М.М. Дякович. – Режим доступу : <http://mim.com.ua/publikaciyi/1-publikaciyi/32-2010-12-29-16-41-32>.
- 9.Панчишина С.С. Заповіт подружжя – новела цивільного законодавства України [Електронний ресурс] / С.С. Панчишина. – Режим доступу : <http://my-notary.info/informacia/statt/zapov.html>.

СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ З УМОВОЮ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

Савельєв Д.А., курсант юридичного факультету Інституту кримінально-виконавчої служби НАВС
Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, старший викладач кафедри загально-юридичних дисциплін Інституту кримінально-виконавчої служби НАВС *Сергєєва С.М.*

Спадкування за заповітом є пріоритетною підставою спадкування. Про це свідчить ст. 1217 Цивільного кодексу України, в якій спадкування за заповітом стоїть на першому місці порівняно зі спадкуванням за законом. Нині існує необхідність подальшого

прогнозування необхідних змін у законодавстві, що істотно підвищить ефективність правових гарантій здійснення права на спадщину.

Серед найбільш яскравих досліджень вітчизняних науковців щодо питань особливостей спадкування за заповітом, слід відмітити праці Є.О. Рябокони, С.Я. Фурси, Є.І. Фурси, Ю.О. Заїки, Є.О. Харитонова, Р.О. Стефанчука, Спасибо-Фатєєвої та ін. Зауважимо, що великий інтерес вчених до питань спадкового права природний, адже у процесі свого життя людина накопичує певну кількість матеріальних благ і цінностей, якими вона бажає задовольнити не тільки свої потреби, а й потреби рідних та близьких.

Як зазначає Р. Закіров, сьогодні кожний третій громадянин, який звертається за професійною юридичною підтримкою, цікавиться питаннями спадкового права [1, 18]. О.В. Кутузов вважає, що помітним стає суттєве зростання кількості виданих свідоцтв про право на спадщину та посвідчених нотаріусами заповітів [2, 22]. Використання заповіту як способу розпорядження на випадок смерті зростає в зв'язку з усуненням обмежень щодо видів майна, що знаходиться у власності громадян та розширенням свободи заповіту, підкреслює О.О. Бичківський [3, 85]. Деякі вітчизняні дослідники також стверджують про пріоритетність норм про спадкування за заповітом перед спадкуванням за законом, що впливає не тільки з формального розташування норм про спадкування за заповітом перед нормами про спадкування за законом, а й з цілої низки норм книги VI ЦК України, які, зокрема, запроваджують нові види заповітів, раніше невідомі законодавству України (секретний заповіт, заповіт з умовою, спільний заповіт подружжя), істотно зменшують застосування випадків обмеження принципу свободи заповіту, зменшуючи суб'єктний склад та обсяг права на обов'язкову частку у спадщині [3; 5; 6; 7].

Сутність заповіту з умовою полягає в тому, що спадкодавець в тексті заповіту має право визначити умову, настання якої (в тому числі і шляхом виконання її спадкоємцем) є підставою для виникнення у спадкоємця за заповітом права на спадкування. Відповідно до ст. 1242 Цивільного кодексу України заповідач може обумовити виникнення прав на спадкування в особи, призначеної у заповіті, наявністю певної умови, як пов'язаної, так і не пов'язаної з її поведінкою (проживання у певному місці, народження дитини тощо).

Умова у заповіті як юридичний факт має бути: визначеною за змістом; правомірною, що прямо випливає зі змісту ч.2 ст. 1242 ЦК України; та здійсненою [4]. Умова в заповіті може стосуватися як спадкування в цілому (наприклад, призначений єдиний спадкоємець, настання права спадкування якого обумовлено наявністю певної умови), так і торкатися тільки одного або кількох з призначених спадкоємців (наприклад, спадкоємцями за заповітом призначені три особи, проте тільки у одній з них виникнення права на спадкування обумовлено настанням умови).

Умова, зазначена в заповіті, зберігає свою силу і продовжує обумовлювати виникнення права на спадкування, якщо тільки на день смерті спадкодавця вона не виконана, не досягнута, не втратила своє значення, тобто, на час відкриття спадщини має зберігатися теоретична можливість настання даної умови. В протилежному випадку умова в заповіті втрачає своє значення і спадщина відкривається на користь спадкоємця за заповітом без умови. Умова, визначена у заповіті, є нікчемною, якщо вона суперечить закону або моральним засадам суспільства. Нікчемність умови, тобто абсолютна її недійсність з моменту вчинення заповіту, має місце тоді, коли умова суперечить закону (наприклад, зазначення про необхідність вчинення спадкоємцем протиправних дій) або моральним засадам суспільства (наприклад, зобов'язання спадкоємця взяти шлюб з чітко визначеною особою).

Приблизний відкритий перелік умов, які можуть міститися у заповіті, закріплений в абзаці першому ч. 1 ст. 1242 Цивільного кодексу – наявність інших спадкоємців, проживання в певному місці, народження дитини, здобуття освіти тощо. Перша з них не пов'язана з поведінкою спадкоємця, три інших – пов'язані [4].

Звертаємо увагу на те, що існування умови заповіту не завжди можна підтвердити документально. Це стосується, передусім, поведінки спадкоємця (наприклад, припинення аморального способу життя). В такому разі спадкоємець має звернутися до суду із заявою про встановлення факту, що має юридичне значення. Суд розглядатиме таку заяву в порядку окремого провадження і рішення суду з цієї справи надається нотаріусові.

Згідно закону спадкоємець не має права вимагати визнання умови недійсною на тій підставі, що настання умови від нього не залежало. Навіть у випадку, коли спадкоємець спрямовує усі зусилля на виконання умови, але не може досягти бажаних результатів, право на спадкування у нього не виникає.

Слід відмітити, що умову в заповіті слід відрізнити від інших заповідальних розпоряджень, зокрема, заповідального відказу. Різниця між ними полягає в тому, що заповідальний відказ, на відміну від умови у заповіті, не впливає на виникнення у спадкоємця права на спадщину, а лише породжує зобов'язальне правовідношення між відказоодержувачем (кредитором) та спадкоємцем (боржником). Умову у заповіті можна розглядати як вид заповідального розпорядження і одночасно як одну з підстав виникнення відповідного правовідношення (юридичний факт).

Умова може бути встановлена у секретному заповіті, який посвідчується нотаріусом без ознайомлення з його змістом (ст. 1249 ЦК України). Крім того, не має законодавчих перешкод встановити умову у заповіті, посвідченому посадовою, службовою особою органу місцевого самоврядування (ст. 1251 ЦК України) або іншою посадовою,

службовою особою (ст. 1252 ЦК України), які не мають відповідної кваліфікації [4].

Таким чином, у нотаріуса не завжди є можливість перевірити відповідність умови заповіту як до вимог чинного законодавства, так і до моральних засад суспільства. А відтак, посвідчуючи заповіт, нотаріус повинен обов'язково роз'яснити заповідачеві, що заповіт має бути складений таким чином, аби розпорядження заповідача не викликало незрозумілостей чи суперечок після відкриття спадщини [8; 9].

У разі, коли умова заповіту викладена нечітко або незрозуміло, може виникнути необхідність її тлумачення після відкриття спадщини. Згідно зі ст. 1256 ЦК України тлумачення заповіту може бути здійснене після відкриття спадщини власне спадкоємцем. У разі спору між спадкоємцями тлумачення заповіту проводиться у судовому порядку відповідно до ст. 213 ЦК України.

Тлумачення, незалежно від того, ким воно здійснюється, не повинно змінювати суті волі заповідача, тобто підміняти собою сам заповіт. Суб'єкт тлумачення не може перебирати на себе право власника щодо розпорядження своїм майном на випадок смерті. Тлумачення заповіту є лише інструментом з'ясування волі заповідача після його смерті (оголошення померлим). Відтак, спадкоємці або суд, здійснюючи тлумачення заповіту, мусять не виходити за межі цього процесу та не мають права змінювати (доповнювати) умову заповіту. Останнє має наслідком спотворення волі заповідача та використання механізму тлумачення у власних цілях, відмінних від цілей його встановлення.

Список використаних джерел:

1. Закиров Р.Ю. Наследование по завещанию по российскому гражданскому праву: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Закиров Радик Юрьевич. – Казань, 2005. – 205 с.
2. Кутузов О.В. Наследование по завещанию в гражданском праве Российской Федерации: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Кутузов Олег Владимирович. – М., 2008. – 219 с.
3. Бичківський О.О. Окремі питання спадкування за заповітом за законодавством України та іноземних держав. – Вісник Запорізького національного університету. – № 1. – 2011. – С. 84-91.
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 435-IV.
5. Заїка Ю.О. Проблеми, що виникають при застосуванні спадкового законодавства // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 3. – С.30-35
6. Заїка Ю.О. Спадкове право в Україні: Становлення і розвиток: [монографія] 2-ге вид. / Заїка Ю.О. – К.: КНТ, 2007. – 288 с.
7. Спадкове право: Нотаріат. Адвокатура. Суд. / С.Я. Фурса, Є.І. Фурса, О.М. Клименко та ін.; за заг. ред. С.Я. Фурси. – К.: Видавель Фурса С.Я., 2007. – 1216 с.
8. Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Затв. наказом М-ва юстиції України № 20/5 від 03.03.2004 // Офіц. вісн. України. – 2004. – № 10. – Ст. 639.
9. Методичні рекомендації щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із життям заходів щодо охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя : Схвалено рішенням Науково-експертної ради з питань нотаріату при Міністерстві юстиції України від 29.01.2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/18563>

ВСТУП У СПАДЩИНУ ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Назаренко О.В., курсант юридичного факультету Інституту кримінально-виконавчої служби НАВС

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри загально-юридичних дисциплін Інституту кримінально-виконавчої служби НАВС *Губарев С.В.*

На сьогоднішній день питання спадкування особами, що перебувають у місцях позбавлення волі є актуальним та складним. Особи які відбувають ув'язнення нерідко зустрічаються з питанням щодо спадкування так як вони не наділені повною цивільною дієздатністю та не можуть в повній мірі представляти свої інтереси, тому виникають колізії що до врегулювання даного питання.

Відносини, пов'язані з оформленням спадщини, регулюються нормами Цивільного кодексу України, законів України «Про нотаріат», «Про міжнародне приватне право», Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 року №296/5.

Що ж таке спадщина? Спадщина – це майно, яке переходить в порядку спадкування. Спадщина складається із сукупності майнових прав та обов'язків померлого громадянина, які згідно з чинним законодавством можуть переходити у порядку спадкування до іншої особи. Іноді спадщину називають спадковою масою або спадковим майном [1,62].

До складу спадщини не належать:

- особисті немайнові права (честь, гідність, ділова репутація, право на участь у товариствах; членство в об'єднаннях тощо);
- права та обов'язки, нерозривно пов'язані із особою (обов'язок підрядника виконати роботу, право на отримання аліментів);
- права та обов'язки, спадкування яких не дозволяється законом (речі, на які поширюється особливий правовий режим).

За чинним законодавством прийняти спадок можна трьома способами:

- спадкоємці вважаються такими, що прийняли спадок, якщо вони подали нотаріусові заяви про прийняття спадку;
- якщо спадкоємці на момент смерті спадкодавця постійно проживали разом з ним;
- якщо спадкоємці є малолітніми, неповнолітніми, недієздатними особами, а також особами, цивільна дієздатність яких обмежена.

Видача свідоцтва про право на спадщину за загальним правилом проводиться нотаріусом після закінчення шести місяців з часу відкриття спадщини. Процесуальний строк у шість місяців встановлюється для

того, щоб нотаріус у достатній мірі зумів перевірити всі підстави для видачі спадкоємцям свідоцтва про право на спадщину:

- встановити факт смерті спадкодавця;
- час і місце відкриття спадщини;
- наявність спадкового майна то відсутність обтяжень його боргом;
- визначення кола спадкоємців (за законом і за заповітом);
- визначення частки спадкового майна, яка належить кожному із спадкоємців.

Право на спадкування мають особи, визначені у заповіті [2].

Відповідно до частини третьої статті 1223 Кодексу, право на спадкування виникає у день відкриття спадщини. Спадкоємець за законом має право прийняти спадщину, відмовитися від прийняття спадщини або не прийняти її [3].

Відповідно до частини першої статті 1270 Кодексу, для прийняття спадщини, з метою виявлення всіх можливих спадкоємців померлого, встановлено шестимісячний строк, який починається з моменту смерті спадкодавця. У зазначений термін особа, яка є спадкоємцем, має подати нотаріусу за місцем відкриття спадщини відповідну заяву [3].

Стосовно до осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі за скоєний злочин, необхідно відзначити, що вони як і раніше залишаються учасниками цивільних правовідносин.

За чинним законодавством встановлено строк протягом шести місяців з дня смерті спадкодавця щоб прийняти спадщину. В іншому випадку термін прийняття спадщини буде вважатися пропущеним. Що ж робити людям які відбувають покарання у місцях позбавлення волі? Як їм вчинити в даній ситуації? У разі якщо спадкоємець - засуджений, який перебуває в місцях позбавлення волі, все ж вирішив вступити в майнові права і обов'язки спадкодавця, здійснення права спадкування можливе в наступних формах.

Перша форма - особисте вступ у спадщину в термін, відведений законодавцем, якщо в цей період (6 місяців з дня відкриття) засуджений звільняється з виправної установи. У цілому перелік підстав звільнення від покарання закріплений кримінальним та кримінально-виконавчим законодавством. До таких належать:

1. відбуття строку покарання, призначеного за вироком суду;
2. помилування;
3. акт амністії;
4. скасування вироку;
5. хвороба;
6. дострокове звільнення;
7. надання відстрочки відбування вагітним жінкам і жінкам, які мають малолітніх дітей;
8. заміна покарання більш м'яким;
9. умовно-дострокове звільнення.

Друга форма відображає можливість вступу в спадщину засудженим особисто, якщо останньому за наявності виняткових

обставин представлено короткострокову відпустку. До заяви про дозвіл короткострокового виїзду повинні бути додані або довідка органів охорони здоров'я про смерть спадкодавця, засвідчена органом внутрішніх справ, або свідоцтво про смерть спадкодавця. .

Спадкоємець буде вважатися фактично прийнятим спадщину, якщо він надав нотаріусу докази вступу у володіння або користування майном спадкодавця.

Крім фактичного прийняття можливо також звернення із заявою до нотаріуса або уповноваженій посадовій особі за місцем відкриття спадщини, яким за загальним правилом вважається останнє місце проживання спадкодавця. Якщо воно невідоме, що вкрай рідко, місцем відкриття є місце знаходження майна.

Третя форма представляє собою подачу заяви спадкоємцем, які перебувають в місцях позбавлення волі, поштою. При цьому підпис спадкодавця може бути посвідчений начальником відповідної виправної установи.

Четверта форма передбачає можливість видачі засудженим доручення третій особі на вступ у спадок. У цьому випадку довіреність також може бути посвідчена начальником відповідного місця позбавлення волі.

Отже, на сьогоднішній день маємо підстави сподіватися, що активізація цих досліджень і практичне втілення новацій сприятимуть піднесенню спадкування засудженими на якісно новий рівень ефективності, більш повному забезпеченню додержання конституційної правозаконності у даній сфері суспільних відносин.

Список використаних джерел:

1. Заїка Ю.О. Українське цивільне право //Навчальний посібник. – 2005. – С.176.
2. Вступ у Спадщину в Україні. Оформлення Спадщини. Визнання недійсним свідоцтва про право на спадщину. Усунення від права на спадкування. http://www.chumak.vn.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=178:2013-11-19-08-14-11&lang=uk
3. Цивільний кодекс України <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СКЛАДАННЯ СЕКРЕТНОГО ЗАПОВІТУ

Шадчинєв А.О., студент ННІПП НА ВС

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін ННІПП НА ВС *Залізняк В.А.*

У ч. 1 ст. 1249 Цивільного кодексу України (далі - ЦК) закріплено новелу правового регулювання спадкування за заповітом - секретний заповіт. Зважаючи на певну неадаптованість до вітчизняних правових традицій, він не отримав широкого застосування на практиці. Попри загалом схвальну ідею законодавця щодо розширення прав за рахунок надання до додаткових гарантій збереження таємниці заповіту, даний інститут не позбавлений недоліків.

Передусім проблематичною у контексті чинного ЦК видається можливість вчинення секретного заповіту особою, яка у зв'язку з хворобою або фізичною вадою не може або не вміє писати. У ч. 4 ст. 207 ЦК записано: «Якщо фізична особа у зв'язку з хворобою або фізичною вадою не може підписатися власноручно, за її дорученням текст правочину у її присутності підписує інша особа». Причому підпис іншої особи на тексті правочину, що посвідчується нотаріально, повинен бути засвідчений нотаріусом із зазначенням причин неможливості його самостійного підписання [1].

Специфіка секретного заповіту, зрозуміло, значно ускладнює застосування даних вимог. Перш за все, одним із складних теоретико-прикладних питань є можливість підписання тексту секретного заповіту іншою особою. Власне, правова природа даного заповідального розпорядження таку можливість виключає. Втім, у правильності даного висновку засумніватися змушують ряд положень чинного законодавства.

По-перше, за змістом ст. 1249 ЦК «секретність» заповіту полягає в неможливості нотаріуса (виділено нами. — М. С.) дізнатися про зміст посмертних розпоряджень спадкодавця [1]. Проте збереження таємниці вчинюваних нотаріальних дій - професійний обов'язок нотаріуса. На недоречність даного нормативного положення вказує Ю.О. Заїка [2, с. 44].

Натомість сутнісне призначення секретного заповіту у тих правових системах, де він передбачений, - не допустити ознайомлення з ним будь-якої особи. Для прикладу, ст. 1126 ЦК РФ надає заповідачу право «скласти заповіт, не надаючи при цьому іншим особам, в тому числі нотаріусу, можливості ознайомитися з його змістом (закритий заповіт)» [3].

Природно, передбачити ефективний механізм контролю у таких випадках неможливо, а тому вітчизняний законодавець де-юре не виключає ситуації, коли зміст секретного заповіту буде відомий і іншим (крім нотаріуса) особам. Таким чином, складається враження, що спадкодавець на власний розсуд визначає «ступінь таємності» секретного заповіту. Підтвердження правильності даного висновку, з нашої позиції, можна вважати відсутність нормативних положень щодо будь-яких наслідків ознайомлення зі змістом заповіту, наприклад, родичів заповідача.

По-друге, суттєвим є те, що ні ЦК, ні Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України [4] не містять чіткої позиції щодо обов'язковості складання ологографічного (власноручного) секретного заповіту. Так, російське цивільне законодавство (ст. 1126) зобов'язує дотримуватися даної вимоги під загрозою недійсності закритого заповіту [3]. Відтак закономірно виникає питання: чи допускається складення секретного заповіту машинописним способом? По суті, індиферентне ставлення вітчизняного законодавця до даної проблеми не мало б вагомої юридичної значимості, якби не спірні питання, що можуть виникнути на практиці. Зрозуміло, в умовах складення тексту заповіту не у присутності нотаріуса значно

зменшується можливість довести авторство заповідача, а надто тоді, коли останній при цьому послуговується лише технічними засобами. За таких умов пропонується передбачити можливість складення заповіту у формі відео- чи звукозапису в якості винятку для осіб з обмеженими фізичними можливостями [5, с. 153].

Нарешті, відкритим залишається питання стосовно правової природи секретного заповіту. Зокрема, Юрій Олександрович Заїка доводить, що укладання секретного заповіту спростовує імперативну вимогу щодо нотаріальної форми заповіту, оскільки нотаріус вчиняє посвідчувальний напис на конверті, який передається йому на зберігання, відтак, - не посвідчує правочин, а вчиняє нотаріальну дію, суть якої полягає лише в прийманні на зберігання документу, тобто, фактично законодавець визнає дійсними заповіти, складені у простій письмовій формі [6, с. 14].

Погоджуючись із даним твердженням, ми приходимо до висновку, що нотаріальне засвідчення підпису сторонньої особи на тексті секретного заповіту зовсім необов'язкове. А за умови, коли буквально тлумачення чинного законодавства дає підстави для розуміння секретності виключно як збереження в таємниці лише від нотаріуса, не виключає машинописної форми секретного заповіту, з моєї точки зору, немає достатнього юридичного підґрунтя для обмеження в реалізації власної тестаментоздатності (у частині права на секретний заповіт) особами, які у зв'язку з хворобою або фізичною вадою не можуть або не вміють писати.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року ? 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – ?? 40-44. – ст. 356.
2. Заїка Ю. О. Посвідчення «Секретного заповіту» / Юрій Заїка // Підприємництво, господарство і право. – 2002. - ? 1. - С. 42-47.
3. Гражданский кодекс Российской Федерации. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pda.arbitr.ru/law/docs/10064072-095.htm>.
4. Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджена Наказом Міністерства юстиції України від 03.03.2004 ? 20/5 // Офіційний вісник України. – 2004. – ? 15.
5. Рябокунь Є. О Проблеми правового регулювання інституту секретних заповітів з новим Цивільним кодексом України / Євген Рябокунь // Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. Юридичні науки. – 2004. - ? 56-59. – С. 151-154.
6. Заїка Ю. О. Становлення і розвиток спадкового права України: автореф. дис. на здобуття наук ступеня д-ра юрид. наук: спец. 12.00.03 – «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Ю. О. Заїка. – К., 2007. – 25 с.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАПОВІТУ З УМОВОЮ

Чухно О.Є., студент ННПП НАВС

Науковий керівник: викладач кафедри цивільно-правових дисциплін ННПП НАВС *Волківська Т.Ф.*

Актуальність обраної теми зумовлена становищем спадкового законодавства України в контексті, що стосується спадкування за

заповітом, з умовою, зокрема. Комплексний аналіз ст. 1242 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України) дає базисне розуміння даного роду правовідносин, що виникають при укладенні останнього. Наразі, доцільно зазначити, що законодавством чітко не передбачено відповідну правову регламентацію даного роду правочину.

Сутність правовідносин, на основі яких лежить дана гіпотеза становить комплекс прав заповідача відносно особи, котра зазначена у такому заповіті. Особливий правовий статус обумовлений умовою, виконання якої тягне виникнення спадкових прав у особи, котра передбачена у заповіті безпосередньо на час відкриття спадщини.

Норма права, що закріплює розглянутий правочин, поділяє умови на два види. Сутність перших обумовлена, безпосередньо, поведінкою особи, ідеєю других є свідоме досягнення певного результату без усвідомлення можливості отримання права на спадкування, тобто ті, котрі не пов'язані з поведінкою особи. Серед імовірних випадків задля яких укладається даний заповіт, законодавець акцентує увагу на наступних, зокрема наявність інших спадкоємців, проживання у певному місці, народження дитини, здобуття освіти тощо. Даний перелік не є вичерпним, однак зазначається, що умова, яка лежить в основі даного правочину не повинна суперечити закону або моральним засадам суспільства. Якщо стосовно закону питання не виникає, то стосовно моральних засад суспільства як досить абстрактної категорії, котра недостатнім чином врегульована з боку держави, не через прогалини в системі законодавства, а через внутрішні переконання кожного індивіда, зокрема, виникає дискусійне питання щодо можливості визнання такого заповіту недійсним та передачі спадкової маси особі, права якої порушені.

Доцільним є також зазначення того факту, що такий вид заповіту, передусім покликаний для стимулювання поведінки особи — спадкоємця, за ради певного блага, а не всупереч їх інтересів.

Вважаю за недоцільне встановлення обмеження з боку законодавства у частині моменту виконання умови зазначеної у такому заповіті. На обґрунтування зазначеного вважаю за необхідне спрямувати увагу на тому, що строк виконання умови, котра може мати місце не в усіх випадках є таким, що достатньо швидко досягається без урахування сил і засобів, покладених на його наближення. Наприклад, строк здобуття вищої освіти — 5 років, народження дитини — 9 місяців. Однак, формальним виконанням умови визначеної в заповіті є той факт, що вона мусить існувати на час відкриття спадщини, тобто момент її настання також пов'язаний зі смертю особи заповідача, або оголошення його померлим. Виходячи з цього, виникає правова колізія стосовно можливості досягнення тої умови, на яку вказує заповідач у розумний строк, а отже, питання стосовно доцільності укладення в такому випадку, з недостатнім врегулювання часових рамок, правочин, з самого початку є недоцільним.

Американський космонавт Нейл Армстронг, який 21 червня 1969 р. вперше в історії людства висадився на поверхні Місяця, несподівано став спадкоємцем за заповітом, що був складений ще в 1891 р. палкою прихильницею французького письменника Жюль Верна. Умовою отримання спадщини було: «зробити перший крок на поверхні небесного тіла» [2].

У 1908 р. німецький любитель математики Вольфскель заповів 100 000 марок тому, хто доведе теорему Ферма [2].

Виходячи з прикладів, що наведені, українське законодавство не дає можливості в жодному випадку скласти заповіт з умовою, котрий передбачав би настання умови навіть після смерті особи, а також без визначення конкретно обумовленої особи, а відтак говорити про стимулювання всього суспільства окрім конкретно визначеної групи людей в чітких інтересах відбивається воля заповідача, є недоцільним.

Отже, як висновок, варто зазначити, що усунення зазначених недоліків, зможе стимулювати не лише конкретне коло суб'єктів, а й суспільство в цілому, а ефект — благо, зможе мати більш ширшу сферу дії, що в перспективі змінить наше суспільство на краще.

Список використаних джерел:

1. Цивільний Кодекс України: від 16 січня 2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України – 2003. – № 40 – №44 – С. 356.
2. Заїка Ю.О. Українське цивільне право. Навч. посіб. — К. Істина, — 2008.

ПОНЯТТЯ СПАДКУВАННЯ. СПАДЩИНА

Юсіфлі Б.Т.о., студент ННПП НАВС

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін ННПП НАВС *Залізняка В.А.*

Спадкове право як підгалузь цивільного права становить собою сукупність встановлених державою правових норм, які регламентують порядок та умови переходу майнових прав та обов'язків померлого громадянина до інших осіб.

Право спадкування тісно пов'язане з правом власності, оскільки спадкування є одним із найпоширеніших засобів набуття права власності і слугує охороні цього права.

Спадкове правонаступництво виникає після смерті особи, яку називають спадкодавцем, і встановлюється на користь спадкоємця.

Спадкоємці — це особи, які набувають право на спадщину, тобто фізичні особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за життя спадкодавця і народилися після відкриття спадщини. Спадкоємцями можуть виступати юридичні особи, держава.

Спадкування становить універсальну правонаступність. Саме в спадкуванні яскраво виявляється така особливість універсального правонаступництва, як одночасність переходу до правонаступника всіх прав та обов'язків, які належали правопопереднику.

Спадкування здійснюється на певних засадах. Серед принципів спадкового права слід назвати такі:

- 1) свобода волевиявлення спадкодавця і спадкоємця;
- 2) універсальність спадкового правонаступництва;
- 3) родинно-сімейний характер спадкування;
- 4) послідовність закликання до спадщини при спадкуванні за законом;
- 5) рівність спадкових часток при спадкуванні за законом;
- 6) державно-правовий захист непрацездатних родичів та членів сім'ї спадкодавця;

Спадщина — це майно, яке переходить в порядку спадкування. Спадщина складається із сукупності майнових прав та обов'язків померлого громадянина, які згідно з чинним законодавством можуть переходити у порядку спадкування до іншої особи. Іноді спадщину називають спадковою масою або спадковим майном.

До складу спадщини не належать:

- особисті немайнові права (честь, гідність, ділова репутація, право на участь у товариствах; членство в об'єднаннях тощо);
- права та обов'язки, нерозривно пов'язані із особою (обов'язок підрядника виконати роботу, право на отримання аліментів);
- права та обов'язки, спадкування яких не дозволяється законом (речі, на які поширюється особливий правовий режим, наприклад, морські кортики, які підлягають здачі в військ-комісаріати).

Спадщина складається, як правило, із права приватної власності померлого громадянина на різне майно (будинок, земельну ділянку, транспортні засоби, домашні речі).

Крім права приватної власності, до складу спадщини можуть належати й інші права померлого громадянина:

- право на одержання сум заробітної плати, пенсії, стипендії, аліментів, інших соціальних виплат, які належали спадкодавцеві, але не були отримані ним за життя;
- право на одержання страхових виплат, якщо в договорі страхування не був визначений вигодонабувач;
- право на відшкодування збитків, завданих спадкодавцю в договірних відносинах;
- право на стягнення неустойки та на відшкодування моральної шкоди, які були присуджені спадкодавцю за життя, та ін.

До спадкоємців переходять не лише права, а й обов'язки померлого: відшкодувати шкоду, яка була завдана спадкодавцем іншій особі; відшкодувати моральну шкоду, яка була присуджена за життя спадкодавця; повернути борги тощо.

Список використаних джерел:

- 1 Цивільний кодекс України: Коментар. Видання друге. — Х.: ТОВ «Одіссей», 2004. — С. 800.
- 2 Права человека. Процедура подачи и рассмотрения жалоб / Изложение фактов № 7. — Женева: ООН, 2002. - С. 12-15.
- 3 Цивільний кодекс України: Коментар. Видання друге. — Х.: ТОВ «Одіссей», 2004. — С.814.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДЕЯКИХ НОРМ СПАДКОВОГО ПРАВА

Ходзінська О.Ю., студент ННПП НАВС

Науковий керівник: викладач кафедри цивільно-правових дисциплін ННПП НАВС *Волківська Т.Ф.*

Спадкові правовідносини є одними з найстаріших правовідносин та мають багату історію становлення та розвитку. Вони є одними з найпоширеніших в практичному аспекті, оскільки кожна людина рано чи пізно стає їх учасником, тому питання відносно вдосконалення спадкового законодавства є актуальним завжди. Спадкові відносини регулюються Цивільним кодексом України, Законом України «Про нотаріат», Законом України «Про міжнародне приватне право», іншими законами, а також прийнятими відповідно до них підзаконними нормативно-правовими актами. Проаналізувавши відповідні джерела, я загострила свою увагу на деяких моментах, які, можливо, якщо не акцентувати на них увагу, можуть залишитися недоторканими, але я вважаю, що вони є досить важливі, особливо в наш час, — коли відбувається багато змін в суспільстві та в майже в усіх сферах суспільного життя [3].

Першим питанням, яке мене зацікавило, а точніше відсутність його, стало: встановлення особливостей складання заповіту особою, що знаходиться в надзвичайних обставинах, тобто в становищі, в якому її життю загрожує небезпека, і в силу цих обставин вона не може скласти заповіт. В Цивільному кодексі дана норма ніяк не закріплена, проте, вважаю, що вона таки має існувати [2]. На практиці, нерідко бувають ситуації, коли особа, яка знаходиться в надзвичайних обставинах не може, просто не має можливості скласти заповіт відповідно до правил встановлених статтею 1247 Цивільного кодексу України. Але при введенні данної норми, особа матиме змогу скласти заповіт в простій письмовій формі, за умови підпису цього заповіту не менш як двома свідками. Також необхідним є закріпити умови визнання недійсним такого заповіту, а саме: заповіт, складений при вищезазначених умовах, повинен втрачати свою юридичну силу, якщо заповідач, в місячний термін після припинення дії цих обставин, не скористається можливістю скласти заповіт в загальному порядку. Звісно, що це питання потребує більш детальної розробки, адже завжди існують люди, які прагнуть наживи і використовують цю норму «під себе». Аргументуючи свій інтерес до цього питання, хочу додати, що є люди, які, саме в цілу цих надзвичайних обставин, не матимуть змоги здійснити свою волю, розпорядитися власністю; є особи, які не мають родичів взагалі і маючи право на складання такого заповіту, вони збережуть своє право написати заповіт, і зберегти своє майно від відчуження його державою [3]. Мінімумально, це збереже нерви та здоров'я спадкоємців, максимумально – це є новим кроком, є вдосконаленням та реформування системи в цілому.

Якщо ж такі ця норма трансформується в ЦКУ, то як її розробку, враховуючи динаміку нашого життя, можна запропонувати, можливість написання заповіту в будь якому місці, чи то за кордоном (хоча і там він може бути посвідчений посадовими особами консульських установ України) чи то десь на відпочинку або особа просто не захоче йти в нотаріальну контору, наступним кроком буде реєстрація його в електронному реєстрі і останнє - посвідчити електронним підписом. Далі ж, якщо буде існувати такий реєстр, нотаріуси матимуть змогу перевіряти його за відсутності особи. Це збереже час та гроші. Цю процедуру можна втілити й щодо отримання спадку, зберегти себе від простоювання в чергах не однієї інстанції. Наразі це є лише ідеєю, проте...

Друга норма міститься в статті 1224 ЦК України, де встановлено коло «негідних» спадкоємців, тобто осіб, які усуваються від спадкування за законом чи за рішенням суду за певні дії чи бездіяльність [1]. Але даний перелік, я вважаю, досить спірним, оскільки він є завузьким. Вказується, що не мають права на спадкування особи, які умисно позбавили життя спадкодавця чи будь-кого з можливих спадкоємців або вчинили замах на їхнє життя. Чи не є доцільнішим розширити перелік підстав усунення від спадкування за вчинення проти них злочину. Адже випадки вчинення й інших злочинів (умисне тяжке тілесне ушкодження, доведення до самогубства тощо) є не просто можливими, а є реальними випадками, які зустрічаються дуже часто. За своєю суспільною небезпекою і аморальністю вони майже наближаються до умисного позбавлення життя спадкодавця чи будь-кого з можливих спадкоємців або замаху на такий злочин. Доцільність розширення такого переліку обумовлюється тим, що якщо спадкодавець все ж таки побажає заповісти майно особам, які скоїли такі діяння, у нього є право заповіту.

Також одним із проблемних аспектів, я вважаю, регулювання заповіту з умовою. У статті 1242 ЦК України встановлено, що заповідач може обумовити виникнення права на спадкування у особи, яка призначена у заповіті, наявністю певної умови, як пов'язаної, так і не пов'язаної з її поведінкою (наявність інших спадкоємців, проживання у певному місці, народження дитини, здобуття освіти тощо) [1]. На мою думку, такий заповіт за певних обставин може істотно порушити інтереси спадкоємця, його честь або гідність, і мету яку переслідував заповідач, складаючи такий заповіт. Це обумовлюється тим, що стаття 1242 ЦК України встановлює, що така умова повинна існувати на момент відкриття спадщини, а особа, призначена у такому заповіті, не має права вимагати визнання умови недійсною на тій підставі, що настання умови від неї не залежало. Як приклад, умовою спадкування було встановлено народження певною особою дитини. Але дитина народилась через дві доби після відкриття спадщини, і як наслідок така особа не має права на спадкування. Така ситуація суперечить засадам справедливості і розумності. Тому вважаю за потрібне встановлення

строку після відкриття спадщини, протягом якого така умова може настати (в межах строку прийняття спадщини) і це буде підставою для спадкування за заповітом з умовою.

Ще одне цікаве та дискусійне питання стосується написання секретних заповітів. У змісті статті 1249 ЦК України зазначено, що нотаріус при посвідченні таких заповітів не ознайомлюється з його змістом [1]. Але виникає питання доцільності встановлення такої вимоги, враховуючи той момент, що заповідачем можуть бути допущені помилки при складанні заповіту (двоякий сенс ключових слів, нечіткість викладеного тощо), оскільки заповіт може скласти людина, яка далека від знань усіх тонкощів, та не має досвіду в юриспруденції. Так, написаний власноруч секретний заповіт завжди буде незрозумілим або з порушенням норм цивільного права, і тоді він буде визнаватися недійсним. Проблема в тому, що він може бути визнаний недійсним лише за його оголошення, і таким чином заповідач вже не зможе його змінити і спадкування відбуватиметься за законом [2]. Також справи даної категорії є дуже складними для судового розгляду саме тому, що неможливо встановити реальну (справжню) волю відчужувача майна - його вже немає. В даних справах майже завжди в обох сторін немає на руках належних і беззаперечних доказів. Тож за необхідне є і вдосконалення цього моменту.

Отже, існує низка наявних проблемних і дискусійних питань в сфері спадкових правовідносин. Вирішуючи їх, потрібно обов'язково враховувати «комп'ютеризованість» сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року // *Голос України*. – 2003. - №47 – 48.
2. Закон України «Про нотаріат» від 02.09.2003 року // *ВВР*. 2003. №39.
3. Міжнародне приватне право: Навч. посібник / За ред. В.М. Гайфоронського, В.П. Жушмана. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 368 с.
4. Заїка Ю.О. Проблеми, що виникають при застосуванні спадкового законодавства // *Вісник Верховного Суду України*. – 2006. – 3. – С. 30-35.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ

Мірошниченко І.Т., студент ННІПП НАВС

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін ННІПП НАВС *Немченко С.С.*

спа — , що відповідає першим двом підставам

ном на випадок смерті.

має пріоритет же усіх держав спадкування за заповітом

Заповітом за українським законодавством є особисте розпорядження

пі заповіти поділяються на «ні» (власноруч написані, «відкриті» та «закриті» заповіти) та «спеціальні» ськові, морські та заповіти, складені іспанськими підданими в іно, так само як і заповіти, зроблені лише перед свідками (за певних обставин під час складання заповіту) [6, 244]. ні забороняється складення заповіту д н іноді врегульовують це питання по-іншому. Зокрема в Арагоні (Іспанія) допускається складання заповіту довіреною особою – одним з подружжя або третьою особою [6, 250].

Багато українських вчених вважають, щ

, з установи виконання покарань, слідчого ізолятора, лікарні, госпіталю, іншог

заповіти посвідчуються відповідними посадовими та службовими особами, переліченими у ст.1252 ЦК Укра

сними.
ни закріплює, що

ни прав неповнолітніх осіб щодо можливості вчинення заповіту та невід ни вимогам міжнародного права [2]. На необхідність зміни віку, з якого можливо вчиняти заповіт, вже зверталась увага науковців. Виваженою уявляється точка зору, висловлена І.В. Жилінковою, яка вважає, що оскільки відповідні статті

має право ро —

правових, неповнолітні особи (від 16 до 1

заяви нотаріусу..

Таким чином, законодавче врегулювання таких питань спадкування за заповітом як право на складення заповіту неповнолітніми, заповітів, прирівняних до нотаріальних, ні потребує подальшого вдосконалення, оскільки існують величезні прогалини в вітчизняному законодавстві нашої країни.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України, 2003. № 40-44, ст. 356.
2. Закон України «Про Міжнародне приватне право» 23 червня 2005 р. // Відомості Верховної Ради України, - 2005, № 32, ст. 422.
3. Васильченко В.В. Юридичні факти в динаміці спадкового правонаступництва / В.В. Васильченко // Вісник Запорізького державного університету. – 2009– С. 74–78.
4. Федерация: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Кутузов Олег Владимирович. – М., 2008. – 219 с.
5. - висновок щодо порядку змін // Спадкове право. – 2009
6. / – Запоріжжя: ЗНУ, 2011. – С. 244–247.
7. Спадкове право: Нотаріат. Адвокатура. Суд: [наук.-практ. посіб.] / [С.Я. Фурса, Є.І. Фурса, О.М. Клименко та ін.]; [за заг. ред. С.Я. Фурси]. – К.: Видавець Фурса С.Я., 2012. – 1216

СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ

Юсіфлі Б.Т.о., студент ННПП НАВС

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін ННПП НАВС *Залізняк В.А.*

Законодавець встановлює два способи (види) визначення спадкоємців та поділу спадкового майна:

- спадкування за заповітом;
- спадкування за законом.

Законодавець надає громадянину право призначити спадкоємців особисто шляхом складання заповіту.

Заповіт — це особисте розпорядження фізичної особи на випадок її смерті. Як односторонній правочин заповіт характеризується рядом специфічних ознак:

- це — односторонній правочин, він вважається дійсним після того, як заповідач у встановленому порядку і в належній формі виявить свою волю. Про складення заповіту заповідач може сповістити своїх спадкоємців чи інших заінтересованих осіб, а може і не знайомити їх із своєю останньою волею, це ніяк не впливає на дійсність заповіту;

- особливність заповіту полягає в тому, що цей правочин настільки тісно пов'язаний з особою заповідача, що виключає його складання за допомогою представника;

- заповідач може наділити своїх спадкоємців лише тими правами та обов'язками, які йому належать або будуть належати на день смерті, оскільки в іншому випадку його волю виконати неможливо;

- оскільки заповіт становить собою розпорядження заповідача на випадок смерті, то правові наслідки настануть лише за неодмінної умови — смерті заповідача. Заінтересовані особи не можуть оспорити заповіт, навіть якщо їм став відомий його зміст, оскільки заповіт вступає в силу лише після смерті заповідача.

Водночас заповіт не є умовним правочиним. Та обставина, що він вступає в силу лише за наявності певного складу юридичних фактів, є основним положенням такого правочину, а не додатковою обставиною, від якої він буде залежати. Умовою є певна обставина, яка може настати, а може і не настати. Смерть людини неминуча, невідомий лише момент смерті.

В заповіті зазначаються місце і час його укладення, він підписується особисто заповідачем. Якщо громадянин внаслідок фізичної вади, хвороби або з інших поважних причин не може власноручно підписати заповіт, за його дорученням і в його присутності та в присутності нотаріуса заповіт може бути підписаний іншим громадянином.

Головне в будь-якому заповіті — призначення спадкоємців. Спадкоємцями за заповітом можуть бути призначені як найближчі родичі, так і будь-які фізичні та юридичні особи, а також держава чи територіальна громада.

Так, Національна картинна галерея імені І. Айвазовського була започаткована саме завдяки заповіту відомого художника-мариніста: «...Моє щире бажання, щоб приміщення моєї картинної галереї, з усіма в ній картинами, статуями та іншими художніми творами, стало цілковитою власністю Феодосії, а на пам'ять про мене, Айвазовського, заповідаю галерею Феодосії, моєму рідному місту...». Підпризначення спадкоємця (субінституція) — це призначення заповідачем додаткового спадкоємця на той випадок, коли основний спадкоємець, який вказаний у заповіті, помре раніше заповідача, відмовиться від спадщини або не прийме її. Для закликання до спадщини підпризначеного спадкоємця необхідна наявність двох умов:

1) підпризначений спадкоємець повинен пережити момент відкриття спадщини;

2) підпризначений спадкоємець повинен пережити момент, коли від спадкування «відпаде» основний спадкоємець за заповітом.

Якщо призначений в заповіті основний спадкоємець помре після відкриття спадщини і не залишить спадкоємців ні за заповітом, ні за законом, то підпризначений в цьому випадку спадкоємець до спадщини

не закликається, і спадщина вважається відумерлою, тобто переходить у власність територіальної громади відповідно до ст. 1277 ЦК.

Не можна не згадати хрестоматійно відому спадкову справу, яка розглядалася в Римі ще в 93 р. до н.е. Якийсь Курій був підпризначений спадкоємцем ще ненародженого спадкоємця на випадок, якщо той помре, не досягнувши повноліття. Але призначений в заповіті спадкоємець взагалі не народився. Серед заінтересованих родичів виник спір: чи має право Курій як підпризначений спадкоємець отримати спадщину, чи, виходячи з буквального тлумачення заповіту, який дає йому змогу набути спадщину лише за умови смерті основного спадкоємця, слід розподілити спадщину за законом так, ніби заповіт не був складений. Перемогла думка тих юристів, які вважали, що у заповіті малося на увазі підпризначення і у випадку, коли основний спадкоємець не народиться.

Список використаних джерел:

1. Енциклопедія українознавства. У 10-х томах. / Головний редактор Володимир Кубійович. — Париж; Нью-Йорк: Молоде життя, 1954—1989.

2. Антимонов В. і Граве К., Советское наследственное право. М. 1955; Гордон М. Радянське цивільне право. Х. 1966; Гордон М. Наследование по закону и по завещанию. М. 1967; Цивільний Кодекс Укр. РСР. Наук.-практичний коментарій. За ред. О. Якименка (гол. ред.), М. Вару і М. Гордона. К. 1971; Никитюк П. Наследственное право и наследственный процес, Кишинев 1973.

ЗАХИСТ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ УЧАСНИКІВ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ

Мірошніченко І.Т., студент ННПП НАВС

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри господарсько-правових дисциплін ННПП НАВС *Гелич Ю.О.*

Захист прав, свобод і охоронюваних законом інтересів громадян посідає надзвичайно важливе місце у механізмі правового захисту. Будь-яке право, свобода, законний інтерес мають цінність, якщо вони можуть бути реалізовані та захищені. Саме забезпечення належного захисту прав, свобод та інтересів стає життєво необхідним для української держави у період становлення та формування громадянського суспільства [4, С. 384].

Гарантованість у реалізації фізичними особами своїх корпоративних прав, здавалося, регламентована цивільним (корпоративним) законодавством, проявляється через функції статутного капіталу, інституту спадкування (правонаступництва), механізм здійснення корпоративних прав та їх захисту. Між тим, правозастосовна практика вказує на те, що більшість норм є декларативними, а певні правові інститути, які повинні б гарантувати акціонерам та засновникам (учасникам) належну реалізацію їх корпоративних прав, невиконують тієї забезпечувальної функції, що покладена в основу гарантування [9, С. 640].

Особа, яка є учасником (засновником) господарської організації, має певний обсяг корпоративних прав стосовно цієї організації, які реалізуються через відповідні правомочності, що становлять зміст корпоративного права. Наприклад, участь особи в управлінні товариством, яка реалізується через участь у загальних зборах товариства, голосування за ті чи інші питання, що передбачені порядком денним загальних зборів [5, С. 8]. Різниця між змістом суб'єктивного права і його здійсненням полягає передусім у тому, що перше включає в себе лише можливу поведінку уповноваженої особи, тоді як здійснення права є змістом реальних, конкретних дій, пов'язаних із перетворення цієї можливості на дійсність. Враховуючи таку реальність та конкретику в реалізації корпоративних прав, фізична особа повинна бути впевнена в гарантованості з боку законодавця такої реалізації, в гарантуванні безперешкодного здійснення одержаних корпоративних прав [5, С. 9].

Аналіз чинного корпоративного законодавства дає змогу дійти висновку, що досить часто корпоративні права учасників порушуються виконавчими органами, які вчиняють неправомірні дії в своїх власних інтересах, тим самим порушують інтереси товариства. Особливо це спостерігається в акціонерних товариствах при укладенні значних правочинів, а також правочинів, щодо вчинення яких є заінтересованість. Зважаючи на те, що акціонери безпосередньо зацікавлені в отриманні частки прибутку від діяльності підприємства, такі шкідливі дії органів управління опосередковано впливають на інтереси учасників такої компанії [6, С. 24].

Тому постає питання про вибір форми захисту порушених корпоративних прав. На сьогодні в Україні існують всі умови для застосування непрямого позову, який вказує, що вимога, яку ставить позивач в своєму позові, стосується не безпосередньо його прав, а загалом інтересу компанії, в прибутковості якої він зацікавлений [6, С. 25].

Ю.О.Попов під непрямым позовом розуміє позови, що їх пред'являє одна сторона (позивач) від свого імені до іншої сторони (відповідача) про застосування одного зі способів судового захисту прав третьої особи. Слід погодитися з позицією Л.А.Островської, що таке розуміння непрямого позову є надто широким, оскільки призводить до ототожнення непрямого позову з відносинами представництва [8, С. 42].

Певною перепороною можливості застосування непрямих позовів при вирішенні корпоративних спорів на практиці була неможливість участі фізичних осіб в господарському процесі. Завдяки прийняттю Закону України від 15 грудня 2006 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів» та уніфікації законодавства щодо підвідомчості при вирішенні даного роду конфліктів тепер немає значення, чи це фізична особа або юридична особа бажає захищати інтереси компанії.

Таким чином, з розвитком ринкових відносин в Україні з'явилася реальна можливість практичного втілення правової конструкції непрямого позову. Разом з тим процедури подання такого виду позову ще не визначено. А отже, законодавча деталізація права акціонерів на оскарження непропорційних рішень та дій по відношенню до компанії стала б прогресивним кроком в напрямку захисту прав та інтересів товариства. Тож, в законодавстві необхідно прямо передбачити право акціонерів (учасників товариства) на позов до органів товариства для відшкодування завданих їм збитків.

Список використаних джерел:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - N 18, N 19-20, N 21-22, ст. 144
2. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. № 1798-XII // Відомості Верховної Ради. - 1992. - №6. - ст.56.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2003. № NN 40-44, ст.356
4. Господарське право України/ За ред. В. М. Гайворонського, В. П. Жушмана. - Харків: Право, 2012. - 384 с.
5. Бережна І. Спадкування корпоративних прав // Юридичний вісник України. - 2007. - № 42. - с. 8-9
6. Голодницький Э. Как получить компанию в наследство. Проблемы наследования корпоративных прав на Украине // Юридическая практика. — 2011. — № 19 (385). — С. 24-35
7. Єсауленко Н.В. Проблеми спадкування частки у статутному капіталі ТОВ //Юридичні і політичні науки. Держава і право. - 2011. - Вип. 35. С.-363-369
8. Макаренко А. Как наследовать корпоративные права// Юридическая практика. — 2012. — №9 (427). - с. 42-5

ПРАВО ОСІБ НА ОBOB'ЯЗKOBY ЧACTKY Y CПAДЩИНИ

Лопатюк Н.В., студент ННПП НАВС

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін ННПП НАВС *Залізняка В.А.*

Спадкове право саме по собі являється досить непростою галуззю законодавства. Одним з найскладніших питань з точки зору вирішення можливих суперечок є спадкування обов'язкової частки.

За загальним правилом, спадкодавець повністю вільний у визначенні кола своїх спадкоємців. Спадкодавець може в заповіті заповідати майно одному чи кільком спадкоємцям за законом, позбавити права на спадкування одного чи всіх спадкоємців за законом, заповідати своє майно будь-яким особам, в тому числі стороннім. Проте, він не може позбавити права на спадкування осіб, які мають право на обов'язкову частку у спадщині. Воля спадкодавця закріплюється в дуже важливому документі, що носить назву «Заповіт». Коло спадкоємців, визначених у заповіті, і розмір часток кожного з них не залежать від черговості спадкування за законом. Таким чином, Цивільний кодекс України гарантує право кожному розпорядитися своїм майном після своєї смерті на власний розсуд. Але, одночасно з

тим, чинне законодавство вводить і одне виключення, спрямоване на обмеження свободи виявлення волі спадкодавця. Йдеться про залучення спадкоємців, яким гарантована обов'язкова частка у спадщині.

Обов'язкова частка у спадщині – половина від тієї частки, яка належала б кожному зі спадкоємців, що мають право на неї, при спадкуванні за законом, незалежно від змісту заповіту.

Під спадкуванню обов'язкової частки мається на увазі особливий порядок спадкування, який не залежить від волі спадкодавця, викладеної в заповіті. Більш того, Цивільний кодекс України (стаття 1235) регламентує, що спадкодавець при складанні заповіту не має права відмовити у спадщині особам, що претендують на обов'язкову частку у спадщині.

Стаття 1241 Цивільного кодексу України передбачає перелік таких осіб:

- Діти спадкодавця, які не досягли повноліття (18 років);
- досягли повноліття, але непрацездатні діти спадкодавця;
- Батьки, які є непрацездатними;
- Чоловік який пережив у разі його непрацездатності.

Слід мати на увазі, що непрацездатність може виникати внаслідок двох різних причин. По-перше, особи можуть бути непрацездатними за віком, тобто у разі досягнення ними пенсійного періоду. По-друге, спадкоємці можуть бути непрацездатними за станом свого здоров'я. Мова йде про інвалідів 1-ї, 2-ї і 3-ї груп, якщо їх інвалідність встановлена МСЕК.

Якщо у спадкодавця в числі родичів немає вище перелічених осіб, то право на обов'язкову частку у спадщині відсутня. Але якщо ж такі особи є, то при оформленні спадщини обов'язкова частка повинна бути неодмінно визначена. В іншому випадку мова буде йти про порушення прав спадкоємців.

Тобто, право на обов'язкову частку не мають ні спадкоємці за законом другої черги, ні спадкоємці, які спадкують за правом представлення цю частку. Право на таку частку не залежить від згоди інших спадкоємців на її отримання, рівно як і від того, чи проживав необхідний спадкоємець разом із спадкодавцем, чи окремо від нього.

право на спадкування обов'язкової частки жодним чином не залежить від волевиявлення заповідача або інших спадкоємців і від їх згоди на визначення такої частки. Крім того, право на обов'язкову частку у спадщині мають спадкоємці як проживали разом із спадкодавцем, так і ті, які не проживали.

Відзначимо, що утриманці, які є непрацездатними, які перебувають на утриманні спадкодавця і проживають разом з ним, права на отримання обов'язкової частки у спадщині не мають.

Отже, обов'язкова частка у спадщині підлягає виділенню у випадках:

- Якщо має місце бути факт порушення права спадкоємця, який має право отримати обов'язкову частку;

- Якщо в заповіті немає вказівки про спадкоємця, який має право на спадкування обов'язкової частки;
- Якщо частина майна, заповідана такому спадкоємцю, менше, ніж його обов'язкова частка.

На нотаріуса покладається обов'язок роз'яснити заповідачу на момент складання заповіту сенс норми, викладеної у статті 1241 Цивільного кодексу. Спадкодавець має усвідомлювати, що він не має права позбавити спадкоємців, які мають право на обов'язкову частку, спадщини шляхом запису про це в заповіті. Більш того, якщо все-таки такий запис буде зроблена, то в цій частині суд визнає заповіт недійсним.

Розмір обов'язкової частки може бути зменшений судом з урахуванням відносин між цими спадкоємцями та спадкодавцем, а також інших обставин, які мають істотне значення. Спадкоємцеві за заповітом надано право звернутися до суду з відповідним позовом.

Спадкування обов'язкової частки є правом спадкоємця, а не його обов'язком, тому він може подати заяву до нотаріуса, що він не претендує на отримання свідоцтва на обов'язкову частку і відповідно не отримає свідоцтво про право на спадщину. Такому спадкоємцю потрібно подати про це заяву до нотаріальної контори за місцем відкриття спадщини. У випадку, якщо обов'язковий спадкоємець не прийме обов'язкову частку спадщини у встановлений законом строк (чи відмовиться від прийняття), майно переходить до спадкоємців за заповітом.

Отже, ЦК України ст. 1241 гарантує та захищає права певної категорії осіб щодо спадкування. Знання про дане право - отримання обов'язкової частки у спадщині є дуже важливим, адже саме воно дає можливість особі отримати певне майно від спадкодавця, навіть якщо про це не було вказано в заповіті. Таких людей не можна ніякими чином обмежити в праві отримання обов'язкової частки у спадщині.

ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ В СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ, З УРАХУВАННЯМ ІНОЗЕМНОГО ДОСВІДУ

Лада В.Д., студент ННІПП НАВС

Науковий керівник: викладач кафедри цивільно-правових дисциплін ННІПП НАВС *Волківська Т.Ф.*

Прийняття нового Цивільного кодексу в Україні, дало можливість врегулювати значну кількість спорів між громадянами. В порівнянні зі старим, цей нормативний документ став не тільки більшим та об'ємним, а й містить низку нових інститутів, які раніше не були відомі нашому цивільному законодавству. Таким є інститут спадкового договору.

Перша згадка про спадковий договір на території українських земель була зазначена в положеннях Цивільного кодексу Австрії 1811

року, коли західноукраїнські землі перебували у складі Австрійської монархії [2, с.35]

Згідно з чинним на той час законодавством, спадковий договір був однією з підстав спадкування, поряд із заповітом та законом, і вважався чинним лише за умови укладення його між подружжям.

Отже, спадковий договір з такою назвою був відомий і застосовувався на території України задовго до його законодавчого врегулювання в сучасному розумінні.

Згідно з статтею 1302 Цивільного кодексу України визначено, що за спадковим договором одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача [1, с. 264].

Спадковий договір – це нове явище в юридичній практиці, тому в його оформленні та виконанні є спірні моменти, які потрібно виявити та вирішити, враховуючи зарубіжний досвід в процесі новітньої вітчизняної кодифікації. Між тим, проблемні питання спадкового договору висвітлювалися у працях А.С. Амеліної, О.В. Дзери, Ю.О. Заїки, О.О. Певомайського, З.В. Ромовської, Є.О. Рябокonia, О.Є. Харитоновна, С.Я. Фурси, С.В. Мазуренко, В.Ю. Чуйкової, Н.П. Шама та ін., однак деякі з цих питань так і не одержали однозначного вирішення.

В юридичній практиці, спадковий договір використовується рідко: через необізнаність населення, та відсутності відпрацьованого механізму його використання. З огляду на зазначене, метою є визначення місця спадкового договору в структурі цивільного права, його історія, розвиток в зарубіжних країнах, а також розмежування спадкового договору з договором довічного утримання, для того щоб запустити спадковий договір, як новий механізм в цивільному законодавстві.

Щоб визначити місце спадкового договору в цивільному праві України, треба прослідкувати цей механізм в зарубіжних країнах.

Так, французьке право визнає договори про спадкування у своєму власному майні як виняток з загального правила про спадкування за законом або за заповітом, при тому лише між подружжям [3, с. 48].

Австрійське право допускає договори про спадкування, коли вони стосуються якого-небудь окремого предмета, вчинюються письмово і містять відмову від права зворотної вимоги дарування; спадкові ж договори на все майно допускається укласти лише між подружжям або нареченими за умови, що останні в майбутньому візьмуть шлюб. В австрійському праві спадковий договір є актом, який встановлює право спадкування.

Швейцарський цивільний кодекс розглядає спадковий договір як один з видів розпоряджень на випадок смерті. Спадкодавець може, зробити розпорядження у спадковому договорі стосовно свого майна в цілому або в певній частині; зобов'язатися залишити третій особі спадщину чи відказ; укласти з одним із спадкоємців угоду про відмову від спадщини або її викуп. Але для визнання чинності спадкового

договору вимагається укласти даний договір дотримуючись форми публічного заповіту. Що ж стосується цивільного права Італії, в переважній своїй суті рецепіувало французькі положення у сфері спадкування, між тим воно абсолютно не визнає інститут спадкового договору. Аналогічно ставиться до спадкових договорів Цивільний кодекс Квебеку [3, с. 51].

Що стосується України, то у нас є ще над чим працювати, тому для початку треба виділити спадковий договір, і не плутати його з договором довічного утримання, адже, обидва договори, як спадковий, так і договір довічного утримання, спрямовані на передачу однією стороною іншій стороні майна у власність, за що інша сторона зобов'язується виконати деякі розпорядження відчужувана, передбачені договором.

Проте різниця між двома видами договорів є й досить істотна. По-перше, за спадковим договором на набувача може бути покладено виконання обов'язків як майнового, так і немайнового характеру, в той час як за договором довічного утримання набувач зобов'язується довічно забезпечувати відчужувана доглядом і змістом, інші обов'язки на набувача не сплачуються.

По-друге, право власності на майно за договором довічного утримання переходить до набувача з моменту укладення договору, в той час як, набувач за спадковим договором стане власником майна лише після смерті відчужувана.

Сьогодні в юридичній літературі немає єдиної позиції, ані стосовно визначення спадкового договору, ані щодо його юридичної характеристики.

Так, Р. А. Майданних зазначає, що спадковий договір є «одностороннім, конценсуальним, безоплатним або оплатним, алеаторним, особистого характеру, довготривалим, з ускладненим порядком зміни і дострокового розірвання правочином, з надання послуг під умову відчуження на користь набувача, належного відчужувачеві майна на випадок його смерті» [3, с. 79].

В. В. Васильченко вважає, що спадковий договір слід визнати «як окремий самостійний вид спадкування і внести відповідні зміни до ст. 1217 ЦК України, яку слід викласти в такій редакції: «Спадкування здійснюється за заповітом, за спадковим договором або за законом» [2, с. 26].

Для подальшого розвитку спадкового договору, потрібно проінформувати населення про існування та можливості спадкового договору при вирішенні питань спадкування.

Для початку слід відмежувати які групи населення повинні знати про існування даного договору, а потім вже яким способом довести до них дану інформацію. Перш за все, це молоде населення (учні, студенти, курсанти) яким можна передати інформацію за допомогою лекцій, семінарів, наукових статей, книг та публікацій, а також через спеціально створені інформаційні сайти. Щодо другої групи - це особи

працездатного віку, які обмежені вільним часом, тому проінформувати їх можна за допомогою он-лайн консультацій в мережі Інтернет, або через мобільну мережу. Найскладніше проінформувати, осіб пенсійного віку, які не мають доступу до мережі Інтернет та можливості відвідувати консультативні хаоди, тому найбільш прийнятний спосіб це живе спілкування, здійснюючи юристами-консультантами, які можуть відвідувати пенсіонерів та надавати консультативну допомогу, відповідаючи на їхні питання. Але, одним із дієвих способів інфорсування населення – етрансловання по телебаченню спеціально знятих соціальних відеороликів, в яких активно будуть агітувати до укладання цього договору.

Список використаних джерел:

- 1.Цивільний кодекс України від 05.02.2013р. //К.: «Центр учбової літератури», 2013, - 270 с.
- 2.Васильченко В. Юридична сутність інституту спадкового договору та його місце в системі цивільного права// Право України.- 2003.- №6.-155 с.
- 3.Майданник Р.А. Спадковий договір: основні тенденції розвитку Університетські наукові записки. – 2007.- №2.-130 с.

СПАДКУВАННЯ ПРАВА НА ВКЛАД У БАНКУ (ФІНАНСОВІЙ УСТАНОВІ)

Кравчук В.К., студент ННІПП НАВС

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін ННІПП НАВС *Немченко С.С.*

За останні роки банківська система України стрімко розвивалася, з'явилися нові банки, підвищувалися державні вимоги до комерційних банків, які функціонують на території України, підвищувався рівень довіри до банків, які змогли пережити фінансові кризи та різні зміни політичної ситуації в нашій державі.

В наш час майже кожен хоча б раз користувався послугами банку, вкладав гроші на депозитні рахунки і з цього отримував прибуток, однак трапляються випадки коли особа вже не може забрати свій вклад в банківській установі і такий вклад переходить у спадщину до спадкоємців такої особи.

Перш за все потрібно зазначити, що спадкове право – це сукупність установлених державою правових норм, що регулюють умови та порядок переходу прав та обов'язків (спадщини) після смерті громадянина (спадкодавця) до інших осіб (спадкоємців) [4].

Діюче цивільне законодавство значно розширило права громадян у здійсненні своїх спадкових прав, наприклад, право складання заповіту подружжям, посвідчення секретного заповіту, заповідальне розпорядження, спадкування права на вклад у банківській (фінансовій) установі тощо. Щодо останнього хочеться зупинитися детальніше.

На відміну від Цивільного кодексу 1963 року, Цивільним кодексом 2003 року встановлено нові правила спадкування права на вклад у банку

(фінансовій установі). Так вкладник за часів УРСР на випадок своєї смерті в ощадних касах і Державному банку СРСР мав зробити відповідне розпорядження щодо свого вкладу, а порядок розпорядження вкладом на випадок смерті за спеціальними вказівками вкладників визначався статтями названих кредитних установ і виданими в установленому порядку правилами [2].

Спадкування права на вклад у банківській установі може мати місце:

- 1) шляхом складання та посвідчення заповіту;
- 2) шляхом складання спеціального розпорядження банку;
- 3) на підставі загальних норм спадкування за законом.

Встановлення в законі можливості спадкування права на вклад на підставі відповідного розпорядження банку спрямоване на створення умов для спрощення спадкування зазначеного об'єкта. При спадкуванні права на вклад за заповітом чи за законом застосовуються положення книги шостої ЦК України. При складанні вкладником — спадкодавцем розпорядження банку підлягає застосуванню спеціальна норма — ст. 1228 ЦК України. Спосіб розпорядження правом на вклад цілком залежить від волі вкладника [3].

Так відповідно до ст. 1228 Цивільного кодексу України вкладник має право розпорядитися своїм правом на вклад у банку (фінансовій) установі на випадок своєї смерті, склавши заповіт або зробивши відповідне розпорядження банку. Право на такий вклад входить до складу спадщини незалежно від способу розпорядження ним [4].

Зважаючи на те, що право на банківський вклад входить до складу спадщини, на нього поширюються загальні правила щодо порядку прийняття спадщини, відмови спадкоємця від спадщини тощо.

Тобто, для того, щоб одержати вклад у банку, спадкоємець повинен прийняти спадщину. Відповідно до діючого законодавства, спадкоємець, який постійно проживав разом із спадкодавцем на час відкриття спадщини, вважається таким, що прийняв спадщину, якщо на протязі шести місяців з дня відкриття спадщини, він не заявив про відмову від неї. Спадкоємець, який бажає прийняти спадщину, але на час відкриття спадщини не проживав постійно із спадкодавцем, має подати до нотаріальної контори заяву про прийняття спадщини.

Також потрібно зазначити, що відповідно до ст. 1228 Цивільного кодексу України заповіт, складений після того, як було зроблене розпорядження банку (фінансовій установі), може повністю або частково скасувати його в таких випадках:

1. якщо у заповіті змінено особу, до якої має перейти право на вклад;
2. якщо новий заповіт стосується усього майна спадкодавця.

Порядок складання заповітів регулюється нормами статей 1233–1257 ЦК України. Згідно з ч. 3 ст. 1247 ЦК заповіт має бути посвідчений нотаріусом або іншими посадовими, службовими особами, визначеними у статтях 1251–1252 ЦК України [1]. Перелік зазначених осіб не містить

у собі посадових та службових осіб банків. Отже, останні не мають права посвідчувати заповіді щодо прав на вклади у банках чи інших фінансових установах [3].

Водночас це не виключає можливості вчинення вкладником розпорядження банку щодо права на вклад на випадок смерті (заповідальне розпорядження). Заповідальне розпорядження вкладників банку стосовно вкладів має бути оформлене належним чином, інакше воно визнається недійсним [3].

На заповідальні розпорядження, зроблені установам банку, розповсюджуються норми Цивільного кодексу України про обов'язкову частку у спадщині. А отже, вклад спадкодавця, який знаходиться в установах банку хоча фізично і відокремлений від іншого майна спадкодавця юридичної відокремленості не має, а тому коло спадкоємців які мають право на обов'язкову частку у спадщині також мають право і на обов'язкову частку від банківського вкладу, який залишив спадкодавець.

Коло спадкоємців, які мають право на її одержання, встановлено ст. 1241 Цивільного кодексу України. Перелік цих осіб є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає [4].

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (із змінами та доповненнями) // Офіційний вісник України. – 2003. - №11. – ст.461; ВВР України. – 2013. - №40-44. – ст. 356.

2. Цивільне право України: Підручник: У 2 т. / За заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасиво-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – Т.1. – 480 с.

3. Цивільний кодекс України: Науковий-практичний коментар / За заг. ред. С.О. Харитонової, О.І. Харитонової, Н.Ю. Голубевої. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців „Правова єдність”, 2013. – 740 с.

4. Грибанова О. И., Заповіт подружжя // Мала енциклопедія нотаріуса, № 2(32) квітень 2011 р. — с. 33-35.

СПІРНІ ПИТАННЯ НОРМАТИВНОГО ВИЗНАЧЕННЯ СТОРІН НАКАЗНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Біда В.В., студент магістратури ННІПП НАВС

Навковий керівник: кандидат юридичних наук, професор кафедри цивільно-правових дисциплін ННІПП НАВС *Гопанчук В.С.*

Забезпечення процесуальної економії часу при спрощеній процедурі вирішення безспірних справ – це функція наказного провадження в цивільному процесі України, яка становить особливу цінність.

Даний вид провадження сприяє зростанню довіри громадян України до судової системи, і потребує ефективного та позитивного врегулювання нормами цивільного законодавства України. Тому слід зосередити увагу на колізіях, що існують в Цивільному кодексі України з приводу сторін наказного провадження.

Відповідно до ч. 2 ст. 26 ЦПК України у справах наказного провадження особами, які беруть участь у справі, є заявники, інші заінтересовані особи, їхні представники [1]. Таким чином за термінологією, якою оперує ЦПК України, сторонами є стягувач (заявник) і боржник.

Перш за все, у ст. 98-106 ЦПК України згадується про участь у справах наказного провадження заявника (стягувача), боржника, представників заявника і боржника. У ч. 2 ст. 95 ЦПК України ж визначено, що із заявою про видачу судового наказу можуть звернутися (крім особи, якій належить право вимоги) органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, а відповідно до ч. 1 ст. 105 ЦПК України ці органи та особи можуть подати заяву про скасування судового наказу [2, с. 87].

Із цього вбачається певна неузгодженість указаних правових норм між собою. Крім того, виявлена неоднозначність законодавчих формулювань призводить до плутанини і у теорії цивільного процесуального права, і на практиці.

У тексті ЦПК України вживається кілька термінів, що позначають особу, в інтересах якої до суду подається заява про видачу судового наказу. Так у ч. 2 ст. 26, ч. 2-4 ст. 98, ч. 1 ст. 100, ч. 2 ст. 101, п. 5, 6 ч. 1 ст. 103 ЦПК України використовується термін «заявник», а в ч. 2 ст. 99, ч. 6 ст. 100, ч. 2 ст. 102, п. 3 ч. 1, ч. 2, 3 ст. 103, ч. 2 ст. 104, ч. 3, 4 ст. 105, ч. 5, 8 ст. 105-1, ч. 1 ст. 106 ЦПК України – «стягувач» [2, с. 88].

Можна вважати, що таким чином законодавець намагався розмежувати статус особи, яка має право вимагати стягнення з боржника певних грошових коштів, до моменту видачі судового наказу (оскільки вимоги особи ще не задоволено, то вона є заявником) і після цього (уже є правові підстави для набуття з моменту набрання законної сили судовим наказом прав та обов'язків стягувача). Але це тільки припущення, адже законодавець не послідовний у використанні двох назв однієї й тієї самої особи: «заявник» і «стягувач».

Подвійне значення понять не допомагає визначенню правового статусу відповідної особи, а лише ще більше заплутує суддів і учасників цивільного процесу. Зокрема, у Листі Верховного суду України від 1 липня 2007 р. «Практика розгляду судами цивільних справ у наказному провадженні» така особа іменується кредитором (стягувачем), стягувачем (заявником), стягувачем, заявником. Крім того, це призводить до плутанини і в юридичній літературі. Так, Д. Д. Луспенник іменує таку особу стягувачем (кредитором), стягувачем (заявником), заявником - стягувачем, заявником – кредитором [4, с. 314].

Тому було б доцільним уніфікувати назву особи, якій належить право вимоги про стягнення з боржника певних грошових коштів. Саме назва «стягувач» підкреслює визначеність становища відповідної особи, що узгоджується із метою наказного провадження, яке ґрунтується на беззаперечних вимогах.

Наступним питанням стосовно осіб, які беруть участь у справах наказного провадження, є те, що у ч. 2 ст. 26 ЦПК України прямо не згадується про боржника. У цій нормі йдеться лише про інших (крім заявника) заінтересованих осіб [3, с. 19].

Вбачається, віднесення боржників до інших заінтересованих осіб є неприпустимими. Адже у справах наказного провадження наявні дві сторони: заявник (стягувач) і боржник. Так чому ж законодавець про заявника згадує у загальних положеннях стосовно осіб, які беруть участь у цивільних справах, а боржника – ні? Таким чином, тільки підкреслюється більша значущість стягувача порівняно з боржником. А це суперечить основним засадам цивільного судочинства. Тому у ч. 2 ст. 26 ЦПК України потрібно прямо вказати на боржника, як на особу, яка бере участь у справах наказного провадження [2, с. 90].

Таким чином ми дійшли висновку, що особливістю наказного провадження є те, що сторонами в ньому виступають не позивач і відповідач, а стягувач (заявник) та боржник, і для уникнення дуалізму понять в правових нормах та спірних питань на практиці, ця сфера потребує врегулювання шляхом внесення змін до ЦПК України.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – К., 2004. – № 40, 41, 42. – Ст. 492 (із наступними змінами).
2. Наказне провадження в цивільному процесі: монографія / За заг. ред. В. І. Бобрика. – К. : Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва НАПрН України, 2011. – 203 с.
3. Наказне та окреме провадження в цивільному судочинстві України: навч. посіб. / Дубчак Л. С. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. – 137 с.
4. Наказне провадження: його цілі, процедура, проблеми та шляхи їх вирішення // Лупспеник Д. Д. Застосування новел ЦК і ЦПК України в судовій практиці / Д. Д. Лупспеник. – Х. : Харків юридичний, 2005. – С. 305 – 316.

ПРАВОВА ПРИРОДА СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ

Даценко А.В., курсант ФПФПС ННІПФПСКМ НА ВС

Спадкування, як і будь-який інший соціальний феномен, виконує не лише покладені на нього суспільно-корисні функції. Можливість визначити долю майна після смерті і передати його в спадщину – є однією із найважливіших гарантій стабільності відносин приватної власності. Принципове значення для будь-якого суспільства має конкретне вирішення питання про участь громадян у справедливому розподілі майнових благ та долю таких благ після їх смерті.

Походження категорії спадкового договору в цілому до останнього часу залишається з'ясованим не остаточно і викликає суперечки між фахівцями. Підсумовуючи зміст головних позицій з цього питання, можна зробити узагальнюючий висновок, що вони практично зводяться до двох підходів: або спадковий договір вважається таким, що веде свій родовід від часів римського приватного права, або його генезис пов'язують з ідеями германського звичаєвого права.

Зокрема, деякі сучасні вітчизняні науковці виникнення спадкового договору пов'язують з правовими ідеями Стародавнього Риму. Наприклад, знаний фахівець у цій галузі В. В. Васильченко зазначає, що “виникнення самої ідеї можливості існування договірних спадкових відносин сучасне цивільне право, безсумнівно, зобов'язане стародавньому римському праву (з тією лише особливістю, що власне в самому римському праві ця конструкція не знайшла все ж таки законодавчої підтримки, однак часто зустрічалася в практичній юриспруденції)” [1, с. 42].

Проте, таке твердження викликає заперечення.

По-перше, одним з найважливіших принципів спадкового права, сформованих у так званому класичному римському праві, була свобода заповіту, на що вказувалося у творах багатьох романістів [2].

По-друге, недостатньо переконливою здається й теза В. В. Васильченка про те, що спадковий договір, хоча й не був закріплений законодавчо, але набув поширення у римській “практичній юриспруденції”.

Можна припустити, що певні підстави стверджувати про існування спадкового договору в римському приватному праві дало існування в цій правовій системі таких розпоряджень на випадок смерті як 1) *donatio mortis causa* (дарування на випадок смерті), за яким відбувалося ніби дарування майна його власником іншій особі та 2) *mortis causa capio*, суть якого полягала в тому, що спадкоємець у заповіті призначався з умовою, що він передасть щось певній особі [3, с. 430-431].

На перший погляд, зазначені заповідальні розпорядження мають деякі риси спадкового договору, оскільки метою їх є передача майна його власником після смерті іншій особі, яка не є спадкоємцем в класичному значенні цього слова.

Але обидва вказаних інститути за своїми визначальними властивостями помітно відрізнялися від спадкового договору. Так, істотною рисою “дарування на випадок смерті” було те, що угода про дарування була безвідплатною, хоча і набирала чинності лише після смерті того, хто дарує, і за умови, що він помирає раніше обдарованого. Тобто, набуття майна обдарованим не ставилося у залежність від виконання будь-яких обов'язків обдарованим, як це має місце у спадковому договорі.

Що стосується *mortis causa capio*, то тут мав місце заповіт “під умовою”. Набути прав спадкоємця можна було лише за умови виконання цього розпорядження. При цьому вигодонабувач, на відміну від легатарія чи фідейкомісарія, не міг вимагати виконання цього розпорядження. Отже, цей вид відносин також істотно відрізнявся від спадкового договору, оскільки ґрунтувався не на домовленості сторін, а на односторонньому волевиявленні власника майна. Крім того, зазначені договори супроводжувалися низкою спеціальних умов, що істотно відрізняло їх від спадкового договору в його сучасному розумінні.

Сказане дозволяє зробити висновок про те, що категорія спадкового договору з'явилася у більш пізні часи та в інших правових системах, а не в римському приватному праві.

При цьому варто звернути увагу також на ту обставину, що спадковий договір є породженням не просто звичаєвого германського права, а продуктом правової думки і законотворчості в достатньо розвинутих правових системах.

Спадкові договори, як результат вільного волевиявлення особи відносно розпорядження своїм майном на випадок смерті, міг з'явитися лише після визнання значної межі розсуду особи щодо розпорядження своїм майном, а також за умов наявності високо розвинутої правової думки. Тому вони й могли з'явитися лише на межі настання Нового часу у правових системах європейських країн того часу.

У зв'язку з цим слід зазначити, що так звані “договори про спадкування” у їх тих чи інших різновидах відомі цивільному праву багатьох європейських країн (Австрії, Німеччини, Франції, Швейцарії та ін.). Тобто, вони є властивим для правових систем, що належать до різних правових родин: центральноєвропейської (германської), романської, східноєвропейської правових сімей [4, с. 199-203] приватного права, що свідчить про його достатньо високу практичну значущість.

Не зупиняючись на характеристичі регламентації таких договорів у цивільному законодавстві різних країн, зазначимо лише, що хоча вони не тотожні інституту спадкового договору в сучасному цивільному праві України, але все ж такі певною мірою пов'язані з відповідним інститутом німецького (або ж, – германського) цивільного права. Це пояснюється тим, що, хоча сучасна правова система України й належить, як наголошують деякі фахівці, до східноєвропейської правової сім'ї, але, разом з тим, вона історично перебуває під потужним впливом ідей центральноєвропейської (германської) правової сім'ї приватного права [5, с. 75].

Звідси слідує, що в процесі аналізу поняття, юридичної сутності, елементів тощо спадкового договору має враховуватися й зазначене генетичне коріння спадкового договору в цивільному праві взагалі та в українському цивільному праві, зокрема.

Список використаних джерел:

1. Васильченко В.В. Римське спадкове право на тлі права сучасного. Монографія. – Запоріжжя: Верже, 1999. – 132 с.
2. Покровский И.А. История римского права. / Пер. с лаг. под ред. А.Д. Рудокваса. – СПб.: Летний сад, 1998. – 560 с.
3. Підпригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право: Підручник. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 512 с.
4. Оніщенко Н.М. Правова система: проблеми теорії: Монографія. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. – 352 с.
5. Харитонova О.І., Харитонов Є.О. Порівняльне право Європи: Основи порівняльного правознавства. Європейські традиції. – Харків: Одиссей, 2002. – 592 с.

СЕКРЕТНИЙ ЗАПОВІТ – НОВА ПРАВОВА КОНСТРУКЦІЯ В СУЧАСНОМУ ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Поліщук Н.В., студент ННПП НА ВС

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін ННПП НА ВС *Залізняк В.А.*

Інститут секретного заповіту – принципово нова правова конструкція в сучасному цивільному праві. Не була вона відома і дореволюційному законодавцеві. Водночас норми цивільних кодексів багатьох країн Європи (Франції, Іспанії, Італії, Угорщини) вже протягом тривалого часу надають можливість спадкодавцеві розпорядитися своїм майном на випадок смерті шляхом складання секретного (таємного або закритого) заповіту.

Зважаючи на певну неадаптованість до вітчизняних правових традицій, він не отримав широкого застосування на практиці. Попри загалом схвальну ідею законодавця щодо розширення прав за рахунок надання додаткових гарантій збереження таємниці заповіту, даний інститут не позбавлений недоліків.

Особливість секретного заповіту у тому, що нотаріус, який посвідчує такий заповіт, не має можливості ознайомитися зі змістом. Оскільки статтею 1249 Цивільного кодексу прямо не передбачена форма такого заповіту, то вважається, що він підпорядковується загальним нормам про форму та зміст заповітів, які передбачені цим кодексом. Посвідчити такий заповіт має право лише нотаріус.

Передусім проблематичною у контексті чинного ЦК видається можливість вчинення секретного заповіту особою, яка у зв'язку з хворобою або фізичною вадою не може або не вміє писати. У ч. 4 ст. 207 ЦК записано: «Якщо фізична особа у зв'язку з хворобою або фізичною вадою не може підписатися власноручно, за її дорученням текст правочину у її присутності підписує інша особа». Причому підпис іншої особи на тексті правочину, що посвідчується нотаріально, повинен бути засвідчений нотаріусом із зазначенням причин неможливості його самостійного підписання [1].

Специфіка секретного заповіту, зрозуміло, значно ускладнює застосування даних вимог. Перш за все, одним із складних теоретико-прикладних питань є можливість підписання тексту секретного заповіту іншою особою. Власне, правова природа даного заповідального розпорядження таку можливість виключає. Втім, у правильності даного

висновку засумніватися змушують ряд положень чинного законодавства.

Суттєвим є і те, що ні ЦК, ні Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України [4] не містять чіткої позиції щодо обов'язковості складання ологографічного (власноручного) секретного заповіту. Так, російське цивільне законодавство (ст. 1126) зобов'язує дотримуватися даної вимоги під загрозою недійсності закритого заповіту. Відтак закономірно виникає питання: чи допускається складання секретного заповіту машинописним способом? По суті, індиферентне ставлення вітчизняного законодавця до даної проблеми не мало б вагомій юридичній значимості, якби не спірні питання, що можуть виникнути на практиці. Зрозуміло, в умовах складання тексту заповіту не у присутності нотаріуса значно зменшується можливість довести авторство заповідача, а надто тоді, коли останній при цьому послуговується лише технічними засобами. За таких умов пропонується передбачити можливість складання заповіту у формі відео- чи звукозапису в якості винятку для осіб з обмеженими фізичними можливостями [5, с. 153].

Нарешті, відкритим залишається питання стосовно правової природи секретного заповіту. Зокрема, Ю. О. Заїка доводить, що укладання секретного заповіту спростовує імперативну вимогу щодо нотаріальної форми заповіту, оскільки нотаріус вчиняє посвідчувальний напис на конверті, який передається йому на зберігання, відтак, - не посвідчує правочин, а вчиняє нотаріальну дію, суть якої полягає лише в прийманні на зберігання документу, тобто, фактично законодавець визнає дійсними заповіти, складені у простій письмовій формі [6, с. 14]. Погоджуючись із даним твердженням, приходимо до висновку, що нотаріальне засвідчення підпису сторонньої особи на тексті секретного заповіту зовсім необов'язкове. Резюмуючи викладене, необхідно констатувати необхідність подолання окреслених прогалин та недоліків правового регулювання складання секретного заповіту.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Заїка Ю. О. Посвідчення «Секретного заповіту» / Юрій Заїка // Підприємництво, господарство і право. – 2002. - № 1. - С. 42-47.
3. Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджена Наказом Міністерства юстиції України від 03.03.2004 № 20/5 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 15.
4. Рябокунь Є. О Проблеми правового регулювання інституту секретних заповітів за новим Цивільним кодексом України / Євген Рябокунь // Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. Юридичні науки. – 2004. - № 56-59. – С. 151-154.

5. Заїка Ю. О. Становлення і розвиток спадкового права України: автореф. дис. на здобуття наук ступеня д-ра юрид. наук: спец. 12.00.03 – «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Ю. О. Заїка. – К., 2007. – 25 с.

ЗМІСТ

<i>Учасник</i>	<i>Тема доповіді</i>	<i>Ст.</i>
<i>Вітальне слово:</i>		
Черней В.В.	Від ректорату	3
<i>Наукові повідомлення на пленарному засіданні:</i>		
Заїка Ю.О.	Підстави зменшення розміру обов'язкової частки у спадщині	5
Лебідь В.І.	Співвідношення спадкового договору та договору довічного утримання (догляду) за цивільним законодавством України	7
<i>Наукові доповіді:</i>		
Бичкова С.С.	Чи може суд відмовити у прийнятті заяви про визнання спадщини відумерлою?	8
Бірюков І.А.	До питання спадкування за заповітом	11
Плахотнюк Н.В.	Проблеми колізійного регулювання у міжнародному спадковому праві	13
Ієвіня О.В.	Заповіт у надзвичайних обставинах	15
Лов'як О.О.	Заповіт в цивільному праві зарубіжних країн	17
Перепічай В.В.	Щодо окремих питань спадкування корпоративних прав	20
Шаповал Л.І.	Проблемні моменти при спадкуванні у фактичних шлюбних відносинах	22
Чурпіта Г.В.	Які права інтелектуальної власності переходять у спадщину?	25
Залізник В.А.	Правові аспекти відмови від прийняття спадщини	28
Ракул О.В.	Окремі аспекти тлумачення заповіту	40
Волківська Т.Ф.	Право на заповіт	32
Коваленко І.А.	Проблеми спадкування неповнолітніми	34
Самсін Р.І.	Правова природа права слідування як передумова можливості його спадкування	36
Косенко Н.П.	До питання про спадкування у відносинах усиновлення	38
Копитова О.С.	Особливості спадкування за договором контокоренту єдиного рахунку	40
Ткачук А.К.	Особливості виконання активних кредитних зобов'язань у порядку спадкування	42
Клімчук О.В.	Особливості спадкування майнових прав інтелектуальної власності	44

Клименко А.О.	Мета спадкового договору та його перспективи у цивільному законодавстві	47
Гультьєва М.П.	Поняття коморентів у спадкових правовідносинах	49
Дудченко Т.О.	Колізійні питання законодавства України щодо спадкування земельних ділянок іноземцями	51
Луценко М.В.	Форма заповіту: напрями вдосконалення	53
Дашков І.І.	Порядок спадкування авторських прав	55
Бєжан О.О.	Спадковий договір у контексті реформування цивільного законодавства	57
Баранкевич Н.Р.	Проблема складання заповіту неповнолітніми особами	60
Гончар В.М.	Проблемні аспекти спадкування корпоративних прав учасників товариств з обмеженою відповідальністю	62
Клочков Б.І.	Заповідальний відказ, як заповідальна форма розпорядження майном	64
Коваль К.В.	Заповіт по дружжя – новела законодавства України	65
Ігнатенко Т.О.	Заповіт подружжя як новела українського цивільного законодавства	68
Савельєв Д.А.	Спадкування за заповітом з умовою: окремі аспекти	70
Назаренко О.В.	Вступ у спадщину осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі	74
Шадчинєв А.О.	Проблемні аспекти складання секретного заповіту	76
Чухно О.Є.	Актуальні питання заповіту з умовою	78
Юсіфлі Б.Т.о.	Поняття спадкування. Спадщина	80
Ходзінська О.Ю.	Проблемні питання деяких норм спадкового права	82
Мірошніченко І.Т.	Актуальні питання спадкування за заповітом за законодавством України та іноземних держав	84
Юсіфлі Б.Т.о.	Спадкування за заповітом	86
Мірошніченко І.Т.	Захист корпоративних прав учасників господарських товариств	88
Лопатюк Н.В.	Право осіб на обов'язкову частку у спадщині	90
Лада В.Д.	Визначення місця спадкового договору в системі цивільного права України, з урахуванням іноземного досвіду	92

Кравчук В.К.	Спадкування права на вклад у банку (фінансовій установі)	95
Біда В.В.	Спірні питання нормативного визначення сторін наказного провадження в цивільному процесі України	97
Даценко А.В.	Правова природа спадкового договору	99
Полщук Н.В.	Секретний заповіт – нова правова конструкція в сучасному цивільному праві	102

Наукове видання

Збірник матеріалів
міжкафедрального круглого столу
«Спадкування в Україні»

Комп'ютерна верстка С.С. Лов'як

Підписано до друку _____ Формат 60x84/16. Папір офсетний. Обл.-
вид. арк. _____. Ум. друк. арк. _____. Вид № _____
Тираж ___ прим. Зам. № _____
